

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Samet Ağaoğlu

Aşina Yüzler

ANI

*Samet Ağaoğlu'nun
YKY'deki kitapları:*

Bütün Öyküleri (2003)
Arkadaşım Menderes (2011)
Marmara'da Bir Ada (2011)
Aşına Yüzler (2011)

SAMET AĞAOĞLU

Aşina Yüzler

Anı

YKY
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 3373
Edebiyat - 982

Aşına Yüzler / Samet Ağaoğlu

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzelti: Ömer Şişman

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Promat Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Sanayi Mahallesi, 1673 Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul

1. baskı: İstanbul, Haziran 2011
ISBN 978-975-08-2034-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2011
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Başlarken • 9
Bir Şair • 12
İhtilal Habercisi • 19
Sarı Benizli Doktor • 25
Taşralı Avukat • 31
Bağrı Açık Politikacı • 38
Orta Anadolu'nun Adamı • 46
Naylon Politikacı • 57
Baba Öğüdü • 64
Hürriyeti Örtün Şal • 72
Ankaralı ve Siyaset • 79
Facia Artisti • 85
Kalp Ağrısı • 90
Siyaset ve Güzellik • 96
Ben Bilirim Her Şeyi • 102
Bir Küçük Fıçı İçerisi • 111
Perde Arkasındaki Kudret • 115
Picasso'nun Modeli • 128
Telden Tele • 140
Değişen Soyadı • 145
Şans mı, Kurnazlık mı? • 154
Unutulan Adam • 160
Bir Hikâyeci • 166
Bitirirken • 170

Portrelerin yazılış tarihleri ayrı ayrıdır. Her biri başka yönlerin renklerinden, seslerinden, gölgelerinden alınan ilhamların eseri. Bu, bazıları çok eski, bir kısmı yepyeni yüzleri aydınlatan tek ortak ışık, beraber yaşadığımız yılların macerasından çıkıyor.

Samet Ağaoğlu

Başlarken

Portre resim sanatının bir çeşididir; peyzaj, natürmort gibi... Ressamın bir insanı karşısına alarak veya hayalinde canlandırarak yaptığı resmine takılan isim. Ressamına göre, karakalem, sulu veya yağlıboya olabilir. Portreleri fotoğraf sadakatiyle çizen, hem de tanınmış sanatçıların yanında, mesela Rafael, modeline tıpatıp benzetmekten çok, gözüne görüldüğü şekil ve renklerde yapanlar da vardır, mesela Van Gogh'dan Picasso'ya kadar. Sonra portrelerini boy, yarı boy, yalnız baştan ibaret çıkaranlar da pek çok. Çirkin bir adamın, kendisini güzel gösterir resmini, korkak bir adamın, kılıçla dövüşürken veya hayatında eşekten başkasına binmemişken at koşturur resimlerini, paralarına veya siyasi nüfuzlarına dayanarak büyük resamlara yaptırdıkları da görülmemiş değil.

Portre, resim sanatının işte böyle bir çeşidiyken, bir yazarın, çevresinde gözüne çarpmış bazı insanları anlatan yazılarına aynı ismi vermesi biraz garip düşebilir. Fakat ressamla yazar arasında ortak nitelikler olduğu düşünülürse bu gariplik silinir. Ressamın sanatı için gerekli aletleri, fırçaları, boyaları, sehпасı, tuvali, modelleri, hayalleridir. Yazarın kullandığı aletler, kâğıtları, mürekkebi, kalemli, defterleri, masası, fikir ve hayalleri... Her ikisi de düşüncelerini, hislerini, emellerini kendi aletleriyle anlatmaya çalışıyorlar; aynı tabiat parçasını ressam, boya ve fırçasıyla bize gösterirken; şair, romancı, hikâyeci, kalemi ve kelimeleriyle canlandırıyor. Empresyonistlerin büyük ve esrarlı yüzü Van Gogh ölürken, "Bütün düşün-

celerimin resmini yaptım. Allahaismarladıktan başka!" dememiş miydi?

Benim gibi, yazılarım da bundan ayrı bir şey değil. Bir iki- si ölmüş, bir kısmı hiçbir şey yapmayan, bir kısmı artık, köşe- sinde dinlenmeye çekilmiş, bazısı pusuda, bazısı meydanda in- sanlar... Hepsi benim modellerim. İyi biliyorum, kendilerini bu portrelerde bulmak isteyenler, arayanlar, bulamadıkları için kı- zanlar olacak. Sonra yine biliyorum, yüzlerini tanıyanların ara- sında, "Canım ben böyle miyim? Hayır, hayır, doğru değil!" diye haykıranların sesleri kulaklarıma gelecek. Dorian Gray'ın tükenmez gençlik ve eskimezliğine sahip olduklarını sananlar, yazılarımın aynasında belirecek yüzlerine hiddetle bakacaklar; yine bir kısmı, kendilerinin bile farkında olmadıkları çizgileri- ni, içlerinden bana karşı duydukları sevgiyle okşamaya kalkı- şacaklar.

Şunu söyleyeyim! Bu yazılarda iyi, fena, güzel, çirkin, yanlış gibi hükümlerden uzak kaldım. Sadece bazı yüzlerin resimleri- ni çiziyorum, o kadar! Mikelanj'ın Vatikan'da Sistin Şapel'inin meşhur "Son Hüküm" freskinde yüzlerini tanıyan nice namılı insan, o ibret dolu tabloyu kendilerini görmemeye çalışarak sey- rettiler. Mikelanj onları hayalinde yarattığı büyük günün sah- nesine çıkarırken hedefi, yalnız, ilahi takdirin tecellisini göster- mekti, o adamlara hakaret değil. Bu freskte, hatta İsa'nın kendi- si, İncil'in anlattığı yumuşak, iyilik, af, merhamet, şefkat saçan yüz olarak gösterilmemiş, hiddetli bakışları şiddet dolu, bütün adaleleri gerilmiş bir insan gibi çizilmişti. Ne kilise, ne başkala- rı buna kızdılar. Çünkü, dindarlığından asla şüphe edilmeyen sanatkâr, onu büyük hesap gününde böyle olacak diye düşün- müştü. Korkunç olan ne İsa, ne ötekilerin görünüşü değil, hesa- bın kendisiydi.

Bir nokta daha.

Bu yazılara bir arada "Aşına Yüzler" ismini veriyorum. Ya- lın dil hevesinin, hiçbir kaideye bağlanmadan, ahenge, güzelli- ğe, hatta manaya önem verilmeden herkese aklına geldiği gibi kalem oynattırdığı bir sırada, yazılarıma başlık olarak eski, unu- tulmak üzere, kökü Türkçe olmayan bir kelimeyi almamın sebe- bi sorulabilir.

Bir kere, dost veya düşman, ‘tanıdığımız adam’ anlamına gelen bu kelimenin söylenişi ahenkli ve güzel. Sonra, ‘aşına’ sözünün anlattığı bir başka hal var ki, sadece Türkçede karşılığını bulmak güç. ‘Aşına’ artık, hatıradan ibaret kalmış tanıdıklarımız için kullanılır daha çok. Üstünden geçmişin kokusu duyulur. Halk ise bu kelimeyi argosuna, söylenişi biraz değiştirip ‘aşna fişne’ şekline sokarak, “Bir insanın içinin dışının, mayasının, karakterinin ne olduğunu bilmeye kadar tanıma” anlamına getirmiştir. Bu yazılarda portrelerini çizmeye çalıştığım kimse-ler de benim aşınalarım! Bazısı ta çocukluğumdan beri, bir kıs-mı gençlik çağlarımdan, birçoğu hayat macerasının dönemeçle-rinden aşına...

Bir Şair

Bir baş çiziniz sadece. Buna ince uzun bir boyun, dar, zayıf omuzlar ekleyin, altına boy boy gövdeler koyun. Böylece, ilk modelimin, okul sıralarından 'büyük sanatkâr' şöhretinin tah-tında gözlerini kapadığı ana kadar portrelerini sıralamış olursunuz. Başının biçimi, boyun ve omuzları hiç değişmeden, yıllar içinde yalnızca uzayarak çocukluktan, sonunda da biraz kam-burlaşmış olarak hayattan çıktı.

Uzun, koyu buğday, ergenlik sivilceleriyle oynana oynana delik deşik, karanlık gözlerinde parlayan ışıkların hüznüyle renkli bir yüzdü bu. Küçükken bostanların korkuluklarına, büyüdükçe efsanelerde herkesin başına vurarak ekmeğini elinden aldığı o saf insanlara benziyordu. Bir yaştan sonra da, bilenler için, Don Kişot ve Sirano'yu hatırlattı.

Bundan çok yıllar önce Ankara Lisesi'nin, küçük bir çocuğun kolaylıkla atlayabileceği alçak duvarlarla çevrili, kalın demir parmaklıklı kapısı, kocaman bahçesi gözümde canlanıyor, beyaz tenli, kırmızı yanaklı, güler yüzlü çocuklar arasında onu hepsinden uzun, sivri, kara bir baston gibi yürür görüyorum. Bu arkadaşlarını, okul sıralarının bir kaderi olarak bulmuştu belki. Fakat her birini aynı kaderin sırasında dizilenlerden birer birer ayırarak seçmişti. Ruhunda, bütün hayatında duyduğu aydınlık, berraklık hasreti kadar, sebebi daha henüz sızıntı halindeki hü-zünlere karşı koyma ihtiyacının da ilk görünüşüydü bu seçme demek mümkün. Arkadaşlarıyla arasındaki farktan doğan mad-di tezat, onun daha çocukluk çağlarından beri yalnız kişiliği-

ni değil, sanatını da koruyan kuvvetlerden biri oldu. Daha sonraları dik, uzun yaka uzun ceket, sarkık kol, dar pantolon modası, çoğu aynı biçimde giyinen arkadaşlarının üstünde biraz garip bir yama gibi dururken, ona, çağdaş bir Alfred de Musset veya Theophile Gautier edası verecek, başkaları için gülünç olan, onun için görünüş farkını artıran tabii bir süs sayılacaktır.

Sanat heyecanı, Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın ikinci şefi olan babasından mirastı kendisine. Bu uzun boylu, geniş beyaz yüzlü, kumral saçlı asker sanatkârın, Ankara'nın müzik ihtiyacıyla çırpınan aydınları üzerinde emeği ve hakkı var. Şefinin gösterişli, dedikodulu, kavgalı ifadesini yumuşatmasını biliyor, yeni hükümet merkezi olmuş küçük, eğlencesiz, toz ve çamurdan şehirde, Batı'ya mı, Doğu'ya mı yönelmeli tartışmalarının bazen kanlı sahnelerinin yanında, Batı'nın sanatından sesler getiriyordu. O yıllara giden gençlik hatıralarım arasında Ankara Türk Ocağı'nın küçük, basit salonu en romantik, en renkli köşelerinden birini tutuyor. Öğretmen, öğrenci, kız, erkek yüzlerce genç her hafta orada toplanıyordu. Birçoğumuz hiç anlamadan, bir kısmımız şöyle böyle fikirlere sahip, yavaş yavaş bu seslere alışıyorduk. Kır saçları, iri vücudu, büyük kafasıyla bir heykele benzeyen şef, orkestrasının başında olduğu zaman bu toplantılar biraz da tiyatro manzarasını alıyordu. Kollarının, ellerinin, başının hareketleri öylesine aşırıydı, adam çalgıcılarla, aletlerle, dinleyicilerle adeta kavga ediyordu. Fakat bazen yerini yardımcısı alırdı. Bu sefer sadece müziğin içindeydik.

Baba, içli bir adamdı. Duygularını, heyecan ve kederlerini Batı'nın klasik müziğinde yaşıyordu. Biri, aydınlık, berraklık hasretini kaideler, nizamlar sanatı olan müzikte ararken, öbürü, bütün kaideleri yıkmış bir şiir biçiminde gidermeye çalışacak. Baba, yaratıcı olmadan emeline kavuşabiliyordu. Oğlu ise yaratıcı olmak zorunda. Yoksa gülünçlük çukuruna düşüp kalabilir.

Ankara Lisesi'nden 1936'ya kadar geçmiş edebiyat ve sanat heveslisi gençler, iki tanınmış öğretmenin yalnızca yüzlerini değil, sanat ve şiir anlayışlarıyla kendi ruh ve kafalarında bıraktıkları büyük etkiyi de her zaman hatırlamışlardır. Bunlardan sonra da lise dışında bir kuvvet belirdi.

Okulun çobanları Ahmet Hamdi Tanpınar, biraz da Rıfkı Melûl; dışarıda hükümdar, Nurullah Ataç.

Bu gençlerin ilk şiirleri birbirine ne kadar benziyordu! Aynı kalemden çıkmış gibi. Biri;

*Açık pencereden bir gül at bana
Işıkla dolsun kalbimin içi
Geçiyorum mevsim gibi kapından
Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.*

mısralarını yazarken, şimdi portresini çizdiğim şairin dudaklarından;

*Ey hatırası içimde yemin kadar büyük,
Ey bahçesinin boş günlere açık kapısı
Hâlâ rüyalarımın giren ilk göz ağrısı
Çocuk alınlarında duyulan sıcak öpücük.*

(“Oaristys”, Haziran 1936)

satırları dökülüyordu. İkisi de, sapsarı yüzlü, kısık, hırçın sesli, ince dudaklı Tanpınar, ya da kalın siyah kaşlarının altında büyük, sık kirpikli gözleri, zayıf yüzüyle İran minyatürlerinin âşıklarına benzeyen Rıfkı Melûl’den başkası değil. İkisi de yaşlarına göre ileri, çok ileri bir sanat istidadının yarattığı acemi, fakat güzel ses. İşlene işlene günün birinde Türk dilinin büyük eserlerine kucak olabilir.

Liseden çıktılar. Köşe başında sivri çeneli, dik bakışlı Ataç. Akılla kalbi durmadan dövüşen, birinin güzel dediğine ötekinin çirkin damgasını yapıştırdığı, aynı derecede derin zekâ ve hislerin çarpışmasından doğmuş çeşitli acıları bazen gerçekten insafsız, insafsız olduğu kadar kuvvetli, keskin ironisiyle örtmesini bilen adam. Yaratıcı değil. Fakat bu eksikliğinin yerini, Türk şiir ve diline yön vermek iddiasıyla dolduruyor. Eski yeni, genç ihtiyar bütün şairler onun mihenginden geçmeden, şu veya bu değeri alamayacaklar. Bir hükmüyle bir şöhreti yerin dibine batırırken bir başka hükmüyle de yerden ot gibi şöhretler bitirecek.

Bu mihenk taşından geçmek kolay değil. Kestirme iki yoldan biri: Ya uğranmayacak, yanda bırakılıp gidilecek. Ya önünde diz çökülecek. Birinci hal, genç kalbinizin, tanınmış olma ihtirasıyla kendi kendine yanıp kavrulması. İkinci hal, sanatınızla beraber kişiliğinizin de kelimeler, espriler, şakalar yığını altında erimesi.

Yolların ortasında yürümenin, bu edebiyat Savonarola'sının önünden onun da takdislerini alarak geçmenin zorluğunu yenebilmek için, ruhtaki itici kuvvetin büyük ve sağlam olması gerekiyor.

Resmini yaptığım genç, ölçülerden, kaidelerden hoşlanmıyordu. Şiirin, insanın düşünce ve duygularını hayal ve musikiyle anlatan bir konuşma olduğunu sezmişti. Her konu, şiirin çerçevesine girebilirdi, girmeliydi. Yol ortasında dikilmiş kürsünün önünde eğilecek, onun istediği renklere bürünerek alacağı takdirlerle biraz daha kuvvetlenmiş, eserlerini vermeye koyulacak!

Sanat hayatının ikinci devresi böyle başladı. Birçoğu gerçekten acayip, manasız, ama aralarında önce şaşırtan, sonra düşündürten, akla gelmesi kolay gözük­tüğü halde başkaları denemeye kalkışınca hemen gülünç oluveren, bir kısmı, ancak birkaç mısra şiirler birer birer dillere düşmeye başladı:

*Sevdiğim insanlara
Kızabilirdim,
Eğer sevmek bana
Mahzun durmayı öğretmeseydi.*

(“Mahzun Durmak”; Eylül 1937)

*Sokakta giderken kendi kendime
Gülümsediğimin farkına vardığım zaman
Beni deli zannedeceklerini düşün­
ülüyorum.*

(“Sokakta Giderken”; 15 Mart 1940)

*Bir insan daha var evde
Nefes var,
Ayak sesi var
Çok şükür, çok şükür.*

(“Çok Şükür”; Mayıs 1958)

Bu şiirler henüz ahenkten yoksun. Fikirler de iyi işlenmemiş. Fakat bir ışık göze çarpıyor hemen. Bizi hayatın nasırdan aşka her meselesiyle karşı karşıya getiriyor. Sonra hepsinde gizli, açık bir hüznün var, okuyucuya da sinen bir hüznün. Şiirle hemen yüz göz oluyoruz. Birkaç kere okuyunca artık güldürmüyor, düşündürüyor bizi.

Zaman geçtikçe bu hüznün artacak, düşündürücülük derinleşerek ahenk yavaş yavaş belirecek, sonunda, belki beş on parçada, fakat Türkçenin en güzel sesinden örnekler dinlemeye başlayacağız.

*Her şey birdenbire oldu
Birdenbire vurdu gün ışığı yere
Gökyüzü birdenbire oldu
Mavi birdenbire.*

(“Birdenbire”; 1 Nisan 1950)

*Bilmezler yalnız yaşamayanlar
Nasıl korku verir sessizlik insana
İnsan nasıl konuşur kendisiyle
Nasıl koşar aynalara.*

(“Yalnızlık Şiiri”; 15 Mayıs 1948)

*Ağlasam sesimi duyar mısınız?
Mısralarımda
Dokunabilir misiniz
Gözyaşlarıma ellerinizle
Bir yer var biliyorum
Her şeyi söylemek mümkün
Epeyce yaklaşmışım duyuyorum
Anlatamıyorum.*

(“Anlatamıyorum”; Nisan 1940)

Çok kısa bir sürede, 1920’den bu yana Türkiye’de şiirleriyle kitleleri sarmış iki şairden biri olmuştu. Öteki, gerçekten derin sanatını harcıâlem sosyal fikirlerin peşine ve emrine takmıştı. Onların dar çerçevesinden çıkabildiği zamanlar ancak büyük şiir enginlerine yelken açabiliyordu. Halbuki, kendisi yalnızca insanı, zekâsı, aklı, huyları, güzellikleri, çirkinlikleriyle insanı sanatının özü yapmış, büyük şairliğine herkesi sanat dışında bir kaynaktan yardım görmeden inandırmıştı. Yine bunun için taklit edilemez olmuştu. Elindeki sihirli kaval yalnızca onun nefesiyle ses veriyordu.

Böylece, beraber yola çıktığı arkadaşları, eğilerek önünden geçtiği o sert mihenk taşı, ilk şiirlerinin uyandırdığı kahkahalar, alaylar, hepsi, hepsi geride kaldı. Yalnız, sanatında eriştiği ses, düşünce, duygu kudretiyle değil, kendi nefesine reva gördüğü işkencesiyle de, şiirinde olduğu kadar yaşayışında da bütün kalıpları kırmış, tek başına çırlıçılak artık. Eskiden sokakta dik, beyaz yakası, uzun kollu ceket, dar pantolonuyla hemen göze çarpardı. Şimdi, kirliyle temiz arasında fark görmüyor. Yıkanmasa da olabilir. Temizliğin hayali yetip artıyor ona. Yetmekle kalmıyor, kirli ve fakir kalmaya mahkûm olanların hasreti üzerine parçalar yazdırıyor, kendisini bırakmış bir kılık kıyafette, kir pas içinde caddelerin kalabalığına karışıp kayboluyor.

Tam bu sırada, büyük bir aşk peşine takıldı. Kadının vücudu ufak tefek, yüzü güzeldi. Güzel ve manalı. Bazen Rönesans ressamlarının madonnalarına benziyordu; bazen masum, baht-

sız kadın rollerinde şöhret yapmış Danielle Darieux'lere... Beyaz, renksiz yüzü, hülyalı, dalgın bakışları, cezabelerin eseri olduğu sanısını veriyordu.

Ölüm çoğu zaman onu isteyenleri bulur. Ölmek arzusu fikir olarak akla gelmeden önce şuurlaltı duyulur, kâh korkuyla, kâh gitgide artan yaşama ihtirasıyla. Ölümden korkan, ölümü çekiyor demektir, kendini yaşamanın maddi manevi tatlarına bırakan insan da... Böylece, ondan korkanlarla yaşama sevgisine sarılanlar, şuurlaltı itişlerle bir çeşit intihara doğru gidiyorlar...

*Biliyorum kolay değil yaşamak
Ama işte
Bir ölünün hâlâ yastığı sıcak
Birinin saati işliyor kolunda
Yaşamak kolay değil ya kardeşler
Ölmek de değil...*

(Yaşamak; Nisan 1951)

Ölümü bir sabah büyük bir şehirde ana caddelerin birinde buldu. Boylu boyunca kaldırıma uzanarak sessiz sedasız onunla kucaklaştı.

İhtilal Habercisi

1950-1954 Büyük Millet Meclisi'nin şimdi ölmüş bazı yüzleri var. Ölmüş, fakat hatıraları hafızalarda çok canlı, çok taze! Büyük Millet Meclisi tarihini, seçim devrelerine göre değil de siyasi hayata renk, koku, tat veren hadiselerle göre ayırırsak, bu yüzlerden birine, kuvvetlerin tek mecliste toplandığı devrenin ve bu bakımdan Birinci Cumhuriyet'in temellerine yıkıcı bir kazmayı vuran adam diye bakılabilir.

Kısadan biraz uzun, zayıf, ince vücudu, esmer, çökük yanakları, sivri çenesi, yarısı dökük, yarısı sıfır numarayla kesilmiş saçlarıyla, şivesi yan yana gelince Karadeniz uşaklarının tam bir örneği karşısında kalırdınız. İri, siyah, parlak ışıklarla dolu gözleri yüz çizgilerinin sertliğini yumuşatıyor, konuşması da bir anda onu sevimli insan yapıp çıkıyordu. Bunun ötesinde üç meziyeti, bir eksiğini örtüyordu:

Zeki, kurnaz ve tecrübeliydi. Bu sayede bilgisizliği pek göze çarpmıyordu. Bilginin, zekâsını yalanladığı her noktada kurnazlığı imdadına yetişiyor, tecrübelerinden aldığı dersle de kurnazlığını sınırlandırabiliyordu.

Milli Mücadele yıllarında, siyasi cereyanın düğümlendiği bir Karadeniz şehrinden Mustafa Kemal'e karşı çıkanlar arasında, yaşı da bu tehlikeyi göze alacak kadar genç. Bu çıkışın sebepleri çeşitli. Hüseyin Avni'ye hayranlıktan Ali Şükrü'ye inanmaya kadar! Fakat bütün bu sebeplerin kaynağı, ruhunun mayası olan fırtınalı hava sevgisiydi. Karayelde takaya binip denize açılırken duyduğu sevinçle Ankara'nın karşısına dikilmişti. Musta-

fa Kemal ise, samimiyle samimi olmayanı ayırmasını, vurulması kesin bir şekilde gerekmedikçe masumu korumasını biliyordu. Bunun içindir ki, Karadeniz'in başşehrindeki düğüm çözülürken ona dokunulmadı. Sadece, yazılarını hazırladığı küçük gazetesine bir fiske atılmakla yetinilerek unutulmasına göz yumuldu. Halbuki düğüm bir-iki insanın canı pahasına kesilmişti.

Milli Mücadele'nin iç kasırgalarına tutulup da yakalarını sıyıranların çoğu, gözlerden ve hafızalardan, bir daha hatırlanamamak üzere uzaklaştılar. Fakat bir kısmı, bu arada o, bulundukları köşeden seslerini, yaşadıklarını belli edecek kadar, ıstırtırmeye devam ettiler. Ali Şükrü'nün cenaze töreninde intikamının alınacağını gözyaşları içinde haykırmış genç adamı, şehrinde ve bölgesinde sevenler, Ankara'ya gönderecekleri günü sabırla bekliyorlardı.

Atatürk'ün son meclisi tarafından cumhurbaşkanı seçilen İnönü'nün iktidara gelişine beyaz ihtilal havası verilmeye çalışıldı. Atatürk'ün sofrası dağıtılıp resimleri para ve pullardan kaldırılırken onun, şu ve bu sebeple, Ankara'dan uzaklaştırdığı insanlar çağrılmaya başlandı. Geçmiş yılların bir kısım hatıraları, yapılabirse, hafızalardan bile silinmek isteniyordu. Halk Partisi hiyerarşisi altüst olmuş, Atatürk'ün akıl ve hayaline gelmeyecek isimler yüksek idare yerlerine gelip oturmuşlardı. Hemşerileri, Ankara'nın yeni efendilerine onu da hatırlattılar, Milli Şef'in koruyucu şefkati, Kuvayı Milliye'nin haksız yere unutulmuş bu yüzünü de meclisin bir köşesine oturttu.

Yaşı ilerlemişti. Fakat ruhu genç kalmış, zekâsı daha da keskinleşmiş, üstelik heyecanlarına gem vurmasını, başını ne zaman dikip, ne zaman indireceğini, kimlerin önünde yere bakarak, kimlerin önünde göz göze konuşması gerektiğini öğrenmişti. Tatlı şivesi, sırasına göre Oflu bir sarıklı edasıyla verdiği nasihatleri, dümen elde rakibin yolunu kesen takacı duruşuyla yaptığı konuşmaları dinlettiriyor, geçmiş gün hatıralarını manalı hikâyelerle süsleyerek, yaşayan veya ölü, bazı insanları vuruyor, bazılarını göklere çıkarıyordu.

Kısa bir süre içinde, yıllar boyu yanına bile yaklaşmadığı Halk Partisi'nin sayılı adamlarından oldu. Hükümet teşkilatına yeni katılan başbakan yardımcılığı için akla herkesten önce

o geldi. Peker'i sevmediğinden yardımcısı olmaya yanaşmadı. Fakat siyasi kişiliği de asıl bu tarihten itibaren belirmeye başladı denilebilir. Bundan sonra, Halk Partisi iktidarının son devresiyle bu partinin muhalefet yıllarının büyük kısmında belli başlı idarecilerinden biridir. Bu üstünlüğü sağlamak için bir deniz adamına yaraşır akıllılık ve soğukkanlılıkla hareket ediyor. Halk Partisi içinde iplerini İsmet Paşa'nın idare ettiği 'Eskiler-Yeniler' çekişmesinde ona verilen ortada durma vazifesi kendi düşünce ve eğilimine de uygun. Aynı tutumu, kendiliğinden, tam bir samimiyetle, yeni partilerin doğmasına karşı da aldı. 1946-1950 yıllarında Halk Partisi'nin ifrat, şiddet, gazap göstermeyen birkaç şefinden biri. Bunun içindir ki, şiddetin sembolü Peker çekilerek yumuşaklığın hareketsiz, renksiz temsilcisi Hasan Saka başbakan olduğu zaman ona biraz canlılık getirme işini bu hemşerisine teklif ettiler. Peker için reddettiğini, Saka için kabulden çekinmedi.

Yalnız kendi bölgesinin değil, bütün Karadeniz'in zaferiydi bu! Başbakan da, yardımcısı da oradan. Biri, siyasi hayatının çok geç çağında ancak gelebilmiş devlet kuşuna iştahsız gözlerle bakarken, ötekisi, biraz sonra onun kendi başına konacağı ümidiyle heyecanlı! Demokratik rejimin her ikisi de işbaşındayken gerçekleşmesini istiyor. Fakat Milli Mücadele'den bu yana politika kavgaları içinde, çekingenlikleri, cesaretsizlikleri, gevşeklikleriyle tanınmış Başbakan bocalamakta. Hem demokratik görünüşü, hem iktidarı tutabileceği güvenini, ne parti başkanına ne de arkadaşlarına veriyor. Peker açık konuşmuş, "Muhalefetin burnunu kırmalıdır" demişti. Bu yüzden gitti. İyi biliyor ki, "Kaybetmek pahasına da olsa dürüst seçim yapalım" dediği zaman da kendisi gidecek. Şu ve bu sebeple bunu göze almakta gecikiyor. Halbuki yardımcısı başka fikirde. Kolay gitmek, kolay gelmenin yolunu açar. Yeter ki, 1946'nın lekesini temizlemek onlara nasip olsun! Bu yolda yaptığı telkinler boşa giderek günün birinde Saka, sudan bir bahaneyle istifasını devlet başkanına yolluyor.

Burada bir nokta üstüne eğilelim: Demokrasi mücadelesi tarihinde ismi olan bir siyaset adamının hakkını tanımalıyız. O, Halk Partisi içinde demokratik rejimi gerçekten özleyenlerden biriydi. Ne bir adamın, ne bir meclisin, millet kaderine tek ba-

şına hâkim olmasını istiyordu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bu inançla bitirmiş, bütün avukatlık ve gazetecilik hayatında fırsat buldukça bu inancı savunmuştu. Bunun içindir ki, kuvvetlerin birliği prensibine dayanan anayasanın değiştirilerek kuvvetlerin birbirini denetlemesine dayanan devlet sisteminin 1950 seçimlerinden önce uygulanmasına çalıştı. Fakat, başta İnönü, buna yanaşan pek yoktu. Onlar, Demokrat Parti'nin programında yer aldığı için benimsemiş gözüktükleri bu sistemin, seçimleri kazandıkları takdirde diledikleri gibi idare kolaylığını ellerinden alacağını biliyorlar, ileri sürüldüğü her seferinde, "Seçimlerden sonra yapacağız" vaadiyle savsaklıyorlardı.

1950 seçimlerinin, partisi için çok ağır sonucunu sükûnetle karşılayanların başında sayılabilir. Bu soğukkanlı duruşta, tekrar seçilmiş olmasının rolü de var. Yine Meclis'te ve mizacına uygun bir köşede! Siyasi hayatta ilk denemelerini, hem büyük bir kudrete karşı, aynı "muhalif" cübbesiyle yapmıştı. Şimdi, bu denemeden aldığı derslerden de faydalanarak, elbette o kudret hizasında sayılamayacak insanlara karşı, eskisinden çok daha cesur hamlelere girişebilir. İktidar ne de olsa başları eğer. O safalarda yapılan her çıkışa, koltuk ihtirası damgasını yapıştırmaktan çekinmezler, şu ve bu kastı ararlar. Muhalefetteki her çıkışın ilk rengi kahramanlık! Ona yakışan da bu.

Böylece siyasi hayatının son, fakat en parlak devresine girdi. Büyük Millet Meclisi'nde ana muhalefet grubunun başlarından ve sözcülerinden biridir artık.

Mayıs 1950'den, hastalığının onu Meclis'e gelmekten alıkoyduğu güne kadar, aşağı yukarı sekiz yıl muhalefetin sesini dinletmesini bildi. Demokrat Parti Grubu'nu, ne kadar sinirlenirse sinirlensin, yerinde tutan usulleri maharetle kullanıyordu.

Konuşmalarında hakaret yok. Halk Partisi'nin geçmişte yaptığı hataları kabul ediyor. "O, bu kusurları yüzünden düştü. Siz de aynı yollara giderseniz sonunuz ona benzer" diyor; yeni iktidarı hırpalarken kendi iktidarlarını yermekten çekinmiyordu. Dili, yıldan yıla sertleşti. 1950-1954 arasında, konuşmaları rica ve dileklerle bitiyordu. O tarihten sonra yavaş yavaş tehditlerle dolmaya başladı. Yalnız bu kadar değil. Kürsüde duruşu da değişti, el ve kol hareketleri bollaştı. Heyecan gösterileri artıyor,

sesi yüksek perdelerde dolaşıyordu. Demokrat Parti'yi, anayasanın kuvvetler birliği prensibine, onu değiştirmeye söz verdiği halde, dayanmakla suçluyor, "Yaptığınız meclis diktatörlüğüdür!" diye haykırıyordu. Bu konuşmalarında görülmeye değer bir manzaraydı hali! Baş, dizlerini bükerek dayandığı kürsüye, vücudu hemen hiç görünmeden, adeta oturuyor, bazen kendini birden ayaklarının ucuna basarak geri atıyor, bir yandan başını dikerken bir yandan da düşen pantolonunu çekiyordu!

Meclis diktatörlüğü edebiyatına zamanla yeni renkler karıştırmaya başladı. İktidarın bazen seçimsiz gidebileceğinden söz açıyor, akıllı iktidarların kendileri için bu yolu çizdirtmemeleri gerektiğini kocaman jestlerle söylüyordu. Günün birinde de dilinin altındaki kelimeyi ortaya fırlattı: İhtilal!

Demokrat Parti Grubu, muhalefetin bu hatibine ilk o gün kızdı denilebilir. Basının alabildiğine yalan yanlış yazdığı, mebusların artık, zarıflığını, nezaketini, inceliğini kaybetmiş bir dille akı kara, karayı ak gösterdiği, çeşitli toplantılarda, köylerden büyük şehirlere kadar, herkesin iktidara ve birbirine vur abalıya kıydığı bir devirde ancak anarşiden söz edilebilirdi.

Mecliste kıyamet koptu, milletvekilleri birbirinin üstüne yürüdüler, küfürler göklere çıktı ve bu, onun hemen hemen son konuşması oldu. Ama yapacağını yapmış, dudaklarının arasından bir kelime değil, bir alev fışkırmıştı. Bu alevle iktidar da, muhalefet de, hatta her ikisi dışında kalan kitleler de, kızılığ gittikçe artarak yüz göz olacaklar ve bir bahar sabahı memleket kendisini onun kolları arasında bulacak!

Bazı kelimeler, kavramlar var. Onların sık sık söylenmesi, işitilmesi, kişiler kadar cemiyetler için de tehlikeli. "İhtilal" kelimesi bunlardan biri. Dimağ ve ruhların onunla sarmaş dolaş olduğu andan itibaren cemiyeti tutan maddi, manevi her bağ kopar, çeşitli fikir cereyanları, çeşitli ihtiraslar kendilerini zorla hâkim kılmaya çalışırlar, düzenin tekrar kurulması yıllar ve yıllar sürer!

Tarih, bu ruh halinin renk renk örnekleriyle dolup taşıdığı halde, Demokrat iktidar da, muhalefet de sadece idare ve siyaset hatalarıyla değil, kendilerini bu kelimenin uyandırdığı havaya kaptırarak da, birincisi "İhtilal olmayacak", ikincisi "İhtilal olacak" diye onun kucağına düştüler.

Resmini çizdiğimiz politikacı, siyasi hayata bir başka ihtilal içinde atılmıştı. İşaretini verdiği ikincisini göremeden, arkasında bir istifham bırakarak öldü. Acaba, gerçekten ihtilal istiyor muydu? Yoksa, işareti sadece samimi bir uyarı mıydı? 27 Mayıs'tan sonraki ayaklanmalar halkasından birinin hesabı görülürken, 1956'da ona bu konuda başvurmuş olanlara, "İhtilal yapılmalıdır, yapınız" dediği ortaya sürüldü. Şayet gerçekte Mustafa Kemal'in bu Karadeniz uşağını daha 1921'de politika dışına itmesinin ne kadar yerinde olduğu meydana çıkar.

Sarı Benizli Doktor

İdeal yolcusu! İyi bir roman ismi! Bir ideali anlatacaksınız, onun peşine düşmüş bir adamı da! Sonra bu adamın, ideale kavuşmak için yürüdüğü yollar, atladığı geçitler, çektiği acılar, gurbet, hasret, hüznün kokan sabah ve akşamlar, çıplak ayaklı, entarili, saç başı birbirine karışmış çocuklar, güzelliklerini elbiselelerinden çok, mihnetlerinin örttüğü genç kızlar, kadınlar, buruşuk, kuru dikenler halinde, korkak gözlerle size bakan titrek ihtiyarlar...

Adam uzun boylu, kumraldır. Yüzü fildişi renginde. Saz benizli denilebilir. Çizgiler düzgün fakat, nasıl donuk, nasıl durgun! Gülmeyi değil, gülümsemeyi bile unutmak üzere sanki!.. Bütün hayatı gözlerinde toplanmış adeta. Karşısındakinin kalbine ve kafasının içine girmeye, düşüncelerini, hislerini bulup çıkarmaya çalışan, çekingenlik, endişe dolu dik bakışlar! Bir de nazik hareketlerle gizlemek istediği, bütün görünüşünü sarmış, melankolik, sessiz bir gudur!

Doğu illerinin en büyüğünde, kökleri yüzlerce yılın derinliklerine inmiş, hatırı sayılır, sözü geçer bir ailenin çocuğu. Fikirlerinin, hislerinin, gönlündeki arzuların, yine gönlündeki bütün kırgınlıklarının kaynağı bu topraklar, bu ailedir. Maddi manevi varlığında büyük küçük her değer, doktorluğundan çiftçiliğine, aşklarından arkadaşlarına kadar bu topraklara, bu aileye göre ölçülü. Politikaya da yine onlar için girdi!

Çok partili demokratik düzen çağının açılması, o zamana kadar gizli kalmış, memleket çapında cereyan bulamamış çeşit-

li fikir ve ideallerin partiler halinde meydana çıkmasına ya da mevcut partilerin çatısı altında kendilerine daha rahat oturup filizlenebilecekleri yerler aramalarına yol açtı. Geniş ve dar milliyetçilik, sendikalist-faşist devlet görüşleri, komünistlik, bölgecilik, şu ve bu, her ideal, sese gelmişti. "Ben de varım!"

1945'te tek parti devrine son verildiği ilan edilir edilmez, yirmiye yakın partinin, kapakları açılan yaylı kutulardaki hokkabaz bebekler gibi birbiri arkasına ortaya fırlaması bunun canlı deliliydi.

Fakat, bir partinin kitlelerce tutunabilmesinin şartları ağırdır; tanınmış isimlere, destekleyen kuvvetlere ihtiyaç var; güven telkin etmeli, programı ürkütücü olmamalı. Bunun içindir ki, yeni partilerin ancak biri halk tarafından benimsendi, yine bunun içindir ki, asıl fikirleri, emelleri, arzuları başka renkte olan ihtiraslar, yenisini kurmaktansa iki büyük partiye girmeyi, kendilerine oralarda yuva yaparak gelişmeyi uygun gördüler. Böylece, tek parti olarak memlekete hâkim bulunduğu zamanlardan beri kapısı hemen herkesin zorla girmesi için zaten açık Halk Partisi'yle, genç Demokrat Parti, birer manevi Babil Kulesi halinde karşı karşıya dikildiler.

Romanımızın saz benizli kahramanı, Halk Partisi'nin kapısını gönlünde kendisine kapamıştı. Politikaya, doğduğu topraklar üstünde yaşayanların şu geri manzarasından, mensup olduğu ailenin çektiği acılardan sorumlu saydığı bu partiyle dövüşmek için atılmayacak mıydı? Kaldı ki, kalenin içine girerek bombalamayı mertliğine, gençliğine, karakterine sığdıramıyordu. O halde Demokrat Parti'ye, onun listesinden de henüz genç yaşta, çevresinin sayılan, sevilen bir insanı olarak Büyük Millet Meclisi'ne! Hemşerilerinin acılarını o güne kadar doktor olarak azaltmaya çalıştı, şimdi de mebusları sıfatıyla bu işi yapacak!

1950-1954 arası, Meclis'in ve Demokrat Parti Grubu'nun, aynı bölgeden seçilmiş birkaç arkadaşıyla beraber, en göze çarpan yüzlerinden. Kürsüde sık gözükmüyor; fakat ortaya çıktığı zaman da boş değil. Şivesi biraz kayan, bu, edebiyatı az, kuru konuşmalar, çok eski yıllardan kalan dertleri, hasretleri, elemeleri dile getiriyor. Ürkütüyor da dinleyenleri. Sınırlandığı bir belli geçmişten hesap sorulmasını istiyor, bu geçmişin haksız-

lıklarının ödenmesini istiyor, kaybedilmiş hakların verilmesini istiyor. Güzel geçmişten hesap sormak, güzel o geçmişin haksızlıklarını ödemek! Ama, yine o geçmişte iktidar sorumluluğu yalnızca İsmet Paşa'nın omuzlarında değildi ki!.. Hayatta veya ölmüş, birçok insan, sonra yine hayatta veya ölmüş binlerce sivil, asker vazife sahipleri. Bütün bu insanlar arasında kendi partisinin bir kısım liderleri de var!

İşte meşhur, "Kara Köprü Olayı" ve "33 vatandaşın öldürülmesi" hakkında meclis soruşturması, geçmişten istenecek hesapların başlangıcı diye o ve arkadaşları tarafından ortaya atılarak 27 Mayıs'a kadar, yalnızca Halk Partisi'nin değil, Demokrat Parti'nin de tepesinde Demokles'in Kılıcı gibi sallandı durdu.

1954'e doğru genç doktorun seçim bölgesinden yükselen sesler işitildi. Parti idarecilerini, mebusları, devlet vazifelilerini birbirine düşüren kavgaların gürültülerine karışmış fısıltılar vardı. Yeni mebus olmak isteyenlerle eskiler, bölge partisini ele geçirmek peşinde olanlarla onu ellerinden kaçırmamaya çalışanlar, korkutucu iddialarla karşılıklı çürütme yarışına girmişler, İstanbul ve Ankara'nın iktidara cephe almış gazete ve gazetecileri de gözlerini buraya dikmişlerdi.

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu, durumu dikkatle tetkik ederek üyelerinden birini seçimden kısa bir süre önce oraya gönderdi. Bir gece, yemek sırasında yumruk tokat dövüşen taraflardan biri, ertesi günü İstanbul gazetelerine, rakiplerini gizli siyasi maksatlarla suçlandıran bir telgraf çekti. Genel İdare Kurulu, parti için çok önemli bir karar verme noktasına gelmişti. Ya telgrafi çekenler tutularak diğerleri kendi hallerine bırakılacak, ya aksi yola gidilecek ya da her iki hizip, partiden uzaklaştırılarak yepyeni, şu ve bu şekilde şüphe altına sokulmamış insanlar ortaya çıkarılacaktı. Partinin büyük faydası bakımından verilmesi gereken karar da bu üçüncüsüydü. Fakat, Genel İdare Kurulu, kendi içinde anlaşılmayınca, büsbütün başka fikre saptı, tarafları bölge dışı yerlerden aday göstermeye kalkıştı. Bu, yalnızca ilgililerin değil, bölgenin de onuruna dokunuyordu. Önce irkildiler, sonra reddettiler; mebus olmayacaklardı. O halde bölgeyi kazanç listesinden silerek, Halk Partisi'nin kapmasına göz yummak gerekiyordu. Kurul da bu fedakârlığı ya-

pamadı, doktor 1950'den bu yana hep beraber olduğu arkadaşıyla yine Meclis'e geldi.

Bu arkadaş üzerinde birkaç satırla durmak istiyoruz. Tablo, bir yanında onun gölgesi çizilmedikçe tam olamaz! Çünkü bu adam, doktorun politika ringinde menajeriydi. Yumruklarını nasıl sıkacağını, rakibin neresine, hangi yandan, hangi şiddetle vuracağını o gösteriyor, o öğretiyordu. Seçim bölgesinin öteden beri siyasi kabadayılarından sayılan arkadaşının hayat tecrübeleri çoktu. Genç doktora onlardan dersler veriyor, küçük gözlerini fildişi renkli yüzüne dikerek parlak güneşli, mavi göklü, aydınlık günlere giden yolları anlatıyordu. Genel İdare Kurulu'nun ayrı yerden aday gösterme teklifini başka birtakım sebepler bakımından tehlikeli gören de arkadaşıydı. Bu teklif, baba yurdundan bir çeşit koparılma demekti. Sırtlarına mebus gömleği giydirilip elleri dokunulmazlıkla bağlanarak sürgün edilmeye benziyordu.

1954-1957 arasında Demokrat iktidarın iç kavgalarında her ikisi de Menderes'e karşı hiziplerde yer aldılar. Fakat, doktor ve arkadaşının, bu geçimsizlikleri doğuran iddialarla ilgileri yok. İstedikleri başka. 33 vatandaşın öldürülmesine, Kara Köprü Olayı'na ait Meclis soruşturmaları, açıldığı halde bir türlü sonuçlandırılmıyor, geçmişteki sınırları belli yılların hesaplarına bir türlü girilmiyordu. O halde hükümeti değiştirmek, bu işleri yeniden ele almayı kendilerine vaat edenleri işbaşına getirmek gerekiyordu. Onu ve arkadaşlarını parti içi muhalefetle birleştiren ana sebep buydu.

1957'de ötekilerle birlikte partiden ayrılmadan önce menajeri, Menderes'e haber yolladı:

"Şu dosyaların ele alınacağına kesin söz verirse partide kalarak hükümeti tutacaklar."

Aldıkları cevap içlerini rahatlatmaya yetmemişti.

1957 seçimlerinde artık, Meclis'te değil. Meydanda gözükmemeyi uygun buluyor. Hürriyet Partisi saflarında, o dağılıncı da birdenbire Halk Partisi kalabalığı içinde! Evet, dostun düşmanın hayretleri arasında, pervasızca o kalabalığa daldı. Kısa bir süre sonra, menajeri birden ölünce, yalnız kalıyor, çırpınıyor, fakat şaşırıyor. Öğütleri, tecrübeleri hep aklında.

27 Mayıs'ı, bir yandan sevinerek, bir yandan endişeyle karşıladı. Kendi bölgesine karşı tutulacak politika ne olacak? Kuktan kulağa söylenenler ağır bu bakımdan! Bölgeden kitle halinde sürmelerden, toprakların dağıtılmasından söz ediliyor. Bunlar, hafızalarda acı hatıralar canlandırıyor, tüyleri diken diken ediyor, damarlardaki kanı donduruyor.

Bu hava içinde ilk rahat nefesi, Demokrat Parti'den görüşte aynı dava uğrunda beraber ayrıldığı bir arkadaşının, Milli Birlik Hükümeti'nden çekilerek, yeni bir parti kurmasıyla aldı. Bu parti eski Hürriyetçiler'le bir kısım Demokratları bir araya getiriyor, çobanları ölmüş koyunları toplamaya çalışıyordu. Aralarına karışarak yarım kalmış politika hayatına yeniden başlayabilirdi.

1961 seçimlerine eski arkadaşının, lideri olduğu partiden girerek Meclis'te bıraktığı yere oturdu. Yine mebusu; hem de İnönü'ye, belli bir tarihten itibaren kendisinden hesap sorma arzusunun kalbini doldurduğu adama karşı! O halde kavgasına da bıraktığı yerden başlayacak!

Fakat, ikinci Cumhuriyet'in Birinci Büyük Millet Meclisi, eskilere benzemiyordu. Bütün pencereleri açık. Dıştan esen rüzgârlar içeride fırtınalar koparıyor. Birinci koalisyonun ortağı Adalet Partisi, bu rüzgârlara dayanamadı. Yine İsmet Paşa'nın kurduğu ikinci ortağı ise, ona hesap sormaya hazırlanan doktor ve arkadaşları!..

Cumhuriyet Halk Partisi lideri İnönü'nün siyasi kişiliğini etüt edecek olanlar, şu özelliğini belirtmekte birleşecekler:

İsmet Paşa, karşısına çıkmış insanların hepsini, eline geçen maddi manevi her çeşit silahla vurmaktan çekinmemiş, halkı idare etmek için, Makyavel'in, "Prens, gerektiği takdirde şu yollara gitmelidir" diyerek gösterdiği vasıtaları başarıyla kullanmıştır. Şimdi de nisbi temsilin yarattığı koalisyon şeklini yine rakibi yenmek işinde silah olarak eline alacak. Hem de yenmenin yeni bir üslubuyla, karşısındakine "Acaba ben mi yendim?" diye sorduran, onu, "İşte, sonunda beni tanımaya mecbur kaldı" diye gurur kafesine tıkayarak, avare avare öttüren yepyeni bir biçimiyle!..

27 Mayıs sabahı Demokrat Parti teşkilatında işbaşında olanlar, bu parti iktidarında bakanlık, mebusluk, valilik yapanlar,

her iki koalisyon kabinesinin çoğunluğunu teşkil ediyorlar. Manzara bir köşeden şu:

İnönü, sanki Demokratların başı!

Başka bir köşeden şu:

İnönü, Hürriyet Partisi'nin başı!

Bu partinin kurucuları, onun yardımcı ve bakanları.

İnönü, 1948'de Demokrat liderlerini muvazaayla, partiyi Milli Şef'e satmakla suçlandıranların başı!

Bir de, ikinci koalisyonda bakanlık arabasına binmiş saz benizli doktorun köşesi var:

İnönü, Kara Köprü Olayı'nın, 33 vatandaşın öldürülmesi faciasının, bir belli tarihten bu yana, bir belli bölgenin acılarının, dertlerinin, felaketlerinin hesabı peşinde koşanların başı!

Gerçekte ise, İnönü önce kendi kendinin, sonra Halk Partisi'nin başıdır. Şu ve bu zamanda karşısına çıkmış bulunanlardan çoğu ona boyun eğmişler, eğmeyenler de ya bir kenara itilmiş, unutulma çukuruna gömülmüş ya da ağır, hafif bir akıbetle uğramışlardır.

İşte böylece Demokrat Parti'den ayrılan genç ihtiyar bütün ideal yolcuları, eriştikleri tepede İsmet Paşa'yı, acı gerçeğin heykeli gibi dikilmiş buldular.

Yürüdüğü yolun taşları, dikenleri, çamurları, yüzü fildişi renkli doktoru da yormuştu. Bu heykelin iki yanına dizilmiş koltuklardan birine, "Kalanı da başkaları yürüsünler" diyerek hemen oturdu. Şimdi, doğduğu toprakların her yanına serpilmiş, tarihin uzak devirlerinden kalma harabelerin duvarlarında çok rastlanan eski Asur hükümdarlarının, donuk yüzü, gözkapakları inik, elleri dizlerinde, sonsuz süküta dalmış kabartma resimlerini hatırlatıyor.

Taşralı Avukat

Yıl 1948, galiba bir kış günü. Demokrat Parti Genel İdare Kurulu tam kadro halinde, parti içi anlaşmazlıkları konuşuyordu. Üyeler ikiye ayrılmışlardı. Tartışılan konular üzerinde bir kısmının ileri sürdüğü fikirler, görüşler, ötekilerin düşüncelerine uymuyor, sesler gittikçe yükseliyor, kelimeler gittikçe sertleşiyordu. Bir aralık, içlerinden birinin, önündeki kâğıtlara notlar aldığı Menderes'in gözüne çarptı, konuşmakta olanın sözünü keserek not tutana sordu:

"Ne yazıyorsunuz?"

Karşısındaki başını kaldırarak cevap verdi:

"Tarih için vesikalar!"

Adnan Bey sarararak önüne baktı; sonra kaşlarını çatarak, hırçın bir tavırla:

"Öyle mi?" dedi. "Peki, o halde Genel Kurul'dan bütün konuşmaların tutanağa geçirilmesine karar vermesini istiyorum. Buna da beyefendiyi memur edelim, tarihe geçirecekleri vesikalar eksik olmasın!"

Tarih için vesikalar hazırladığını söyleyen zat, kurulun, kuruculara karşı üyelerinden biriydi, hem de en sakın, yumuşak, ağırbaşlılarından! Esmer, yuvarlakça yanakları, parlak ışıklarla dolu iri siyah gözleri, tatlı, ahenkli sesi, ölçülü, gösterişsiz hareketleriyle, ileri zenginlik hülyalarından uzak, hayatını kimseye muhtaç olmadan geçirebilecek kadar da varlıklı ve bundan memnun, orta halli bir irat sahibini hatırlatıyordu.

Gerçekte ise o, 1946 fırtınası içinde Demokrat Parti adayı olarak mebus, Birinci Büyük Kongre’de en az oyla Genel Kurul İdare Kurulu üyesi seçilmiş bir taşra avukatıydı.

Burada, parlamento tarihimizin renkli bir köşesine birkaç satırla işaret edelim:

İlk Osmanlı mebusan meclisi kürsüsünde hâkim lehçe, azınlıklar Türkçesiydi. Mebus olmak için, okuyup yazma bilme ve belli bir miktar vergi verecek kadar varlık sahibi olma şartları, her iki bakımdan da azınlıklara üstünlük sağlıyordu.

İkinci Meşrutiyet utangaç, mütevazı fakat cesur, atak yüzbaşlıları, kolağalarını, binbaşlıları, çoğu, orta ve lise derecesinde okullardan çıkma, görünüşü kendi halinde, babacan, heyecanlı, gözü pek komitacı sivilleri de meclise getirmişti. Bunlar arasında memlekette ve Avrupa’da yüksekokullar bitirmiş olanlar parmakla sayılabiliyordu.

Osmanlı mebusan meclislerinin yanında âyanın, şimdi ki senatonun rengi başkaydı. Hükümdar orayı, şöhretli müşirler (mareşaller), paşalar, Türk ve azınlıklardan azametli devlet adamlarıyla doldurmuştu.

Milli Mücadele ve inkılaplar devrine rastlayan birinci ve ikinci Büyük Millet Meclisleri arasında, tapu memuru ve polis komiserlerinden aşiret başkanlarına kadar her çeşit halk adamları, büyük küçük rütbeli askerler, tanınmış şairler, hatipler, bir kısmı Avrupa’yı az görmüş, yine bir kısmı Avrupa’da yüksekokullar bitirmiş, zamanın çekici fikirlerine samimiyetle bağlı veya öyle gözükmeye hevesli siviller boy gösterdiler.

1946’ya kadar gelip geçen Büyük Millet Meclisleri ise, memleketin en aydın insanlarıyla dolu. Profesörler, bilginler, ressam-lara kadar sanatkârlar, bir cümleyle Türkiye’nin seçkin yüzleri.

Fakat hemen söyleyelim, tek parti rejiminin koyu taassubu, seslerin en fazla kısılışı da bu meclisler zamanına rastlar. Hele, karşılıklı fikirlerin çekilmiş kılıçlar gibi birbirleriyle çarpışmasından doğmuş şimşeklerle aydınlık birinci Meclis, uzak ve başka bir memleketten hatıraydı hafızalarda!

1946-1950 yıllarında milli iradeyi temsil eden sekizinci Büyük Millet Meclisi, üstüne gerilmiş sessizlik perdesini, ilçe ve il merkezlerindeki, küçük bir masa, bir koltuk, birkaç ka-

nun ve kitaptan ibaret bürolarından kalkarak gelen avukatlarının eliyle yırttı. Bunlar, İstanbul ve Ankara hukuk fakültelerinden çıkmış, profesörlerinden dinledikleri hürriyet, milli hâkimiyet, halk idaresi, insan haysiyetine ve onuruna saygı prensiplerine inanmış, Fransız İnkılabı'nı bir iki çevirme kitaptan okuyarak Danton'lara, Robespierre'lere, Saint-Just'lere, Camille Desmoulins'lere, Mirabeau'lara hayran, Namık Kemal'e yarı ilah, Mithat Paşa'ya peygamber diye bakan gençlerdi. Atatürk'ün önderliğinde, fakat hür tartışmalarla Milli Mücadele'yi, inkılaplarla başarmış bir meclisin, daha sonra yarı ölü halinde uykuya dalmış bulunmasını havsaları bir türlü almıyordu. Meclisi diriltmek hayalinin heyecanı içindeydiler.

İşte, Demokrat Parti Genel İdare Kurulu'nun tarihi vesikalara meraklı genç üyesi de bu taşra avukatlarından biriydi ve esrarlı, görünmez, her parmağında milyonlarca insanın ipleri bağlı, her parmağının oynamasıyla mutluluk, keder, fakirlik, zenginlik, şöhret, unutulmuş kapılarının açılıp kapandığı "kader" denilen kudretin onu da tarihe hazırladığının farkında değildi! Nasıl ki, yine farkında olmadan mebus, hiç ümit etmediği halde Genel İdare Kurulu üyesi seçilmişti. Partiyi kökünden sarsan iç anlaşmazlıklara da aşağı yukarı böyle katıldı. Kurucuların, partiyi İsmet Paşa'ya sattıkları iddiasına asla inanmamıştı. Fakat, Milli Şef İnönü'den korkuyordu. Mademki kendisi korkuyor, o halde kurucular da korkuyor. Mademki korkuyorlar, teslim olacaklar. Çünkü İnönü'nün eski dostlarıdır, çünkü hepsi tek parti devrinin potasında bir arada kaynamışlardır. Halbuki, o ve arkadaşları bu potaya o güne kadar girmediler, yine de girmeyecekler!..

Şuuraltını idare eden hisler bunlardı. Üstünde ise, kuruculardan birinin, gruba başkanlık edenin hal ve tavrındaki kabalıktan Genel İdare Kurulu'nun mebuslara fazla karışmasına, şu veya bu mebusun konuşmalarındaki şiddet bahanesiyle Haysiyet Divanı'na verilmesine kadar meseleler sıralanıyordu.

Sonra, kurulun kuruculara karşı cephe almış üyeleri arasında, dilinin, davranışının, hareketlerinin nazik ve kırıcı olmamasına en çok dikkat edeni, fikir yanının ağır basmasına önem vereni de odur.

Millet Meclisi kürsüsünde de muhalefetin, kendisini dinle-
tebilen sözcülerinden olabildi. Düzgün cümlelerle konuşuyor,
hakaret kelimeleri kullanmaktan kaçınıyor, üstüne düşmanlık
çekmemeye bakıyordu.

Millet Partisi'nin kurucuları ve idarecileri arasında yer aldı-
ğını söylemeye lüzum var mı? 1950'de, biri dışında, bu partiyi ku-
ran arkadaşlarıyla beraber o da siyaset ringinden atılmış, taşra
avukatlığı masasına, gündüzleri mahkemede, akşamları kulüp-
te buluştukları hâkimlerine, savcılara, her çeşit insandan müş-
terilerine dönmüştü. Fakat, ne politikayı, ne partisini bıraktı, ar-
kadaşlarının hemen hepsinden daha sessiz, sadece seçim zaman-
larında şöyle bir gözüküp, yine kaybettiğini anlayınca, dudakla-
rında hafif bir gülümseme, başını dava dosyalarına eğerek çalıştı.

Bölgesinin, 1946'da onu Meclis'e göndermiş Demokratları
ise, eski partisine, siyasi kişiliğini içinde kazandığı, ilk siyasi de-
nemelerini siperlerinde yaptığı partisine dönmesini istiyorlardı.
Demokratların gerçekten sevdikleri insandı. Onu kendi arala-
rında tekrar görürlerse sevineceklerdi.

Bir yandan bu baskı, öte yandan Demokrat Parti'sinin üst
üste kazandığı seçimler, daha birçok sebep onun da vicdan ve
dimağında Demokrat Parti'de bıraktığı yerin hasretini yavaş ya-
vaş doğuruyordu. Partiden beraber ayrılmış olduğu birkaç arka-
daşıyla görüştü. Hepsinde aynı fikir ve duygu vardı.

"Neden dönmeyelim?"diyorlardı. "Geçen geçmiştir. Olaylar
da bir bakıma bizi haksız çıkardı. Demokrat liderlerin, partiyi
İnönü'ye teslim ettiklerini, onunla anlaştıklarını, muvazaa yap-
tıklarını sanmıştık. İşte, 1950'den beri görülüyor ki, böyle bir şey
olmamış, muhalefette vakit vakit gösterdikleri uysallık, daha ra-
hat çalışmak ve seçimleri daha kolay kazanmak içinmiş! Bunun-
la beraber, Demokrat Parti iktidarda, hiçbir zaman arzulamadı-
ğımız birtakım kararlar da almadı değil. Seçim ve basın kanun-
larında daraltıcı değişiklikler yaptılar, Kırşehir'i ilçeliğe düşür-
düler. 1946'da dövüğe atılırken, gönlümüzün emeli, kafamızın
ideali olan dört başı mamur demokrasi yok ortada. Ama, bunun
asıl kabahati Halk Partisi'nde ve liderlerinde! Onlar tuttukları
tahrik, kızıştırma, fesat yollarıyla Demokratları bazı daraltma-
lara zorladılar. O halde eski arkadaşlarımızla, kendisinden en az

şikâyetçi olduğumuz Menderes’le görüşelim, getirilmiş sıkı kanunlar kaldırılsın, yine bir arada olalım!”

Menderes’le konuşmaya karar verdiler.

Demokrat Parti, ilk Genel İdare Kurulu’nun tarihi vesikalara hevesli üyesi için, yine tarihi bir karşılaşma oldu! Kavga etmesi kadar barışmasını, asık yüzlü görünmesi kadar tatlı bakışlı, tatlı gülüşlü olmasını da pek iyi bilen Menderes’in o gün giydiği elbisenin kumaşı, muhalefet yıllarının hatıralarından örülmüştü sanki! Beraber yemek yediler, geçmişin günlerini dolduran heyecanları yeniden yaşadılar, eski samimi dostluk havası içinde karşılıklı şakalar yaptılar, buluşmalarının sebebi olan konuya da pek az dokundular. Menderes, “İstedikleriniz yapılacak elbette” demişti; “Kaldırılmasını teklif ettiğiniz tedbirleri hangi baskı altında aldığımızı biliyorsunuz. Ama, artık onlara ihtiyacımız da kalmadı. Bir daha görüşelim, o zamana kadar düşündüğünüz değişiklikleri tam olarak tespit edin, bunları, siz aramıza gelince, elbirliğiyle gerçekleştirelim.”

Gülerek ilave etmişti:

“Eski dost, düşman olmaz!”

Başbakanın yanından ayrılırken, o güne kadar yüreklerinin üstünde hissettikleri bir ağırlık kalkmıştı. İşte Adnan Bey, o çok iyi tanıdıkları gülümsemeleri, şakaları, takılmaları, konuşması, fikirleri, heyecanıyla Adnan Bey karşısına çıkmıştı. Araya girmiş on yıllarına yazık! Hatta o zaman daha derin düşünerek ayrılmasalardı, şimdi değiştirilmesini istedikleri kanunlar belki de çıkarılmamış, birçok karar önlenmiş olacaktı.

İkinci görüşmeyi beş-altı ay sonra, aynı yerde yaptılar. Bu sefer işten daha çok konuştular. Menderes’le anlaşmışlardı; yalnızca kendileri değil, 1948’de arkalarına düşenleri de kitle halinde Demokrat Parti’ye getireceklerdi. Bu da nihayet iki-üç aylık bir zaman meselesi!.. Halbuki kader, bu iki-üç ayın arasına 27 Mayıs’ı yerleştirmişti. Menderes’le bir daha yüz yüze gelemeyecekler, saflarına dönmeye hazırlandıkları parti, hata ve sevaplarıyla tarihin derinliklerine karışıp gidecekti!

Şimdi meydan büyük bir partiyle küçük bir partiye, kendi partilerine kalmıştı. İhtilalin vaat ettiği daha iyi demokrasi rejiminin yeni müesseseleri arasına nisbi temsil de giriyor-

du. O halde sivil idare geri geldiği zaman iktidar, bu iki partinin ortak malı olacak! Halkın çoğunluğu büyük partiyi tutmuyordu. Demokrat Parti'nin başsız gövdesi belki de olduğu gibi küçük partiye akacak. Liderleri iktidarı ayaklarının altında görmekte haklı...

Heyhat, evdeki hesap çarşıya uymadı. Yeni iki parti ortaya çıkarak Demokratları paylaşıyorlar. Bunlardan biri birkaç ayda Türkiye'nin en büyük siyasi teşekkülü oluyor, iktidar ona doğru adeta koşuyor. Akıllı, çok akıllı hareket gerekmekte! Fakat şöhreti kocaman liderlerinin kafasında esen yeller başka. Kendisini Kafdağı'nda görerek dünyaya meydan okumak hevesinde. O halde şimdi, bütün hayatı boyunca yanaşmadığı bir yola, partisinin faydası için girecek, doğruyu görmeyen lideri, parti başından uzaklaştırmak için gizlice çalışacak. İyi biliyor ki, bu liderle yüz yüze çarpışmaya ne konuşmasının, ne başka niteliklerinin çapı yeter...

Şikâyetçi olanlarla birleşerek parti başkan yardımcılığına kendisinin getirilmesini sağladı. Sakin, yumuşak, uysal karakteri, niyetini, hırçın, titiz, vehimli liderinden gizleyebilirdi. Onu oldukça uzun bir dinlenmeye yine bu sayede razı edebildi. Kendisini partinin değişmez başkanı sayan adam, işin farkına vardığı zaman atı alan Üsküdar'ı geçmiş, ya boyun eğme, ya ayrılma noktasına getirilmişti. Mizacı, gururu, dikbaşlılığı onu ayrılma yoluna itti. Şimdi, arkadaşlarının gözünde parti başkanı kim olabilirdi? Elbette bu iddiasız, gösterişsiz, nazik, ağırbaşlı, idare kuruluna, mebuslara, senatörlere baskı yapmak aklında geçmeyen, geçmeyecek insan!..

İkinci koalisyon kurulduğu zaman, arkadaşlarının kararına dayanarak hemen hemen hiçbir şart ileri sürmeden İsmet Paşa'nın teklifini kabul etti ve aynı mütevazı, geleceğinden emin, küçük irat sahibi görünüşüyle üçüncü başbakan yardımcılığı koltuğuna oturdu; o andan itibaren de bütün dikkatini hükümet içinde veya dışında, bu üçüncü sıradan bir milimetre ileri görünmemek için kullanmaya başladı. Bir gözü İnönü'ye, bir gözü arkadaşlarına bakmakta. Arkadaşları arasında hırçın, sinirli, şüpheli olanlar da var. Gözünü İsmet Paşa'dan çekmeden, onların kulaklarına ara sıra bir şeyler fısıldıyor. Belki de,

İnönü'nün kızdığı vakit neler yapabileceğini hatırlatıyor. Bir zamanlar İsmet Paşa'dan korktuğu için, partiyi, yine bu duyguyla, Milli Şef'e teslim edeceklerini sanarak kendilerinden ayrılmış olan insanların felaketli sonlarını gösteriyor belki... Onlar hakkında sanısında aldanmıştı. Fakat korkunun, insanları ya teslim olmaya, ya hayatlarını tehlikelere sokan maceralara sürükleyebileceği de tarihte örneği çok bir gerçek!

Bağrı Açık Politikacı

“Siz gerçekten iyi insansınız. Nazik, terbiyeli, sonra bilgili. Ama aylardan beri dikkat ediyorum, mizacınız memurluğa uygun değil. Bir büroda oturarak, kâğıtları, dosyaları, kitapları araştırtıp raporları hazırlamaya sabrınız yok. İçiniz böyle çalışmaya dayanmıyor. Halbuki burada bize yorulmadan, bıkmadan tetkikler yapacak arkadaşlar gerekiyor. Size yaraşacak meslek nedir bilir misiniz kardeşim? Politika! Niçin bunu düşünmediniz? Belki ileride diyorsunuz. Öyle olsun! Fakat şimdilik kendinize başka yerde iş ararsanız memnun kalacağız.”

Bu sözleri Ankara’nın Anafartalar Caddesi’nde, İktisat Bakanlığı İş ve İşçiler Bürosu Başkanlık Odası’nda, başkan, tanınmış şair Enis Behiç Koryürek, karşısında koltuğa oturmuş, orta boylu, koyu esmer, uzun ve profilden bıçak sırtı yüzlü, parlak kara gözlü, genç şube müdürüne söylüyordu. Başkanını saygıyla dinleyen müdür, bembeyaz dişlerini gösteren yumuşak bir gülümsemeyle cevap verdi:

“Emredersiniz efendim. Ben de aynı şeyi düşünüyordum zaten. Yalnız, bana yeni iş aramak için bir ay izin vermenizi rica edeceğim.”

Şair daire başkanı, bakanlığa çok kuvvetli destekle girmiş, bakanın ilgisine sahip şube müdürünün ağır karşılık vermesini beklerken, tam tersine, sakın, telaşsız, hatta utangaç bir halle tekelifini hemen kabul etmesine sevinmişti. Gülererek, “Elbet oğlum” dedi, “büroya da hiç uğrama. Yeni işini bulur bulmaz gel, ayrılma kâğıdını yazdırıp imzalayayım. Ancak, rica ederim uzatma!”

Genç şube müdürü iki üç hafta sonra daktiloya bir sürü diploma sureti yazdırdı. Bunları birbirine yapıştırarak uzun bir şerit haline getirdikten sonra, yuvarlak, boru gibi bir tenekeye yerleştirdi. Başkana, daire arkadaşlarına veda ederek İş ve İşçiler Bürosu'ndan, bir daha dönmek üzere ayrıldı. Çıktığı kapı, bir yokuşun altındaydı. Tepeye doğru koşar adım yürümeye koyuldu. İlk durak, bir kısmi seçim olacak, dinlenmek için oturacağı taş da Büyük Millet Meclisi sıralarından biri!

Güneyin en büyük ilinde, tanınmış bir çiftçi ailesinin oğlu. Bölgenin söz geçen adamlarından biri olarak babası, İttihat ve Terakki devrinde zamanın politikacılarından dostlar edinmiş, fakat siyaset alanında hevesini daha ileri götürmekten çekinerek yaptığı yüksek tahsili de asıl gayesi olan zengin çiftçiliğin süsü diye kullanmıştı. Oğlu, babasının bu kadarcık politika hevesine, onu bütün kişiliğinin mayası ve rengi yapacak genişlikte vârisi oldu. Babanın sağladığı maddi varlığı gelişigüzel harcamasını önleyen, doğuştan gelme başka bir huy sayesinde tatmin edilmiş zenginlik ihtirasını, ölünceye kadar, ikinci, üçüncü plana atabilirdi. Sonra, bu oğlun bir özelliği daha göze çarpıyordu: Zekâsı, hayat denizinin dar, karanlık, girintili çıkıntılı derinliklerinde değil, su üstünün aydınlık ufuklarında rahat çalışıyor, cıva gibi, bir yandan bir yana kayarak, bilginin aslından ve özünden çok, parlak renkli haplarından hoşlanıyordu. Bunun içindir ki, çantasında, bir alanda yıllarca kafa yorarak kendisine akademik unvanların en yükseğini getirecek tek diploma yerine, aynı zamanda bitirilebilen veya izlenen üçer, beşer aylık kurslardan alınmış, boyları, yazıları büyük, kırmızı, sarı kurdelelerle sarılı beş on tahsil belgesi taşımayı daha uygun bulmuştu.

Halk Partisi'nin politikacı kadroyu gençleştirmek kararından ilk paylarını kapabilmiş birkaç insandan biri de odur. Konuşması sıkıcı değildi. Şaka yapmasını, şakaya dayanmasını, ayakta el pençe divan durmasını, okşanmalardan şımarmamasını, tenkitten yılmamasını iyi beceriyor. Bu niteliklerinin yanında, aşklarından Ankara'da oturduğu bekâr odasına kadar kurduğu ucuz, gösterişsiz hayat düzeni ona, bildiği yabancı dillere, diplomalarına, zenginliğine rağmen tevazuunu kaybetmemiş, gurura kapılmamış adam görünüşü veriyordu. Saçlarını ust-

rayla tıraş edip sırtına siyah cübbe, başına siyah kukuleta geçirseydi, koyu esmer yüzüyle bir Cizvit rahibine benzeyecekti!

Onu partinin genel sekreterlik kadrosuna yerleştirdiler! Burada, bir yandan ekonomik konulara bakacak, bir yandan da beyaz, güzel yüzlü, sessiz genel sekreterin işlerini yoluna koyacaktı. Fakat, çok geçmeden önemli bir değişiklik oldu, partinin başkanlıktan sonra en yüksek yerine eski bir İttihatçı'yı getirdiler. Yeni şef yarı mistik, yarı derviş, bir yüzü feylesof, bir yüzü sosyalist, ruhu tam şarklı bir insandı. Birbirlerini sevip sevmediklerini bilmem, fakat anlaştılar. Bu anlaşma sayesinde de Bayındırlık Bakanlığı'nın kapısı ona açıldı. Bir süre de büyüklü küçüklü mühendisler, teknisyenler ortasında emirler verdi. 1950 gelmeseydi, belki bir eser de bırakabilecekti!

Partisinin yıkılışını, kendisinin de çıktığı yokuştan yuvarlanarak inişini soğukkanlılıkla karşıladı. Yeni bir hesap yapacak, işte bu kadar! Şimdi, önünde dar bir geçit var. Arkadaşlarından kim aşabilecek bu geçidi? İnönü ihtiyar ve yaralı. Partinin, kurulduğu günden bu yana hayatta kalmış başka şöhreti hemen yok gibi. İsmet Paşa'nın dışında herkes birbirine eşit. Harabenin taşlarından yeni binayı yapacak mimar kendisi olabilir o halde!

Sonra, Demokratlar memlekete yeni bir siyasi mücadele metodu getirmişler, başarıyla kullanarak iktidara ulaşmışlardı: Halka inmek, onun dertleriyle, acılarıyla, istekleriyle haşır neşir olmak!

Halk Partisi, rakibinin açtığı bu yoldan yürümeli! Önderliğini de o yapacak. Hesaplarının yüzde doksan beşi doğruydü. Sadece bir noktada aldanmıştı. İnönü ihtiyar ve yaralı ama ne aklından ne memleketin en kudretli adamı olmak hürsından zerre kaybetmemişti. Cumhurbaşkanlığı tahtından inerken, Milli Şeflik beratını koynunun sıcak köşesine saklamış, "Halk Partisi'nin başına geçerek çalışmaya başladığımı vatandaşlarıma bildiririm" diyen bir beyannameyle, yenilmenin sorumluluğunu arkadaşlarına yükleyip muhalefet liderliği koltuğuna oturmuştu. Fakat, eninde sonunda o bir bayraktan ibaret. Niçin taşıyıcısı bu olmasın?

İsmet Paşa da böyle bir bayraktara ihtiyaç duyuyordu. İnsanları zamanında ve yerinde kullanmak, sonra da şu ve bu ve

sileyle bir kenara itmek, onun, gençliğinden beri meslek ve politika hayatında rahat rahat başardığı idare prensibi! Hiç çekinmeden bu, diplomalar sahibi, bir yanı çiftçi, zekâsı pratik ve oynak arkadaşını partinin ikinci yerine getirdi.

Yeni genel sekreter, bir yandan kravatını, ceketini çıkarıp kollarını, yakasını açarken, bir yandan da partinin koyu, karanlık, gölgeli rengini kırmızıya, sarıya, beyaza kaydırıyor, onu çattık kaşlı, çetrefil dilli aydınların partisi seviyesinden, güler yüzlü, yarı cahil halkın seviyesine indiren yeni bir siyasi edebiyatla canlandırmanın tedbirlerini alıyor, halkla kucaklaşma yolunu açmış Demokratların aklına bile gelmeyen, ayaklarına çarık giymekten, halkı, yakında kalmayacağı iddiasıyla gaz, benzin, şeker gibi tüketim maddelerini stok yapmaya teşvike kadar her çeşit propaganda metodunu maharetle kullanıyordu.

Kısa aralıklarla bütün memleketi dolaştı. İsmi hızla yayılıyor, partisi onun şahsında yavaş yavaş kendine geliyor, canlanıyor, kanlanıyordu. Yaptığı yalnız bu değil. Ankara'da, İstanbul'da, fırsat bulur bulmaz gittiği dış memleketlerde, bildiği diller ve girginliği sayesinde Halk Partisi'ni yabancılara tanıtmaya gayret ediyor, Türkiye'ye gelen birçok resmi veya özel heyet iktidar çevrelerinden önce onunla buluşuyor, hatta birçok gazeteci, iktidardan kimseyle görüşmeden sadece Halk Partisi Genel Sekreteri'nin verdiği fikirlerle dönüp gidiyorlar!

1957'de, yüz yetmiş mebus arasında onu yine Meclis'e sokan seçimlerle Halk Partisi'nin sağladığı başarının yarısından çoğu, bu çalışmaların meyvesi! Fakat, bu ikinci parlamayı, İş ve İşçiler Bürosu'nun eski Şube Müdürü'nü yanlardan gelen tehlikelerle sarıyordu:

Demokratlar, yanlış bir adımını yakalayarak kanun cenderesinde sıkıştırmak için çabalarken kendi arkadaşları, kıskançlıktan korkaklığa kadar çeşitli sebeplerle, aleyhine çıkıyorlar, zaafalarını örten perdeleri kulaktan kulağa fısıltılarla kaldırarak koskoca bir partinin genel sekreterliğine yaraşmadığını ispata koyuluyorlardı.

Zaafaları vardı gerçekten! İnsan, hayatın bazı tatlarına elini uzatırken huylarını unutmamalı. Hele bir politika adamı, kafasında yaşattığı idealin, gününde alevlendirdiği ihtirasın seviye-

siyle huyları arasındaki açıklığı, ya bu tatlardan vazgeçmek, ya huyunun bağlarını koparmak suretiyle doldurmak zorundadır. Güney illerinin bu politikacısını da hasımlar hep zaaflarından yakalamayı düşündüler, birtakım özel hayat hikâyeleri arasında doğruluğu asla ispat edilememiş, doğru olmadığının ispatı da onun tarafından hemen hemen imkânsız, hastalıklar listesinde yazılı, bir çeşit unutkanlık ve hatırlamama halini de, ortalığı toza dumana boğarak, sivrilmiş adamları halkın gözünden düşürme yollarını maharetle kullanan kalemler vasıtasıyla kattılar. Böylece, örülmüş dedikodu ağının üstüne de Halk Partisi'ni diriltten kuvvetini kusur diye gösteren yaftayı astılar:

“Bir adam, aydınların partisini inkılapçılar topluluğunu, seçkin insanlar birliğini, kravatsızlar, baldırı çıplaklar, kasketliler yığını haline getiriyor. Nedir o çarık giymeler? Nedir o göğüs bağır açmalar, o, ceketi omuzlara atarak kol sıvamalar? Aydınlar kaçıyor artık bizden. Karşılığında birtakım sürüler geliyormuş. O da belli değil!”

Parti liderine çok yakın bir kalemin durmadan yaptığı bu yolda propaganda, yine kendi partisine mensup bir milletvekilinin yerine Avrupa Konseyi'ne davetini sağlamak için o arkadaşının yabancı dil bilmediğini İngiliz delegasyonuna haber veren mektubunun açıklanmasıyla birdenbire şiddetlendi. Bu olaydan sonra İnönü için de genel sekreterinin çekilme zamanı gelmişti artık. Fakat, büsbütün başka düşüncelerle:

“Partide, kendinden öteye herkes birbirinin eşi. Hiç kimse'nin tek başına manevi otorite olmasına göz yumamaz. Yavaş yavaş ötekilerin üstüne çıkan başlider hizasına yükselmeye koyulan şu adama dersini vermek sırası geliyor; cesareti daha fazla artmadan, dayanacağı kuvvetler daha da çoğalmadan!”

İsmet Paşa'nın ilk duruşu, parti içinde gittikçe kızışan kravatlılar-baldırı çıplaklar kavgasına seyirci kalmaktan ibaret. 1957 seçimlerinde ona baldırı çıplaklar da lazım. Elindeki kuvveti vakitsiz dağıtmak işine gelmez.

İnönü, bu seçimden, bir bakıma beklediğinden fazlasını, bir bakıma da azını aldı. Bu seçimler onun için ya hep ya hiç olmalıydı. İktidara bu sefer de bu yolda gelemese gözlerini başka geçitlere çevirecekti, biraz zor, biraz tehlikeli vadilere!

Bunun içindir ki, Halk Partisi'nin otuz dört mensubunu birden yüz yetmişe çıkaran bir zafer, normal, samimi demokratik niyetlerin beklemedikleri bir sonuçtu. Fakat, iktidar da dört yıl uzaklaşmış bulunuyordu. Bu zaman içinde ise Demokratlar, birtakım sıkıntılardan kendilerini kurtararak Çankaya yokuşunu daha da dikleştirebilirlerdi. Seçimin verdiği bu ikinci sonuç, halka inme politikasının başarısızlığından başka neyle anlatılabilir? O halde bu tez artık, Demokratlara bırakılmalı, Halk Partisi "aydınların teşekkülü" rolünü yine takınarak yeni bir parolayla, "Halkı idare etmek aydınların hakkıdır!" parola-sıyla yürümeli!

İnönü, genel sekreterinin dersini tam vermek fırsatını şimdi bulmuştur. Kravatını çıkarmış, göğsünü, kollarını açmış, çarık giymiş adamın yerine, partinin aydınlar topluluğu olduğunu gösterecek, kravatı Sulka, elbiseleri en azından terzi İzzet, ayak-kabıları İsviçre veya İtalya'dan değilse bile, yerli sanatkâr İsmail Kemal'den, çantası, kitabı koltuğunda bir genel sekreter aramalı. O da dizi dibinde duruyor zaten... Son maliye bakanı...

Kavga çetin oldu. Teşkilatın sevgisine güvenen çiftçi sekreter, yerini adım adım bıraktı. İsmet Paşa tahmininde yanılmadığını görüyordu. Bu adam kendisine de kafa tutabiliyor, kongrelerde yeni genel sekreter adayını, büro kâtiplerine benzeterek alay ediyor, daha ileri gidiyor, "İnönü bizim sembolümüzdür. O kadar!" diye haykırıyordu.

Fakat, politikanın her çeşit oyununu iyi bilen, onlara kendi buluşlarını da katmış eski Milli Şef, arka yollardan aldığı tedbirlerle, burnu fazla büyümüş arkadaşını yerinden uzaklaştırarak büro efendisine olmasa bile, elinde çantası, ciddi yüzü, ağır yürüyüşü, temiz kıyafetiyle, mesela Singer kumpanyası müfettişine benzeyen eski maliye bakanını genel sekreter yaptı.

Aylar hızla geçti ve 27 Mayıs!

Şimdi Halk Partisi'nin birbirini seven sevmeyen bütün baş-ları, İnönü'nün çevresinde toplanmışlar. Herkes bir arabaya binme hevesinde, yüzler hep maskeli!

Gözleri büyümüş, ağızları kulaklarına kadar açılmış, yüzle-ri kıpkırmızı, sesleri bağırmaktan kısılmış insanların arasında, yalnız onun sevinci biraz solgun renkli. İsmet Paşa'yı çevirmiş

halkaların birinci sırasına pek sokulamıyor, hem ayakları birbirine çarpıyor, hem göğüslüyorlar, dirseklüyorlar, eteğinden tutup geri çekiyorlar.

Halbuki, Demokratların şu yıkılışında, kendi propaganda sisteminin, ayağı çarıklı, bağı açık, nefes nefese, köylerin bitleri, tezekleri, kokularıyla yüz göz olarak yaptığı çalışmaların payı büyük. İsmet Paşa, cumhurbaşkanı olacak. Başbakanlık koltuğunun ilk merhalesi ise genel sekreterlik odası! O halde büyük kongreye hazırlanmalı!

Politika adamının irade, karakter, maddi manevi baskılara dayanma niteliklerini ölçen mihenk taşları var: Para, kadın, alkol, mevki, şöhret, alkış! Politika meydanının her köşesinde bol bol satılır bunlardan. Her birinin karşılığında yine bol bol ödenen, doğruluk, gerçekleri gizlememek, vefa, sadakat, prensiplere bağlılık gibi değerlerdir. Politikacı, bu değerlerini harcadığı ölçüde saygısını kaybeder, küçülür, sonunda da yok olur.

27 Mayıs'tan sonra, yüzlerce politikacı bu mihenk taşlarına vuruldular. Bu arada 1950-1957 yıllarında Demokrat iktidara karşı en tehlikeli, zor, yorucu kavgaları yapmış, partisinin bayrağını elinde taşımış, şimdi kendini ikbalin eşliğinde gören adam da!

Yıkılmış devrin Yassıada'da hesabı görülen işlerinden biri üzerinde açılmış meşhur Topkapı Olayları davasında, hâkimlerin önünden geçen Halk Partili tanıkların, bakan, mebus, teşkilat başkanı, hepsi, yol üstüne çıkarılmış kalabalığın İnönü'yü öldürmek istediklerini, otomobile hücum edenlerin ellerinde sopalardan başka, bıçaklar, kamalar da bulunduğunu söylediler. Sıra, güneyle politikacıya geldi. Olay günü İsmet Paşa'nın yanında oturan genel sekreterin anlatacağı yeni bir şey olabilir miydi? Ötekilerin dediklerini tekrarlayacaktı. Tanık yerine geçti, tok bir sesle yemin ettikten sonra, "Ben Allah'a inanan bir insanım" diye başladı, "Bu imanla ve vicdanımın sesine uyarak söylüyorum, otomobili sarmış adamların ellerinde bıçak, kama görmedim, yüzlerinde öldürme niyeti okumadım."

Yanlış işittiğini sanan Başkan yine sordu:

"Bıçak, kama görmediniz mi?"

Aynı sesle, aynı cevap:

“Hayır, görmedim.”

Bucak başkanlarından en yüksek derecelere kadar bütün Halk Partililerin tanıklıklarındaki değeri yıkıyordu bu sözler! Başkan bir daha sordu:

“Sizden önceki tanıklar aksini söylediler. İyi hatırlamaya çalışın!..”

“Vicdanımın emrettiğini yapıyorum.”

Geldiği gibi, biraz acele, biraz sert adımlarla salondan çıktı.

Genel sekreterlik, başbakanlık hayalleri artık, ufukların ötesinde. Hasımlarının gözünde bu yaptığı, cinayetin üstünde bir hata. Partinin ve liderlerinin menfaatleri karşısında karakter zırhını giyip vicdan şarkılarıyla kılıç-kalkan oyunu oynanamaz. O halde cezası ağır olmalı, partiden çıkarılmaya kadar!

Bu portre de tamamlandı bence. Maksadım, şu veya bu zatin siyasi maceralarının hikâyesini anlatmak değil. Partisini kısa bir süre için olsun halkın seviyesine indirebilmiş politikacı, şimdiden sonra ne yaparsa yapsın, işte budur.

Orta Anadolu'nun Adamı

Bazı adamlar vardır, üstünde doğdukları, büyüdükları topraklara benzerler; yüzleri, vücutları, sesleri, biraz da mizaç ve ruh yaradılışlarıyla... Onların hayat maceralarıyla topraklarının tarih içindeki maceraları bir romanın birbirini bütünleyen parçalarıdır. Kederleri, mutlulukları, endişeleri, aynı kaynaklardan doğar, biri diğerinin heykeli, öteki bunun resmidir sanki! Adam, bu topraktan yaratılmıştır dense yanlış olmaz.

1946'dan bu yana siyaset hayatımızın belli başlı isimlerinden biri, böyle bir insan... İnce, uzun, zayıf boyu, dar omuzları, uzun, esmer yüzünde bebekleri durmadan oynayan hüzünlü ışıklarla dolu, çoğu zaman karşısındakinin kalbine girmek istiyormuşçasına dik bakışlı kömür gözleri, konuşurken hepsi gözükken iri, beyaz dişlerinin arasından kısık, heyecanlı, nefes nefese fışkıran sesiyle politika meydanının bir köşesini bugün yalnız başına tutuyor. Evet, yalnız başına!.. Bir zamanlar çevresini sarmış kalabalık, sonradan dağılmaya başladı. Kendi kusurları yüzünden, başkaları yüzünden... Onun Millet Meclislerinde, partilerde, miting meydanlarında temsilcisi olduğu toprakların kaderi bu. Memleketin yeşil bölgelerine, limanlarına, denizlerine giden yollar hep üstünden geçer. Bunlar açılıncaya kadar bütün kollar, heyecanlar, zekâlar bu topraklara üşüşür, taşını, suyunu, alınterini bol bol alırlar, fakat çeşmenin rahat, serin, tatlı aktığı diyarlar uğruna harcarlar, sonra, yeni yollar yapılması gerekinceye kadar onu, çorak, kara kuru, gün doğuşunun ve batı-

şının ufuklarında yaktığı yangınlar arasında bir cehennem parçası olarak bırakıp giderler!

Bu adamı siyasi hayata iten ihtiras ve hasretleri işte böyle bir topraktan, Orta Anadolu'dan doğdu. Liseyi bitirerek oldukça zengin babasının parasıyla Avrupa'ya gitti, orada hayalin en geniş denizine inen en kuru, en çetin geçidi, matematiği öğrenerek döndü. Boğaziçi'nin yüksek bir tepesinde kurulu, üstü açık, yuvarlak bir binadan gökyüzünde yıldızlar keşfine koyuldu. Fakat üstadı, memleketin meşhur sarıklı astronomu ondan tetik davranarak yepyeni bir yıldızı hemen bulmuştu: Gözlerini teleskopa yapıştırmış, boşluğun karanlıklarını araştıran bu genç asistanı!.. O sıralarda henüz kurulan Demokrat Parti'nin başlarından bir profesöre arkadaşını tanıştırdı ve Paris'ten Kandilli tepesine tırmanmış genç adam, oradan da Anadolu yollarına düştü.

İsmi, pervasızlık derecesine varan cesareti, ataklığı, biraz da gururlu laubaliliği sayesinde pek az siyaset adamına nasip olmuş bir hızla bütün memlekete yayıldı. Orta Anadolu halkı ise, mayası kadar görünüşü de kendi toprakları kokan bu yeni yüzü heyecanla kucaklayarak bağrına basmıştı.

Demokrat Parti'nin kuruluş devresinde rolünü, hizmetini küçümsemek mümkün değil. Şehirlerin aydınlarından, tüccarlarından çok, esnaf ve işçisine, köylerin ağalarından çok, köylülerine yanaşmasını iyi biliyordu, sonra iyi konuşuyordu.

Garip bir konuşmaydı bu. Cümleleri böylesine düzgün, en kaba hayalle, en eskimiş veya yeni fikir kırıntılarını böylesine maharetle yan yana getiren, köylünün ve köyün hayatından, dilinden efsaneler, hikâyeler, örneklerle böylesine süslü konuşmalara siyasi edebiyatımızda, Milli Mücadele'den bu yana pek rastlanamaz. Fakat, bu konuşmaların bir özelliği daha vardı. Hepsi birkaç kalıptan dökülmüş klişeler halinde! Yerine, zamanına göre bazı cümleleri çıkarıyor veya katıyor, isimleri değiştiriyor, yeni öğrendiği bir-iki mısra veya dövizle şöyle bir renk veriyor, ama hep aynı şeyi, aynı sesle, aynı yüzle, aynı jestlerle tekrarlayıp duruyordu. 1946'dan 1964'e kadar bu konuşmaların tek konusu da hürriyet.

Sloganlara meraklıydı ayrıca! Ya bir yerden okuyarak, ya kendi kendine bulduğu bir fikri cümle haline koyuyor, köy kah-

velerinde, miting meydanlarında, Meclis kürsüsünde durmadan tekrarlıyordu.

Bu konuşmaların, dikkat edenlerin gözünden kaçmayan bir başka rengi de sesinin tonuna uygunluğu. Kısık, hançereden sıkışmış bir ses! Seslerin rengi olsa onunki simsiyah görülecek. Bu siyahlık, tonuna olduğu kadar konuşmaların konularına da hâkim. On sekiz yıllık politika hayatında, bu meşhur hatibin ağzından neşeli, ümit veren, aydınlık ufukları gösteren kaç cümle çıktı acaba?

Fakat, yüzlerce yıl istibdat altında yaşamış, yalnızca dövülmüş, sövülmüş, maddi manevi bütün varlığı elinden alınarak sınırlarda, deniz kenarı şehirlerde harcanmış, sergüzeştçilerin at meydanı bir toprak çocuğunun sesinde kolay kolay başka ton, başka renk olabilir miydi?

Demokrat Parti'nin tarihinde ismine hemen her sayfada, önce ileri siperin gözü pek dövüşçüsü, sonra aynı şiddette düşmanı olarak rastlanacak bu adama bağlı olaylar çok çeşitlidir. Partinin 1947 Birinci Büyük Kongresi, bir yandan, İnönü'ye "Kızıl Sultan" diye haykıran pervasızlığına hayran, alkış tutarken bir yandan da alev alev yanan heyecanına korkuyla baktı. Kulis aralarında, delegelere kendisini, "Ne de olsa hamurları tek parti devrinin teknesinde yoğrulmuş kuruculara karşı Genel İdare Kurulu'nda demokrat düşüncenin bir garantisi olmak" vaadiyle takdim ediyor, sararmaktan daha da esmerleşmiş yüzü, nefes nefese konuşmasıyla delegeden delegeye koşuyor, göze batan jestler, sinirli kahkahalar, yüksek söylenmiş dokunaklı şakalarla yalnızca Halk Partisi'ne değil, kendi partisinden de birçok insana, hatta bunların geldikleri bölgelere, isimlerini açıklamadan çatıyordu.

Bu kongreden sonra, ta partiden ayrılarak Millet Partisi'nin kurucuları arasına girinceye kadar kendisi için de, Demokratlar için de, üzüntü, huzursuzluk, baş ağrısı sebepleri yarattı. Genel İdare Kurulu'na seçilememesini bir türlü affedemiyor, bunu, kurucuların komplosu sayıyor, verilen işleri gönül rahatlığıyla yapmıyordu. Partinin ilk genel müfettişi olur. Fakat gittiği her yerde Genel İdare Kurulu'yla, daha doğrusu kurucularla teşkilat arasını soğutan hareketlere girişti. Bazen küçücük bahaneler-

le, büyük dargınlıklar çıkardı. Bunları yaparken, Halk Partisi'ne en ağır hücumlardan da geri durmuyordu. Böylece, 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayımlanmasına kadar, Demokrat Parti'nin hırçın çocuğudur.

12 Temmuz Beyannamesi, Demokrat Parti'de, kurulduğu günden başlamış iç çekişmelerin bütün genişlik ve derinliğiyle ortaya dökülmesine yol açtı. Daha 1946 seçimlerinden sonra, Meclis'e girmemek, "sinei millete dönmek" edebiyatıyla siyasi yönü belirmiş parti içi muhalefet, bu beyannameyi, Genel İdare Kurulu'nun, İsmet Paşa ağına düşmesi diye alarak başkaldırdı. Partinin ilk genel müfettişi, eski astronom da yıldızların gösterdiği ufka dönmek için bu harekete katılmakta gecikmedi. İşte, tek partinin eski yoldaşları anlaşmışlar, milletin son ümidi, hasretlerinin son sığınağı, heyecanının son kanalı Demokrat Parti'yi Milli Şef'e teslim etmişlerdi!

Bunu mebuslara, teşkilattan Ankara'ya gelenlere, gazetecilere, her önüne çıkana, fakat henüz haykırarak değil, hatta yüksek sesle de değil, kulaklara fısıldıyor, beyanname ve başka bir iki konuda görüşmek için merkeze çağrılmış teşkilat temsilcileri toplantısında da bombayı patlatmaya kararlı görünüyordu.

Parti binasında yapılan toplantıda konuşmak imkânını bulamadı. Ancak, yan odalardan taşan isterik bağrıışmaları, temsilcilerin kafasında yine istifhamlar çizdi. Ne istiyor? Neden böyle yapıyor? 12 Temmuz Beyannamesi üzerinde Genel İdare Kurulu'nun verdiği bilgi kandırıcı! Ortada partiyi satma, İnönü'ye alet olma iddialarını haklı gösterecek bir durum yok. Halk Partisi'nin asıl sahibi, hükümetin yürüttüğü şiddet politikasını desteklemediğini ilan ediyor. Bu, Demokrat Parti'nin rahat çalışması için elbet iyi!

Merkezin dedikodulu, fesatlı, çeşitli menfaatlerin karışıp çarpıştığı havasından uzak insanların akliselimle vardıkları sonuca, neden bu sevdikleri, şımartırcasına alkışlayarak okşadıkları Orta Anadolu çocuğuyla bir kısım mebuslar, bir iki Genel İdare Kurulu üyesi erişemiyorlar?

Bu fırtına da geçti. Fakat, onun yüreğinde ateş sönmedi. Bu sefer, yeni bahanelerle durmadan kendinden bahsettirmek istiyor, sağa çatıyor, sola çatıyordu. Başta Bayar, Genel İda-

re Kurulu'nun hoşgörölrlölğölnden, her kavgadan sonra yüzölnü gözölnü öperek gönölölnü almalarından çıkardığı mana, kendisinden korktuklarıydı. "Ayrılırsam parti yıkılır" demeye varan sözlerinin arkasında gizledığı büyük siyasi emel, ne yapıp yapıp partiyi ele geçirmek, bu olmadığı takdirde, belki parçalamaktan da geri durmamak mıydı acaba?

Bu iddia ve hasrette bir insanın sahip bulunması gereken nitelikler ne kadar çeşitlidir! Lider, soğukkanlı olmalı. Liderin memleket ve dünya meseleleri üzerinde derinliğine, genişliğine bilgi ve görüşleri bulunacaktır. Lider, kendi fikriyle başkalarının fikirlerini bir noktada toplayabilme kabiliyetine muhtaçtır. En iyi, kendisinin düşündölğölüne inanan, bütün gözlerin kendisine çevrilmesini isteyen, dünyanın merkezinde durdölğölünü sa- nan, yolların hep ona çıkmasını, işaretlerin hep ondan gelmesini isteyen lider olamaz.

Lider, arkadaşlarının ilerlemesine, takdir görmesine sevinmeli, onların günölün birinde kendi yerine geçebilmesini sağlayacak yolları açık tutmalı. Hayatının mizacına bağılı öyle hikâyeleri var ki, yüz binlerce yol gösterecek insanın onlardan bu- cak bucak kaçması gerekir. Anlattıklarına göre, 1957'de tekrar mebus seçilerek Ankara Cezaevi'nden çıktığı gün, daha önce kendisine gönderilmiş karpuz ve kavunları çuvallara doldurarak evine götürölmiş, bu hareketiyle cezaevinin ona bir kahraman gibi bakan mahkûmlarını korkunç hayal kırıklığına uğratmış!

Aynı mizacın büyük siyasi prensipler bakımından da yaratıldığı zorluklara yine bir örnek olsun diye söyleyeyim:

Millet Partisi kurulduğu zaman, "Kişiler değil, parti esastır" şeklinde, siyasi hayatta tanınmanın, kabiliyetin, aklın, zekânın yerini yok sayarak verilmiş, parti başkanının her yıl değişmesi kararını şiddetle savunanlardan biriydi. Başkanlık sırası kendine gelince bu fikrinden vazgeçerek aksi tezi yine aynı kuvvetle tutmaktan çekinmedi ve partinin değişmez başkanı kalmanın yollarını aradı.

İdeallerin pratik değerleri, onları gerçekleştirecek insanlara göre değişir. En yüksek gayeler, zekâları, akılları hislerinin çektiği köşelere saplanmış, fanatik birtakım duyguları idealizm

heyecanı sanan insanlar elinde zararlı teşebbüsler halini alırlar. O ve birkaç arkadaşı, Demokrat Parti'yi ele geçiremeyince yıkmaya kalktılar. 1948'de altmış mebusun hemen yarısını alarak çekildiler veya partiden çıkarıldılar. Burada, partiden ayrılmak için ortaya koyduğu sebebi, mizacının bir başka belirtisi olmak üzere yazayım:

Bayar, Kırşehir ve Yozgat'a yaptığı bir ziyarette onu beraberine almadığı halde, partiye yeni girmiş, yine Orta Anadolu topraklarının yetiştirdiği bir başkasını yanında götürmüştü. Eski astronom bu davranışı, "Kendisini anayurdunda bile küçültmek isteyen tek parti zihniyetinin bir delili sayarak istifa ettiğini" telgrafla Bayar'a bildirmiş, bundan sonra da Demokrat Parti'ye ve başındakilere karşı çekilmiş keskin kılıç olmuştur. Yalnızca dili, kalemiyle değil, yumrukları, sokak sataşmalarıyla da! Bir iftira teşebbüsünde haksız yere ilgili sandığı Bayar'a, yanında iki arkadaşıyla, cadde ortasında, hücum ve hakaret etmekten kendini alamamıştı.

Ne bunun, ne ötekilerin sandıkları bekledikleri olmadı. Demokrat Parti yıkılmak şöyle dursun, 1950'de iktidar sayılacak bir zaferle iktidara geldi. Partiyi yarı yolda bölmeye kalkışanlardan da Meclis'e bir kişi, evet, yalnızca bir kişi girebildi: O!..

Orta Anadolu'nun en yoksul, fakir, ezilmiş köşesi, kendi evladına vefalı çıkmış, elinden tutarak Meclis kapısından sokmuştu.

Meclis'e, eski edebiyatına biraz çeşni ve renk katarak miting meydanları kadar kolaylıkla alıştı. 1950-1954 arası Büyük Millet Meclisi'nin muhalefet saflarında kendilerini dinletebilen, Faik Ahmet Barutçu, Avni Doğan'la birlikte üç mebustan biri oldu. Hücumlarını Demokrat Parti'ye değil, Menderes'e ve birkaç arkadaşına yapıyor, kırbacını arada sırada da Halk Partisi saflarında gezdiriyordu. Bu devrede ondan kalan eğlenceli hatıralar vardır. Bir örnek verelim:

Hükümetin NATO'ya girme teşebbüslerini alayla karşılamış, kürsüde, "Bunu başarırca, Menderes'in elini öperim!" diye haykırmıştı. Tarihin en büyük, o nispette de kuvvetli ve sağlam birliğine Türkiye'nin katılması kararı verildiği zaman, mebusların, "Elini öpeceksin!" diye bağırımları arasında, Menderes'e

dönüp acaba kıskanıyor mu dedirten hiddetli bakışlarla sadece tebrik ediyor, kürsüden inerek acele adımlarla salondan çıkıyordu!

1954 seçimleri, Demokrat iktidarın ikinci zaferi oldu. Halk Partisi ancak otuz beş mebusla Meclis'e gelebilmişti. Millet Partisi'nden de yalnız o ve isimleri tanınmamış birkaç kişi. Doğduğu topraklar, bu sefer de vefalı davranmış, Meclis'te hiç değilse alışılmış, bir sesi bulunsun diye, belirmeye başlayan kusurlarına rağmen, en yakışanı olarak yine onu seçmişti. Bu hazine bir başarıydı, böyle olduğu için de Demokrat Parti'nin eski müfettişi Meclis'e, anayasaya göre yeniden kurulan hükümetin programını çoğunluk grubu adına konuşan sözcünün deyimleriyle, "Harabelerin ortasında yükselen incir ağacı gururuyla" girmişti. Fakat, itiraf etmeli, muhalefet işini, Halk Partisi'nin kaybettiği otuz dört mebusla, bir türlü büyümeyen kendi partisinin kazanmamış adaylarının yerini tek başına doldurarak yapmaya başladı.

Artık, Halk Partisi'ni bir yana bırakmış, bütün huncunu Demokratlara çevirmişti. İsmet Paşa, bir zamanlar kendisine "Kızıl Sultan" diyenin şimdi muhalefet arkadaşı olmasından faydalanmasını bilen politikacı. Geçmiş unutmuş gözüküyor, ona kendi ayarında lider saygısı gösteriyor!

1956-57 Demokrat iktidarın sıkıntıları var. Ekonomik bazı zorlukların yarattığı şikâyetler, bazı tüketim maddeleri üzerinde, dükkânlar önünde kuyruklar, her çeşit muhalefete kolaylık sağlıyor. Meclis'te de, Meclis dışında da tartışmalar nezaket ve dikkat sınırlarını aşmış, yavaş yavaş boğazlaşma halini almaya başlamıştır. İnönü kürsüde, "Beni kızdırmayın, yapmayacağım şey yoktur!" diye haykırırken, şimdi Millet Partisi'nin başına geçmiş eski hatip, iktidar mebuslarına, hem de Meclis'te, "Zalimlerin uşakları, haysiyetsizler!" diye küfür etmekte! Sinirlenen Demokratlar, dokunulmazlığını kaldırmakta gecikmiyorlar. Bir tarafın bu hatası, öteki tarafın beklediği büyük fırsattı. Yalnızca vefa hissiyle ve Meclis'te kendilerine layık ses bilerek seçtikleri insanın doğum yeri halkını yaralamakla kalmadı, onun geçmişteki kusurlarını da silip süpürdü: 1957 seçim günlerinde böylece zorla susturulmuş bulunması ise en güzel, en manalı konuşma-

lar yerine geçti, bu sefer de sadece bu sayede tekrar seçildi. Fakat partisi, Halkçıların yüz yetmiş sandalye elde ettikleri bu seçimde de pek geride kalmıştı. Bunun belli başlı iki sebebi vardı: Evet, Orta Anadolu onu seviyor, tutuyordu. Ama siyasi kişiliğini içinde kazandığı Demokrat Parti'ye karşı takındığı tavrı, kullandığı dili affetmiyordu. Sonra, kendi fikrinden başka fikir kabul etmeyen, onu inatçı, kavgacı bir lider olarak tanıtan mizacıyla sebep olduğu çekişmeler de partiyi sarsmaya başlamıştı.

On Birinci Büyük Millet Meclisi, ilk oturumundan 25 Mayıs 1960 Çarşamba, son oturumuna kadar, yalnızca kavgâ, kârışıklık, itilip kakılma meydana! Bu durumu yaratmak, kışkırtmak, sürdürmek işinde Halk Partisi'nin en yakın dostudur. İki-si bir arada, ibretle seyredilecek, düşündürücü bir manzara teşkil ediyorlar. 1946'da kendisine "Kızıl Sultan" diye hitap eden, 1948'de partisini müstebidin ağına düşmekle suçlandırarak bırakıp giden insanı şimdi yanı başında gören İsmet Paşa mı, yoksa hayat ve ölüme hâkim Milli Şef'i iktidara karşı hürriyet şarkılarını beraberce okuyor gören eski Demokrat Parti müfettişi mi bu birleşmenin galibi?

O, içinden, "Elbette benim" diyordu, "diktatör, sade bir vatandaş olarak benim yoluma düştü!"

İnönü'ye yalnızca dudaklarıyla değil, kafasının içiyle de gülüyordu. 1946'da kendi üstüne çekilmiş keskin kılıçları yanına almıştı; işi daha da ileri götürerek, kısa bir süre sonra hükümetin başına bu eski hasımlarıyla el ele, yine mutlak bir kudretle gelip oturacak!

Demokrat iktidarın son ayında Meclis kürsüsünden sokaklara taşan ihtilal edebiyatı yarışmasında İnönü'yle atbaşı gitti. Aralarında tek fark renklerinde. İnönü biraz beyaza çalarken, o kıpkızıl kesiliyordu. Ellerini Demokrat sıralara uzatarak, ince, uzun parmaklarını, uçlarından kan damlaları gerçekten dökülüyormuş gibi gösterirken yüzü de Edgar Poe'nun korkunç hikâyelerindeki kâbusların hayallerini hatırlatıyordu.

27 Mayıs sabahı, 1947 Kongresi'nde Genel İdare Kurulu'na seçilememiş olmasından başlayarak Bayar'ın Yozgat gezisinde onu yanına almamasına, Kırşehir'in ilçe yapılmasına, dokunulmazlığının kaldırılıp hapse atılmasına kadar yüreğini dağla-

miş acıların intikamının hep birden alındığını gördü. Tomsonlar arasında gidenlerin sonu belliydi artık! Onların kapamış oldukları büyük kapı, şimdi önünde yeniden açılıyordu. İhtilalci askerlerle kol kola, espriler yaparak, geçmişe ait hatıralarını anlatarak, hürriyet şiirlerini okuya okuya dolaşıyor, ihtilalin fikir babalığını, başta kendisi, muhalif partiler liderlerine yakıştıracak üniformalıları yalnızca devirici diye görüyor, Ankara Palas salonlarında, “İktidar şimdi benim ayaklarımın altında!” diye gülüyordu. Öyle ya, millet, Halk Partisi’ni sevmiyor, askerlerin de devlet idaresini ellerine almayacakları görülüyor. Meydanda kalan kim? Eski iktidara bağlı milyonlarca insanın dilinde Milli Şef’e karşı çıkışlarının hikâyeleri hâlâ anlatılan kendisi değil mi? Bu büyük gövde, koparılmış başının yerine şimdi onu ve arkadaşlarını koyacak. O halde iktidar, ayaklarının altındadır!

Milli Birlik İdaresi’nin siyasi çalışmalara izin vermesi üzerine kurulan yeni bir parti. Adalet Partisi, Millet Partisi’ni ve liderini şaşkınlıklar içinde bırakan bir hızla eski Demokratların büyük çoğunluğunu kavramakta gecikmedi. Demokratlar, kendi partilerinin yıkılmasında oynadığı rolü unutmayarak Milletçiler’in peşine takılmamışlar, ancak küçük bir kısmı, kökü yine eski Demokratlar olan eski Hürriyetçiler’in kurduğu Yeni Türkiye Partisi’ni tutarak Millet Partisi ve liderini kadrosuyla başa bırakmışlardı.

Temsilciler Meclisi, yeni anayasanın kabulü, arkasından Yassıada kararları! Hızla geçen ayların getirdiği her olay, onu önce şöyle bir sarsıyor, canlandırıyor, sonra biraz daha yorgun, sinirli, kararsız, bir kenara itiyordu. Asılanlar, mahkûm olanlar, bir zamanlar arkadaşları, liderleriydi. Memleketin her köşesini onlarla, bir kısmının arkasından yürüyerek, bir kısmıyla kol kola, ellerinde aynı davanın bayrağı dolaşmıştı. Sevinçli, acılı günlerin ortak hatıraları vardı hafızasında! Sinirleri, bu hatıralarla daha da gerilerek gittikçe kırıncı, abus, aksi bir insan oluyor, parti arkadaşlarıyla geçimsizliği artarak uzun süren dargınlıklarla evine kapanıp kalıyordu.

Milli Birlik Komitesi, seçimlerden önce hükümetin bir çeşit koalisyon olmasını isteyerek, partilerden bazı kimseleri kabineye almayı düşünmüştü. Bu teklifi, kim bilir neden, arkadaşla-

rıyla danışmadan reddetti. Halbuki, yanında yıllardan beri başkanlık koltuğu hayaliyle yaşamış ihtiraslar vardı. Bunlar, ümitlerin gerçekleşmesini önlemeye kalkışan liderlerine karşı çıkarak hükümete girdiler. Millet Partisi, temelinden sarsılmaya başlamıştı.

1961 seçimlerinde kendisi ve partisi için büyük dileği, yeni sistem sayesinde önemli sayıda mebus kazanarak koalisyonun kuvvetli ortağı olmak! Propaganda günlerinde İsmet Paşa ve partisi hakkında öyle şiddetli ve ağır konuşuyor ki, dinleyenler, okuyanlar, 1946'nın geri döndüğünü sanabilirler. Bu, eski Demokratları sevindiriyor, ama oyları çevirmiyor, yeni seçim sisteminin sağladığı kolaylığa rağmen partisi, altmış mebus ve senatörü ancak kazanıyor.

Cumhur ve hükümet başkanlarının kimler olacağı konularıyla doğan meselelerde günü gününe uymayan sözleri, görünüşü, koalisyon hükümetinin kuruluşunda yine, arkadaşlarıyla danışmadan tuttuğu yol, partisinin ikiye bölünmesi tehlikesini yaratmıştı. Fakat daha fenası, kafalarda onun için istifhamlar çiziliyordu.

Bütün bu hareketler, doktorların gözden geçirmesi gereken bir yorgunluğun belirtileri miydi acaba?

Dostlarının ve parti idare kurulunun zoruyla trapezden birkaç ay için inmeyi kabul etti. Yakınları iyi biliyorlardı ki, onun başını döndüren, gözlerini karartan, sinirlerini geren, yorgunlukları, hatta vicdan azapları değil, ayaklarının altında sandığı iktidarın ufukları çoktan aşmış gittiğini görmesiydi. Bir-iki yıl önce, demokrasi ve hürriyet mücadelesi zaferinin en büyük, en manalı delili diye baktığı İnönü, şimdi resmen hükümetin başında, eski Milli Şef'i hatırlatan bir yüzle dikilmiş duruyor!

Çok geçmedi, çekildiği evinden yine sahneye fırladı. Halbuki, arkadaşları bu zaman içinde partiyi onsuz da pekâlâ, her tarafla iyi geçinerek idare etmişlerdi. Davayı açık olarak ortaya koydular: Ya kongreye kadar işbaşında gözükmeyecek, ya başkanlıktan ayrılacak!

Bu karar öylesine kesindi ki, bir an duraksadı, sonra içinin büyük inancını ortaya döktü:

"Parti demek ben demektir!"

XIV. Louis! Koskoca devletin ihtişamlı kuvvetlerine dayanarak söylediğin söz ne korkunç bir baş dönmesinin işareti oldu tarihte! İnsani bencilliğin en yüksek tepesine çıkan herkes bu sözü tekrarlıyor, bu sözün sarhoşluğu içinde, düştüğünün farkına varmadan, mesut, bahtiyar, karanlıklara yuvarlanıp gidiyor!

O güne kadar kaprislerine dayandıkları, kusurlarına rağmen sevdikleri liderlerinin ağzından dökülen bu kelimeler, birikisi dışında, uzak yakın bütün arkadaşlarına, en büyük hakaretten daha ağır geldi, arkalarını döndüler. Yapacak işi kalmamıştı. Kurucularından olduğu, yıllardır başında çalıştığı partisini bıraktı, kendisiyle gelen beş-on mebus ve senatör, birkaç bin vefalı hayranıyla yeni bir parti kurdu.

Şimdi yine lider, yine Meclis'te ve memlekette, yine muhalefet saflarında! Kılıcını salladığı iktidarın ortakları ise dünkü arkadaşları! Ruhunun zaafını bir türlü gizleyemeyerek, ara sıra kürsüde onlara dönüyor, bir zamanlar başları olduğunu hatırlatıyor:

“Size yardımcım bulunduğunuz bir gün not ettirerek verdiğim emirleri unuttunuz galiba!”

Milyonları kucaklayan Demokrat Parti'nin başı olmayı arzulamıştı. Sonra yüz binlerin başında aynı tadı aldı. Bugün de on binlerin başıdır. Arkasına takılanları gittikçe azalıyor, belki daha da azalacak. Fakat o, renkli, süslü, parlak, kâh yanında, kâh avuçlarının içinde, bazen ayaklarının altında dolaşan hayal kafasında hiç solmadan, eskimeden yaşıyor!

Günün birinde yapayalnız da kalabilir; bir aynanın karşısında, sevgili hayaliyle beraber, kendi kendinin lideri olarak!

Naylon Politikacı

Son elli yılda Türk politika sahnesine çıkmış aktörler arasında onun kadar zarif, dokunulsa kırılacakmış gibi ince, el sallaması, yürümesi, oturması, kalkması ancak kendinin duyduğu bir bes-tenin nağmelerine göre ayarlanmış olanı var mı?.. İri yeşil gözle-ri, düzgün çenesine doğru biraz uzun beyaz yüzü, kumral saç-ları, bir çizgiden ibaret dudakları, orta boyuyla, güzel değilse bile, sevimli, hatta yakışıklı sayılabilir. Elbiseleri, gömlekleri, kravatları hep dikkatle dikilmiş ve seçilmiş. Maliye müfettişleri arasında, Avrupa'ya en çok vazife seyahati yapanlardan biri ola-rak Paris'in dünyaca bilinen giyim mağazalarının tanıdığı yüz!

Bu çekici fizik, yazık ki, tiz, kulakları tırmalayan bir sesin hıyanetine uğramıştır. Başladığı zaman, şayet konunun sıcaklı-ğı yoksa, birkaç dakika sonra yorulacak, içinizden susmasını is-teyeceksiniz. Fakat o, bu eksiğinin farkında değil. Size söz fır-sa-tı bile vermeden söyleyecek, kendisi anlatmaktan, siz zorla din-lemekten yoruluncaya kadar söyleyecek!

Zeki ve akıllı. Fakat hisleri, bazen hem aklını, hem zekâsını öylesine kalın hiddet dalgalarıyla sarar ki, iyi okumuş, bilgisi yerinde bir adamın gerçekleri bu kadar görmemesine şaşırıp ka-lırsınız.

Politika hayatına girmeyi, Cumhuriyet Halk Partisi'ni hiç sevmediğini arkadaşlarına söylemekten çekinmediği bir devir-de ve bir ara seçim sırasında, yine bu partinin adayı olarak de-nedi. Sevmediğini kucaklamak için ileri sürdüğü bahane, orta-da başka partilerin bulunmayışydı. Kazanamadığı bu seçimden

sonra uzak yakın birçok tanıdığına, adaylık yarışmasında parti idaresince karşısına çıkarılan eski bir amirali Meclis'e getirmek için, kendisine verilmiş oylar üzerinde oynandığını iddia etti. Fakat bu gerçek, onu yeni seçimlerde yine aynı partinin mebusu olarak Meclis'e girmek hevesinden döndürmemişti. Bu seferki bahanesi, seçim bölgesinin şiddetli arzusuyla, manevi temelleri çürümüş Halk Partisi'ni yeni bir ruh aşilayarak kalkındırmak iddiasıydı. Yüreğinin bir köşesinde de aynı bölgenin parlamaya başlamış başka bir yıldızına karşı duyduğu bazı üzücü hislerin kımıldaması vardı. Onu düşündüğü zaman, kendisinin nasıl asil bir kandan geldiğini hatırlıyor, samimi dostlarına, devletin önemli makamlarına hızla yükselen ötekinin kara çadırlarda oturanlar arasından çıktığını fısıldamaktan geri duramıyordu!

Halk Partisi lideri ve devletin Milli Şef'i, şu ve bu sebeple partiyi yıllardır alıştığı, yukarıdan aşağıya otoriteler halkasıyla kurulmuş hiyerarşik durgunluğundan çıkarmayı düşündü. Parti içinde başlamış Eskiler-Yeniler kavgasına, eskiyi de, yeniyi de kendilerine bağlamak isteyen ikinci sırada liderler çekişmesine, Memduh Şevket Esendal – Recep Peker rekabetine göz yummuş göründü. Gerçekte, oyunların senaryosuna o hâkimdi, oyuncuların ipleri de kendi ellerinde! Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmadan önce, akla gelmiş bir fikir yeniden hatırlanarak partide muhalefet ve kontrol işini görmek üzere, “Bağımsızlar” ismiyle bir grup yaratıldı, kısa bir süre sonra da grup, içindeki mebusların sayılarına göre, “Otuz beşler” diye anılmaya başlandı. Çoğu, genç ve Meclis'e yeni girmiş “Otuz beşler”den biri de bu eski maliye müfettişi.

Halk Partisi Bağımsızlar grubu, ihtiyar şeyh ve dervişlerin sofrasında hizmet eden müritler topluluğuydu adeta!.. Bir kısmı, partinin şu tanınmış isminin peşine takılmış, bir kısmı, bir başkasının çevresinde toplanmış. Hemen hepsinin de gözleri, ayrıca, en yukarıdakine, ikbal kapısının anahtarları ellerinde olana, İnönü'ye dikili! İsmet Paşa'nın da gözleri bunların üstünde... Her birinin kabiliyetini, kendisine bağlılığını, zekâsını, aklını, politika manevralarına dayanıklılığını araştırıyor, notlarını veriyor. Defterinin “işe yararlar” yaprağında, resmini çizdiğimiz politikacının ismi de yazılı. O, bu iltifata çoktan hak kazan-

muştı. 1943'te adaylık yoklamasında oy sayımındaki laubalilik-ten, yana yakıla şikâyet eden genç adam, 1946'nın rengi bilinen seçimleri sayesinde Meclis'e girmeyi kabul etmiş değil miydi?

Bakanlık sırası gelince, nereyi istediğini sordular. Hisleri yine aklına hâkim oldu, müfettiş bulunduğu zamanlar hemen hemen zorla uzaklaştırıldığı maliyenin muhteşem bakan odası gözlerinin önüne geldi; kendisine oyun edenlerin başına geçecek, onu istememiş olanlara emir verecekti!..

İnsan denilen yaratıkta özel bazı hisler, şayet varsa, şeytanın eseri olabilir ancak. En derin zekâları şaşırtan, en güzel emelleri çirkinleştiren, yüksek değerleri sifıra indiren bu hisler, çoğu zaman, asıl onları besleyeni vurur, hatta yok eder. Burada da öyle oldu; zarif, ince, nazik politikacı birdenbire sert, dün dediğini bugün unutan, arkadaşlarını, memurlarını kıran bir bakan oluverdi. Sinirleri de bozuluyor, kendini tutamayarak Meclis kürsüsünden büyük zaafını haykırıyordu:

"Davul benim boynumda, tokmak başkalarının elinde!"

Ama, manzara bu olduğu halde davulu bırakamıyor, ancak bir içki sofrasında veya bir gezintide arkadaşlarına, "Çekileceğim artık, çekileceğim artık" deyip duruyor.

Bekâr ve yakışıklı bir bakanın etrafını yalnızca dostlar, işadamları, memurlar, himaye bekleyen hevesli politikacılar değil, kadınlar da sarar. Bir kısmı şuhur, tanınmış, şık, kudret sahibi kavalyesiyle sosyetedeki görünmek ister. Bir kısmı iyi bir evlilik yapma emelini besleyen, masum, güzel yüzler. Aralarına çöpçatanlar da karışır, bir akraba, yakın bir arkadaş, kendisinden şu veya bu yolda menfaat umduğu bir tanıdık kızını ortaya sürerler.

Halk Partisi iktidarı, son maliye bakanının çevresini de en tatlı renklerle süslü saçlardan, en çekici bakışlarla dolu gözlerden, Türkçeyi beste ahengiyle konuşan dudaklardan bir hale sarmıştı. Çok geçmedi, Belçika'da staj yaptığı yıllarda kalbine girmiş olanın her zaman taze hatırasına dokunmadan, gerçekten zarif bir eş seçti. Fakat, daha nişanlılık sırasında düğün hazırlıklarının dedikoduları önce Ankara ve İstanbul'da, sonra bütün memlekette yayıldı. Türkiye, yüz yıla yaklaşan Batılılaşma çabasına rağmen hâlâ Şarklı. Biraz ortaya çıkmış her adam, hele

ufak ihmalleri, düşüncesizlikleri de olursa, hemen dile düşer, bir, bin olur, bir gülümseme çılgın kahkahalar yerine geçer, bir kaş çatması, haykırışlar diye anlatılır. Genç bakanın belki de nişanlısının isteğine dayanamayarak yaptığı bir hata, dedikoduları yüz misli artırdı:

Nikâhtan kısa bir süre önce, Ankara Halkevi'nin büyük salonunda nikâh gününün provasını yapmaya karar verdiler. Davetliler yerine yakın eş dost, tanıdıklar getirilerek herkesin duracağı yerler seçildi. Masaya nasıl oturacaklarını, nikâh kıyacak valinin sorularına nasıl cevap vereceklerini, nasıl el sıkışacaklarını, kol kola nasıl yürüyerek otomobile bineceklerini ayrı ayrı tespit ettiler.

İngiltere kral ve kraliçelerinin evlenme ve taç giyme merasimleri de böyle provalarla yapılır!

Halk Partisi iktidarının bu dünya görmüş bakan ve eş elâlemin, en hafifinden bu sözleri söyleyeceğini neden düşünmediler? Yazık ki, yeni evlilerin kaderi yalnız bu dedikodularla kalmadı, karı-koca, evlilik hayatına henüz adım atarken karşılaştıkları hava içinde birbirlerine ısınmak için gerekli sıcaklığı bulamadılar, böylesine provalarla yapılan nikâh, çok geçmeden, sade bir mahkeme salonunda hâkimin kısa bir-iki cümlesiyle çözüldü.

14 Mayıs 1950 seçimleri Halk Partisi iktidarının son hükümetini, başbakan dışında, toptan Meclis arenasından uzaklaştırdı. Darbe o kadar beklenmedik, o kadar sersemletici, o kadar yıkıcıydı ki, mebuslukları kalmamış bakanların hepsi, yeni iktidar, hükümeti teslim almadan çantalarını topladılar, memurlara bile veda etmeyerek bakanlıklardan, hatta Ankara'dan uzaklaştılar. En acele edenleri de maliye bakanı.

Artık, isminin başındaki sıfatı eski! Eski memur, eski mebus, eski bakan? O halde kendisine yeni sıfatlar bulması gerekiyor. Tacir, avukat, hesap uzmanı, mali danışman veya herhangi bir unvan. Ayrıca, dinlenmeye ve bakıma da muhtaç. Son olayların doğurduğu sinirlilik, gençliğinden beri çektiği ülserini teptirmişti. Bu dinlenme sırasında yeni mesleğini ve onun dışında uğraşacağı işi buldu. Bir yandan mali danışmanlık yapacak bir yandan da seçimleri millettten şamar yiyerek kaybetmiş parti-

sinin canlanmasına çalışacak!.. Fakat bu çok zor, çok ağır, uzun yıllar sürecektir bir çalışmayı gerektiriyor. Halkın arasına girmek, otomobil, tren, vapur, araba, at ve bazen de yaya, dağ tepelerindeki köylere kadar memleketin her köşesine koşmak, günlerce, hatta aynı günde birkaç defa topluluklar önünde konuşmak lazım. Demokrat Parti dört yıllık muhalefetine halkını buna alıştırmıştı. Halk Partisi yeniden canlanmak, milletin hiç değilse bir kısmının kalbini kazanmak istiyorsa, Demokratlardan çok daha fazla yorulmalı. Geçmiş yıllarda yapılmış ağır hataların gönüllerde yarattığı kırıklık büyük!

Halbuki, onun memurluk hayatı devlet bürolarında, kısa politika hayatı ise Büyük Millet Meclisi'yle Ankara Palas arasında geçmiş, her gün banyo yapmaya, sabahdan öğleye doğru evinden çıkmaya, akşamları kulüplerde, arkadaş evlerinde, bazı eğlence yerlerinde görünmeye alışmıştı. Bütün bu gerçeklere rağmen, sevdiği yaşama şartlarıyla kafasında açılmış olan uçurumu hesaba katmadan partide çalışma kararını verdi. Bu iradeyi göstermesinde, 14 Mayıs seçimlerinin acısıyla beraber Demokrat Parti saflarında birdenbire memleketin ileri yerlerine sıçramış arkadaşlarından olduğu kadar, kendi seçim bölgesinden duyduğu utanç da rol oynamıştı. Öyle ki, seçim bölgesi Demokratlarının ve Demokrat Parti'deki arkadaşlarının yüzlerini mecbur kalmadıkça görmemek için çırpınıp duruyordu.

Halk Partisi'nin yeni idarecileri arasına girdiği zaman genel sekreter, Kasım Gülek'ti. Gülek, ondan çok yabancı dil biliyor, cebinde daha çok diploma taşıyordu. Aralarındaki fark yalnız bunlardan ibaret de değil. Kasım Gülek, tavırları, konuşmaları, herkesle yüz göz oluş kolaylığı, yorulmazlığıyla halkın hoşuna gidiyor, fakir köy odalarında rahat rahat uyuyor, basit köy yemeklerini büyük iştahla yiyordu. Bunun için de şöhreti hızla yayılıyor, Halk Partisi'nin meydanda tek adamı haline geliyor, aynı zamanda da kıskançlıklar, hasetler, çekememezlikler oluyordu. Parti içinde Gülek'e karşı çıkanların ele aldıkları hücum silahı, onun, Halk Partisi'nin "aydınlar topluluğu" niteliğine uymadığı iddiasıydı. İşçilerin, esnafın, köylünün arasına kravatsız, gömleğinin yakaları açık, kolları sıvalı girmesini ayıplıyorlar, bu tipte bir insanın partiyi temsil edemeyeceğini söyle-

yerek genel sekreterliği, zarıflığı, nezaketiyle tanınmış eski maliye bakanına yakıştırıyorlardı. İnönü ise bütün siyasi hayatında hiç şaşmadan tuttuğu yolda... Kuvvetleri parçalayarak, biraz sivrilenleri göğüsleyip geri itecek, Kasım Gülek'e, 1950'den sonra Halk Partisi'nin ayağa kalkmasına en büyük yardımını yapmış adama karşı eski Kocaeli mebusunu tutacak.

Bu parti iči çarpışmada entrika silahları daha çok, Halk Partisi'nin zarıf politikacısı tarafından kullanılıyordu. Gülek, teşki-lat üzerindeki sevgisine dayanıyor, rakibini kongrelerde, toplantılarda, sohbetlerde açıkça yeriyo, "Sabah saat onda, elinde çantası, rahat evinden çıkarak partiye ancak gelebilen çıtkırıldım idarecilerle" seçimlerin kazanılamayacağını haykırıyordu.

Fakat, her zamanki gibi bu sefer de, İnönü ne istiyorsa o olacak! Gülek, hatta en güvendiği arkadaşlarından hıyanet görerek, genel sekreterlikten düşürüldü, yerine, büyük idareci görünebilmek için yeşil gözlerinin ışıklarına biraz sertlik, nazlı yürüyüşüne biraz diklik vermeye çalışan büro adamı, ince politikacı getirildi. Partinin, Gülek'i tutan alt kademeleri de ona yeni bir isim bulmakta gecikmediler: Naylon politikacı!

Halk Partisi yeni genel sekreterini anlatmak için halkın bulduğu şu "naylon" kelimesi nasıl yakışıyordu ona.. Belki biraz insafsız, ancak yerinde; belki gerçek değerleri biraz düşürücü ama hakarettten uzak.

İnönü'nün, kolları arasına alarak oturttuğu genel sekreterlik koltuğuna bir türlü rahat yerleşemedi. Evet, Gülek geri itilmişti, hem de birkaç yıl sonra partiden de uzaklaştırılmak üzere. Ama, onu tutanların yanında, yeni ihtirasların da hamleleri biraz daha artıyor, Halk Partisi yöneticileri anlaşmazlıklar içinde birbirleriyle kavga edip duruyorlardı.

Sinirleri yine bozulmaya, ülseri sık sık tepmeye başlamıştı. Genel sekreterlik işleri aksıyor, enerjisi, kabiliyeti ne olursa olsun, halkla haşır neşir olamayan bir insanın, partinin en yüksek yürütme yerinde kalamayacağı görülyor. 27 Mayıs'tan sonra, parti çalışmalarının durdurulması, çekilmesini geciktirdi. Siyaset sahnesi yeniden açılınca, sessiz gečen aylar içinde de alttan alta sürmüş çekişmenin onu biraz daha zayıflatmış olduğu görüldü.

1961 seçimlerinin sonuçları, Halk Partisi'nin millet tarafından tutulmadığını bir daha gösterince aleyhindeki cereyan büt  n alevlendi. Şimdi, karşısında yepyeni rakipler var. Bunlar, genel sekreterliğe Kasım Gülek'in değil, fakat ona benzer, üstelik eski Demokrat Parti'nin affetmez düşmanlarından birinin getirilmesini isteyenlerce ileri sür  l  yor, İsmet Paşa da aynı görüş  , bir yandan zarif genel sekreterin sırtını usulca okşarken, kaş göz işaretleriyle destekliyordu. Artık, yerinde duramayacağını anlamıştı. Hislerinin baskısını yenerek siyasi hayatının en akıllı kararını verdi ve genel sekreterlikten "izzet   ikbal"le çekildi. O g  nden bu yana, sesi pek işitilmiyor. İyi biliyor ki, bu ses, yerine gelenin ve arkadaşlarının yarı argo haykırışları arasında boğulup gidecek. O halde susmak, beklemek, g  n  n birinde yine ortaya çıkabilmek i  in biraz da kendisini unutturmak... İşte, nereye varacağı, nasıl biteceğı bilinmeyen son yolu!

Baba Öğüdü

Milli Mücadele'den sonra politika hayatımızın Batı dünyasına benzemeye başlayan yönlerini şöyle bir gözden geçirirsek, oranın, fikre fikirle cevap verme, doğruluğuna kalpten inanılmış prensiplerle hareket, siyasi anlaşmazlıklara şahsi hisleri karıştırmama, tenkidi, isnat ve iftira vadilerine sokmama gibi davranışlara karşı Şark'ın riya, dalkavukluk, dedikodu, arkadan hançerleme, rakibi yenmek için en yakışsız yollara başvurma metotlarını hâlâ bırakmamış olmasının yanında, politika mesleğini aileye mal ederek babadan oğula geçiren, böylece politikayı sonradan görmenin dalgalanmalarından oldukça koruyan, devlet idaresinin siyasi kademesine ihtisas sağlayıcı Batı geleneğinin bizde de yerleştiğini göreceğiz. İşte şu anda memleket kaderinde rol oynayan veya oynamış, şu ve bu suretle kenara çekilmiş veya çekirilmiş birçok tanınmış siyaset adamı var ki, bu hayata babalarının manevi mirası olarak girmişler, çocuklarını da kendilerinden sonra yerlerini boş bırakmayacakları şekilde yetiştiriyorlar.

Şimdi, bu politikacılardan birinin portresini çizmeye başlayacağım. İlk fırçaları da çok eski yılların karanlıklarında ancak bulabildiğim birkaç silik renkle vuracağım.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, kucığında ve dört cephede kahramanca dövüşe dövüşe can verdiği İttihat ve Terakki devri, devlet ve cemiyetin Batı medeniyetine yönelmesi hareketinin, düşüncede olduğu kadar müesseselerde de çok canlı manzara gösterdiği yıllara rastlar. Batılılaşma sayesinde ayakta durabileceğimiz gerçeğini kavramış İttihatçılar'ın, birkaç fikir adamının

önderliğiyle giriştikleri teşebbüslerin formülünü Ziya Gökalp ve Hüseyinzade Ali'nin şu sloganında toplamak mümkündür:

“İslam ümmetinden, Türk milletinden, Batı medeniyetinden olmak.”

Bu prensibin içine girebilecek her konuyu devlet işi olarak gören, bir yandan Türklük, milliyetçilik duygularını uyandırıcı tedbirler ararken, bir yandan Batı medeniyetinin gerektirdiği üniversite, yüksekokullar, kadın hakları, medeni kanunlar gibi meselelerde geniş yeniliklere başvuran İttihatçılar, din davalarını da önemle ele almışlar, tanınmış adamlardan heyetler kurarak, bunlara yüksek din okulları açılması, mezhep ayrılıklarının giderilmesi, Kuran'ın Türkçeye çevrilmesi gibi vazifeler vermişlerdi. Bütün bu heyetleri, devlette, sadrazamdan sonra en yüksek makam sayılan şeyhülislamlığa bağlayarak, bu yere de yine kendi içlerinden birini, aslında belki de din adamı olmadığı halde getirip oturtmuşlardı.

O devri yaşamış olanların hafızalarında, bu yuvarlak, beyaz yüzlü, aralarına kır düşmüş top sakallı, kartal burunlu, tatlı sesli adamdan hatıralar çok! Parlak, işlemeli ipek maşlahının altına jaketatay giyen, tanınmış yazar kadınların bulunduğu meclislerde edebiyat, sanat, tarih, felsefe üzerine konuşan, gerektiği zaman da sarığını çıkararak göğsü fişekli, ayakları çizmeli, başı kalpaklı fedailer haline hemen gelebilecek şeyhülislama dostları da, düşmanları da aynı saygıyı gösterirdi.

Ancak bazı duruşları göze çarpmaktan uzak kalmıyordu. Onlar bir kısım dostlarına göre kuvvetti, bir kısmına göre zaaftı. Mesela arkadaşlarına karşı, zaman zaman “Neden böyle?” dertirten, çok nazik, merasimli, kalıplı bir uzak duruş!

Birinci Dünya Savaşı sonunda İngilizler tarafından götürüldüğü Malta'dan döndükten sonra, devleti de, siyaseti de bırakarak doğum yerine çekildi, kalan ömrünü sessiz sedasız orada bitirdi.

Oğulları, babalarının ismine dayanarak yıllarca zaman kazanmak suretiyle hayata atıldılar. Şimdi, onlardan biriyle, asıl modelimle karşı karşıyayım. Boyu belki daha kısa, beyaz yüzü biraz daha zayıf; derinden bakan koyu gözleri, vârisi olduğu mizaç ve karakteri belirten kartal burnu, tatlı, yumuşak sesiyle sakal bıraksa hemen babasına benzeyecek. Okul sıralarından, sakın, ça-

lışkan, kavgadan hoşlanmayan bir insan olarak tanınmıştır. Yavaş yavaş konuşur, fikirlerini düzgün cümlelerle anlatmaya gayret ettiği kadar, mantık hataları yapmamak için de dikkatli davranır.

Bütün dereceleriyle en iyi okulları bitirerek hayata girdiği gün, babasının dostlarından başka tanıyanı yoktu. Kısa bir süre yaptığı hâkim yardımcılığı gibi birkaç işten sonra avukatlığa başlamıştı. İnönü onu çok genç yaşta bürosundan kaldırarak Büyük Millet Meclisi'ne soktuğu zaman, buna herkesten önce şaşıran kendisi oldu. Politikaya girmeyi düşünüyordu, fakat daha ileride! Sahneye kendi hesaplarına göre vaktinden önce itilmiş olmasından belli etmemeye çalıştığı ürpertiler duyuyor, babasının hatıralarından ve hayatından, kıskançlıkların, en çok politika alanında, insanların kaderini nerelere sürüklediğini biliyordu. Arkadaşları, dostları, yüzlerini görmediği kimseler, daha fenası, yakınları bile onu kıskanabilirler, bu hissin baskısıyla ayaklarına şelmeler atmaktan çekinmezlerdi.

Ankara'ya, kalbinin bir yanı bu korkuyla dolu gitti. Meclis koridorları, politika salonları onu merakla karşıladı. Rastladıklarından çoğunun dudaklarında nazik fakat alaylı gülümsemeler var. Bu yeni adam, bu babasının ismine dayanarak ortaya çıkmış genç; ya, bu salon ve koridorların hay ve huyu, dedikodusu, küçültücü kahkahaları içinde eriyip gidecek ya da şımarıklık, ne oldum deliliği, gurur başını döndürerek, nasıl birden yükseltilmişse, yine birden silkilip atılacak!

Bunların ikisi de olmadı. Yavaş, ağır ağır, saygıyla konuşmasını bildiği kadar, dayandığı kudretin değerini de idrak etmişti. İsmet Paşa'nın, Halk Partisi kadrolarını gençleştirmek yolunda verdiği kararın başarıya ulaşması için elinden geleni yapıyor. İstanbul parti teşkilatına yeni bir başkan düşünülürken, Ankara'da geçirdiği kısa imtihan ve denemeler akla onu getirtebilecek kadar ümit verici.

Türkiye'nin her bakımdan en büyük şehrinde, karşısında rakip tanımayan iktidar partisinin başkanı olmak güç! Başarı için yalnızca hükümete dayanmak yetmeyecek, çevresine aşılayacağı sevgiye de sarılmak zorunda. İstanbul'un, yüzlerce yıldan beri devlet adamı harcamış, ince, zarif, renkli olduğu kadar merhametsiz, kusurları affetmez, aldatıcı güzelliklerinin ağı-

na düşmeden kendisini ve partisini sevdirmek, hele, yorulmuş, yıpranmış, sonsuz şikâyetlerin kaynağı bir partinin başkanı için zor, hem çok zor!

İtiraf etmeli, bu işte, o güne kadar birikmiş sevgisizliği azaltmadı ama, hiç değilse kendine bağlanacak sebeplerle artmasına da meydan vermedi. Gazetecilerden büyük tacirlere, esnaftan işçilere, öğretmenlerden öğrencilere kadar görüştüğü insanlar arasında ondan şikâyetçi hemen yok gibi. Fakat avukat bürosundan, müşterilerini dağıtıp dosyalarını toplayarak ayrıldığı gün, yüreğini sıkan korku da maskeli yüzler halinde belir-meye, kıskançlık, bir köşede masum çocuk gülümsemeleri, öbür köşede memleket geleceğinin ondan beklediklerini kulaklarına fısıldayan sözler, beride ahmak bir dost gevezeliği, ismini, şura-da burada, şu ve bu vesileyle ortaya süren bazı insanların arkasına gizlenerek, yolunun üstüne henüz görünmez taşlar dökme-ye, çukurlar açmaya, dikenler serpmeye başlamıştı.

İnönü, genç politikacıyı hükümete almak kararını vererek Ankara'ya çağırırken, Haydarpaşa'da dostlarıyla beraber kıskan-nanları da uğurladılar. Ankara'da karşılayanlar ise, baş döndü-rücü yükselişinden endişeli bazı dostlarıyla, onu kendileri için artık tehlikeli sayanların gözcüleriydi.

Altına çekilen araba ve koltuk, ikinci derecede bir bakanlı-ğın. Fakat, ancak girmiş sayılacağı siyasi hayatta bunca merhale-leri böylesine çeviklikle atlatmış insanın iki yıl sonra hangi nu-maralı arabaya bineceğini, hangi koltuğa oturacağını tahmin et-mek de kolay değil.

Gençlik, memlekete hükmedenin güveni, siyasi kudret, göğ-sünde babadan miras maddi manevi nişanlar... İşte, başı ilk defa şimdi biraz dönüyor gibi! Dağlarda duyulan veya sıcak bir öğle üstü yemekten önce alınmış bir kadeh içkinin verdiği hisse ben-zeyen baş dönmesi... Okul sıralarından beri samimi birkaç arka-daşıyla İstanbul'un bazı eğlence yerlerinde görülüyor. Kıskanç-lıklar, kara cübbeli, kara külâhlı engizisyon rahipleri kılığında ortaya atılıyor. Dedikodu, uydurma haberler, kendi bakanlığıyla ilgili bir iddia ve bir sabah yapayalnız!

Meclis, basın, uzak yakın bir çok tanıdık, aleyhinde; en fazla güvendiği insan en başta olarak! Görüşmek istiyor onunla. Kapı-

sı kapalı! Cumhuriyet tarihinde ikinci defa Yüce Divan toplanacak, siyasete henüz yeni girmiş, hızla yükselmiş genç bir bakanı, ne rüşvet, ne irtikâp, ne zimmet, sadece Türk Ceza Kanunu'nun garip bir maddesiyle, bu kanunun aslı İtalyan kanununda bulunmayan, bizim Şarklı zihniyetimizin vehminden doğmuş bir maddeyle muhakeme edecek! Meşhur 240'ıncı madde! Bir memurun, bir bakanın vazifesiyle ilgili bir işini, dilediği takdirde, suç sayılabilmek yetkisini hâkime veren madde. Halbuki anayasaya göre, suçlar kanunda gösterilir, ceza kanunu prensiplerine göre kanunda suç sayılmayan hareket cezalandırılmaz!

Bütün dava boyunca, derin acı duydu. Hâkimler dikkatli, fakat serttiler. Sonunda beraat ederek doğru evine gitti. Siyasi hayatının böyle biten ilk devresi ona büyük dersler vermişti. Politika hayatı, kıskançlık, dalkavukluk, yüze gülme, arkadan hançerleme, iftira, hıyanet, vefasızlık kazanında kaynamaktan ibaret!

Avukatlık bürosuna tekrar girerken, oradan ayrıldığı gün, yüzünü aydınlatan heyecanın yerine her şeyini harcayarak dönen adamın hüznü vardı içinde. Babasının duvara asılı büyük resmine baktı, onunla göz göze geliyor sandı, sesini iştirir gibi oldu: "Kabahat, güvendiğin adamda ve ötekilerde değil, sende!.. Şimdiden sonra, ne kimseye çok yaklaş, ne kimseden çok uzaklaş!"

Aradan yıllar geçti, memleket, demokrat rejim örtüsüne büründü, iktidar-muhalefet çarpışmalarını, çeşitli fikir cereyanlarını, karışmadan seyrederek 1950'yi bekledi. Seçimlerden birkaç ay önce politikaya dönme sırasının geldiğine inanmıştı. Bu sefer daha yaşlı, daha heyecansız, fakat ne yapacağını, nasıl davranacağını daha iyi öğrenmiş, kendisini yine çağıran eski vefasız dostlarının işaretlerine aldırmandan Demokrat Parti listesinden, bağımsız olarak Meclis'e girdi. Bu bir dirilişti, yalnız onun için değil, ailesi için de! Orta Anadolu'nun dağlar arası bir köşesinde unutulmaya bırakılmış soyadı yeniden dillerde dolaşacak, kendisini manevi ölüme mahkûm ettirmeye çalışmış olanlar unutuluşun karanlıklarına dalarken o, bu karanlıklardan sıyrılıp güne çıkacak!

Yeni iktidarın ilk hükümetlerinde, kendisine yer verilmesini belki düşündü. Fakat, Demokrat liderler ona garip gelen bir politikanın peşinde! Bakanların çoğunu eski devrin, aday göstererek

mebus yaptıkları yüksek hâkim ve idarecileri arasından, bir kısmını da kendi kadrolarının isimleri, cisimleri henüz bilinmeyen gençlerinden seçiyorlar. Birincilerle devleti, ikincilerle partiyi idare edecekler. Halbuki o, iki yıllık maceralı politika hayatı dışında, ne büyük hâkim ve memur olmuş, ne Demokrat Parti teşkilatından gelme. Üstelik, seçim bölgesi mebuslarının bir kısmıyla arkadaşlarının kendisine nezaketle, fakat biraz yabancı diye baktıklarını hissediyor. Liderlere yanaşsa, yeni arkadaşlarıyla içli dışlı olmaya çalışsa? Belki de bunu bekliyorlar. Ama, kimseye çok yaklaşmamaya, kimseden çok uzak kalmamaya karar vermişti. İçinden ve babanın ruhundan gelen ses, emir bu!

Hiçbir tarafa yanaşmadan, ortada durarak canlanmak, silkinmek... Hayır, bunu yapamayacak! Kavgaya okul sıralarında olduğu gibi, takatı yetmiyor, kendisinden kuvvetli bir el onu yanında götürmedikçe kolay kolay adım atamıyor.

1954'e doğru, kimin aklına geldi, kendisinin mi, başkasının mı, sefirliği düşünüldü. İşte, nazik hal ve tavırlarıyla, genel bilginin genişliği, bakışlarından yürüyüşüne kadar ölçülü hareketleriyle iyi bir elçi olabilecekti. Hem, eski bakan, şimdi mebus, o halde önemli bir yere büyükelçi!

Önce Bonn! Yalnızca kendi tarihinin değil, bütün savaşlar tarihinin en korkunç yenilgisine uğramış bir milletin dirilişine önderlik eden bu yarı gotik, yarı çağdaş şehirde gerçek başarılarla erişebilecek. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'yla yan yana dövüşmeyi kabul etmiş bir hükümetin başlarından birinin oğlu. Almanları seviyor. Bu romantik ve mistik millet de hatıralara ve kendisini sevenlere bağlanır.

Fakat, herhalde Ankara başka görüşte olacak, kısa bir süre sonra, Londra'ya gönderildi. Burası onun için belki de Bonn'dan daha önemli. Babasını iki yıl esir tutan, Osmanlı İmparatorluğu'nu savaştan çok, arkadan kurduğu tuzaklarla yıkmış, Türk'ün son kalesi Anadolu'yu Yunanlılara peşkeş çekmeye kalkışmış İngilizlerden çocukluğunda, hatta gençliğinde nefret etmişti. Bu his zamanla azalmış, bir yandan okuyarak, bir yandan akıl ölçüleriyle mukayeseler yaparak, İngiliz milletinin yüksek meziyetlerine de hayranlık duymaktan kendini alamamıştı. İngilizleri asıl şimdi tam anlayacak, memleketinin onlarla ilgili

büyük menfaatlerini kuvvetle temsil edecekti. Kendisini Türkiye sınırlarını aşan bir şöretin eşiğinde görüyordu. Heyhat, bu rüyası da yarıda kaldı. Bir gün, hiç beklemediği bir sırada, geri çektiler. Neden? Ne olmuştu? Şahsi bir mesele mi? Yahut, bizim dışişleri bakanlığını öteden beri yiyip kemiren kurtlardan biri, kariyerden yetişmiş bir elçiyle kariyerden gelmeyen bir elçi arasındaki rekabet –bakanlıkta aynı şekilde geçimsizlik, Galatasaray Lisesi’ni bitirenlerle öteki okullardan gelenler arasında da var– belki büsbütün başka bir sebep.

Dışişleri bu meslek dışı büyükelçiye artık, merkezde tutmak, fırsat bulur bulmaz da koptuğu yerlere, politika veya avukatlığa döndürmek istiyordu. Fakat, başbakan ve dostları, bu sefer Washington’a gönderilmesini sağladılar. Okyanusu aşarken iyi biliyordu ki, kariyer taassubu yine peşindedir; onun, dünyanın büyük merkezlerinde gerekli canlılığı gösteremediğini yine iddia edecekler!

Böyle de oldu, Washington’da çok kalmadan Ankara’ya çağıldılar. Görüşmek istediği başbakan uzun süre kabul etmedi. Birkaç ay bekledikten sonra, ismi çekici, işi az, insanın kolaylıkla unutulabileceği bir yeri teklif ettiler, evet demekten başka çare olmadığını biliyordu.

İspanya! Birçok yıl önce Yahya Kemal’in, aynı odaların pencerelerinden bakarak nice şiirlerine ilham aldığı renk, ışık, şarkı, aşk ve raks memleketi! Sivillerin biraz asker, askerlerin biraz sivil, her ikisinin de boğa güreşçisi, dans şarhoşu oldukları, harabeler, keçiler, çocuk gözlü katırlar diyarı! Güzel bütün bunlar! Fakat, bir elçinin kendisini göstermesi için ne işe yararlar? Hemen hemen boş oturuyor. Yalnızca resmi yemekler, suareler, şuh kadınların esmer güzelliği, çekirge erkeklerin ahenkli çevikliği, işte o kadar!

Canı sıkılıyor, ama havasının bulanıklığını uzaktan sezdiği Ankara’ya da dönmek istemiyor!

Bir sabah ajanslarda Türkiye’de ihtilal olduğunu, askerlerin idareyi ellerine aldıklarını, başta cumhurbaşkanı, bütün hükümet üyeleriyle Demokrat Parti mebuslarının tutulduklarını öğrendiği zaman, ne şaşırdı, ne irkildi, sadece omuzlarını kaldırarak mırıldandı:

“Allah hayırlı etsin!”

Yıkılanlar, 1950’de siyasi kişiliğini, itibarını, ismini dirilteler! Bu ihtilalle hayatları tehlikeye girenler içinde dostları, hatta çok yakınları var!

Milli Birlik idaresi, birçok elçiyle beraber, onu da geri çekti. Ankara altüst! Her kafadan bir ses çıkıyor, kimse ne olacağını bilmiyor, yeni bir anayasa yapılarak tam demokratik düzenin kurulacağı söyleniyor, bu iş olduğu zaman da sivil idarenin başına gelebilecek isimler ortaya sürülüyor. Üzerinde durulanlar arasında o da vardı; bakanlık, başbakan yardımcılığı, hatta başbakanlık için! Nereden çıkıyordu bu sözler? Bu tahminlerin belirttiği arzunun karşısında vehimler de dikilebilirdi. Elindeki tek korunma kalkanı olan baba öğüdünden şaşmadan kimseye yanaşmıyor, kimseden fazla uzaklaşmıyor, sonlarının felaket olacağı gittikçe anlaşılan eski arkadaşlarını hatırlamaz görünüyor, fakat aleyhlerinde de konuşmuyordu.

1961 seçimlerinde hangi partiden olacağını merakla bekleyenler, sırtını Halkçılara dönük gördükleri zaman, bu yumuşak, sakın, yavaş adamın niyetini birbirlerine sordular.

Bazı insanlar gerçek niteliklerini, ya kendi, ya cemiyet hayatında şok etkisi yapan olaylardan sonra gösterirler. O güne kadar sükûnet içinde yaşamışlardır, gösterişsizdirler. Fakat, bir ihtilalin patlamasıyla bu görünüş bir anda kaybolur, karşınızda yorulmak bilmeyen, başı dik, durmadan konuşan, emir veren, korkutan bir adam çıkar.

Bu verdiğimiz örneğe, mizaç ve karaktere göre değişik şekillerde rastlamak mümkün. İşte, 1961 seçimlerinde günün hâkimlerine, onların tuttuğu Halk Partisi’ne sırtını çevirmiş, uysal, sessiz insan, şimdiye kadar bilinmeyen kabiliyetlerini ortaya seriyor, halk çoğunluğunun desteklediği bir partiden Büyük Millet Meclisi’ne giriyor, herkesin birbiri üstüne yürüdüğü, ihtilalcı kuvvetlerin tetikte beklediği, vehim, endişenin, korkunun her yanı kara örtülerle sardığı sırada, kimse farkına bile varamadan, cumhurbaşkanından sonra en yüksek makama oturuyor, o andan itibaren de bütün olup biteni, dudaklarında gülümsemelerin en sevimlisi, aynı sakın, vakur, heyecansız yüzle seyrediyor.

Hürriyeti Örtten Şal

Hürriyet, insanoğlunu, yaratıldığı günden bu yana harekete geçiren tek ideal. Tabiat kanunlarından, kendi hemcinsinin bencilliğine kadar her türlü esirliğe karşı açtığı bayrak. Tarih, onun uğruna yapılmış, yapılan, yapılacak dövüşmelerin hikâyelerinden ibaret. Her peygamber, bir hürriyet kahramanı; her din, hürriyete götüren bir yol. Müstebitler, kendi hürriyetleri için başkalarının hürriyetini yok eden insanlar. Brutüs, devlet içinde bir kısım halkın hürriyeti için, Danton bütün halkın, Sezar, Napolyon, Hitler dünya içinde bir devletin hürriyeti adına çarpışanların örnekleri. Ekonomik esirliğe karşı fikirler, liberalizmden komünizme kadar, zaman ve mekânın insanın el ve ayaklarını zincirlemiş zorluklarını yenen tekerlekten uzay füzelerine kadar bütün vasıtalar, medeniyet dediğimiz iyi yaşamayı sağlayan her şey, her şey, insanoğlunun hürriyeti için. Mazlumlar kadar, zalimler de bu yolun yolcuları. Her zulüm hürriyet uğruna yapıyor, her mazlum hürriyet diye haykırıyor. Hürriyet için zalim olanlarla hürriyet yolunda mazlumların sesleri, edebiyat, sanat, hitabetin de en heyecan verici konuları değil mi? Binlerce vatandaşını giyotine sürükleyen Robespierre'in hürriyet için söyledikleriyle, ona karşı çıkmış Madam Rolan'ın başını cellada uzatmadan önce hürriyet heykeline bakarak, "Ey hürriyet, senin adına ne cinayetler işleniyor!" demesini aynı hayranlıkla okuyoruz. Laval'ın "Fransızların hürriyeti uğruna ölüyorum!" diye bağırmasıyla,

de Gaulle'ün Laval'e "Fransız milletinin hürriyeti için ölmelisin!" diye haykırışı aynı güzellikte...

Bu iki taraflı hürriyet edebiyatından hafızalarda kalacak, tarihlerde yer alacak sözler az olmakla beraber, bizde de var. Mesela Namık Kemal'in:

*Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyyet
Esîr-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esâretten.*

mısraları.

Fakat, bizim son on sekiz yıllık demokrasi mücadelemizde bir de "şallı hürriyet" edebiyatı vardır ki, bunu genç bir devlet adamımıza borçluyuz.

Politika hayatına, gözde bir memuru olduğu dışışleri bakanlığındaki vazifesinden, belki gönlünde fazla istek duymadan, hatta belki de biraz zorla girdi, yahut soktular. Halk Partisi kadrolarını gençleştirmek, yıpranmış isimleri kenara çekerek yüksek hizmet yerlerine yenilerini yetiştirmek ihtiyacını yakından duyanların başında İsmet Paşa geliyordu. Mutlak kudrete erişmiş ve alışmış her insan gibi o da, yalnızca kendisinin ihtiyarlamadığına, eskimediğine, kuvvetinin hep yerinde olduğuna inanıyor, çevresinde, bazısı Milli Mücadele'nin ilk günlerinden, bir kısmı daha sonra, birkaçı dışında hemen hepsi uzun yıllardan beri bakan, mebus, parti idarecisi olarak kalmış arkadaşlarını değiştirmek istiyordu. Bu bir bakıma da kendi kendine yapacağı gençlik aşısı olacaktı.

İnönü, İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu birkaç konu üzerinde kendisine bilgi veren dışışlerinin bu genç, konuşması düzgün, uzun boylu, vakur, saçsız başı ve gözlükleriyle yuvarlak beyaz yüzünün ciddiliği biraz daha artmış, yaşı biraz daha yükselmiş hukuk müşavir yardımcısını işte bu düşüncelerle beğenerek, bir ara-seçimde sessiz sedasız Meclis'e soktu. Adının önüne "Milli Şef" sıfatı takılmış kudretin bir işaretiyle partisinin bir anda belli başlı yüzlerinden olması, o yaşta bir adamın başını döndürerek şımarıklıklara, kabına sığmayışlara yol açabilirdi. Hayır, bunlar olmadı; yeni siyaset adamı, dışışleri koridor ve odalarındaki yürüyüşünü, yüzünü, bakışını hiç değiştirmeden

Büyük Millet Meclisi koridorlarında, komisyonlarında, salonlarında dolaşmaya başladı.

Ciddi yüz, memur için vazifeye bağlılığın delili sayılabilir. Fakat, politikacı için değil! Politika adamı biraz güleç, şakacı, okşayıcı olmalı. Dünyanın her yerinde böyledir. Doğu memleketlerinde ise daha fazla. Hele Türkiye Büyük Millet Meclisi çok uzun yıllardan beri ciddi yüzü, dargınlık, kızgınlık, gözden düşmenin işareti diye anlamaya alışmıştır. Liderler veya onlara yakın biri, şu ve bu mebusa ciddi yüzle bakar, şakalaşmaz, onu okşamazsa, mebusun gözden düştüğü veya düşmek üzere olduğu kulaktan kulağa fısıldanır, herkes ondan kaçır. Yeni bir mebusun ciddi gözükmesi ise gurur, kendini beğenme, ötekilere yüksekte bakma diye yorumlanır, bu sefer de ondan uzaklaşmalar başlar.

Dışişleri bakanlığının hukuk müşavirliği bürosundan Meclis'e atlayan genç adam için de böyle oldu; kısa zamanda mağrur, kendini beğenmiş bir politikacı olarak tanındı. Aslında, göründüğü gibi değildi. Yalnız, ciddi insandı. Başta İnönü, bazı adamlara, başta demokrasi, birtakım prensiplere de inanıyordu. İsmet Paşa onun kendisine inanmasından memnun, demokrasiyi sevmesine karşı lakayttı.

Genç adamı önce teknik bir yerde denediler. Hükümetin yaşça en küçük üyesi olarak birkaç zaman kaldığı bu bakanlıkta bıraktığı hatıra, bazı liman, baraj, yol projeleridir. Bunları yaptırmak için ne kimse ondan plan istemiş ne de onun aklına evelden hazırlanmış planlara göre çalışmak gelmişti. İyi biliyordu ki, plan, ihtiyaçların tespitinden ibaret. Türkiye'nin ihtiyaçları da topraklarında yazılı.

Bu bakanlıkta bulunduğu kısa süre içinde de İnönü'nün iç ve dış siyasetinde yakınlığı gittikçe artan müşaviri olmakta devam etti. İsmet Paşa, genç adamın politikanın merkezinde sorumluluk alabileceğini düşünüyordu. İltifatlarından doğmuş kıskançlıkların uyandırdığı tereddütleri yenerek onu Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin, Mümtaz Öktem ve Faik Ahmet Barutçu'dan sonra başbakan yardımcılığı koltuğuna oturttu. Heyhat, siyaset denizinin çok fırtınalı, hatta girdaplı bir zamanında! Dalgalar, Halk Partisi'nin ihtiyar, yorgun, paslı teknesini yalnız bir değil,

dört yandan sarsıyor, genç başbakan yardımcısının gözlerindeki perde de bu arada yavaş yavaş çözülüyor.

Bu büyük kasırganın ana sebebi, 1946 seçimlerinde tutulan yoldan başka bir şey değildi. Hileye, baskıya, zora dayanan sözde demokrasinin bir milletin ruh ve dimağında yapacağı tepki, ya sahteliğe, ikiyüzlülüğe, görünüşe uymuş gözükme ve böylece hukuk, cemiyet, devlet prensiplerini değerlerinden düşürerek içten içe yıkılmaya razı olmak ya da karşı gelmek olabilir. İşte açık denizin kasırgası, bu ikinci halin belirmiş olması! Millet karşı koyuyordu.

Böyle düşünmekle beraber, İsmet Paşa'nın, devletin menfaatleri bakımından yerinde kalması gerektiği inancını bırakamıyor, siyasi hayatının büyük tezadı da burada başlıyordu. Mutlak iktidara alışmış insanın normal bir devlet başkanı olması mümkün mü? Bu çeşit bir demokrasi örneğine dünya tarihinde rastlanmıyor.

Gözlerindeki bir perde böylece çözülürken, bir başka perde gelip geriliyordu: İnönü, arada sırada kulağına imalı sözler söylüyor, kendinden sonra parti başkanlığına onu getirmenin tedbirlerini alacağını fısıldar gibi oluyor. Genç başbakan yardımcısı bu göz kırpmalarını İnönü'nün demokrasiyi samimiyetle istediğinin delili sayıyor, şimdi yeni bir politika izlemek gerektiğini hesaplıyor: Bir yandan İnönü'yü ve partiyi muhalefete karşı, hatta şiddetle savunurken bir yandan da demokratik prensiplerin kabulü için çalışacak! Bu kararın verdiği cesaretle yeni bir basın kanunu yapılması yolunda teşebbüse geçerek, İngiltere'de uygulanan kanunların değiştirilmeden alınmasını teklif etti. Fakat, İsmet Paşa'yı demokrasiye yaklaştırma hayalinin gerçekleşebilmesi, demokrasiyi de bir süre Milli Şef'e yaklaştırmayı gerektiriyor, yeni politikanın en zor, en yorucu noktası da burada belirliyordu. Hem demokrasiyi hem İsmet Paşa'yı ayakta tutmalı! Halbuki muhalefet, "İnönü'yle demokrasi olmaz!" diye haykırmakta. Bu tezat, genç devlet adamına, Şarklı uzlaştırma zihniyetinin ne güzel, ne çirkin, ama gülünç, gülünç olduğu kadar da şartlara uygun yolunu buldurdu:

"Hürriyet heykelini dikecekler, fakat yüzüne şal örtecekler!"

Demokrasinin samimi isteklisi politikacının ağızından hürriyet edebiyatımıza hediye edilen meşhur, “Demokrasinin ve memleketin menfaati namına hürriyet heykelinin üstüne şal çekeriz” cümlesi işte böyle doğdu.

1950 seçimleri, “şallı demokrasi”yi Türk milletinin istemediğini gösterdi, başbakan yardımcısı da, partisi ve hükümetiyle beraber yuvarlandı.

Eski başbakan yardımcısının bu yuvarlanış gününe kadar siyasi hayatının en büyük hatası, belki de bu sözleri. Türkiye’nin 1950’den önce demokrasi mücadelesi tarihine ondan kalacak belli başlı hatıra da hemen hemen bu! Tarihler, sessiz sedasız hizmetleri, doktora imtihanlarına hazırlanan öğrencilerin yazdıkları tezler dışında, ya unuttur, ya birkaç satırla geçirir. Buna karşılık, değeri ne olursa olsun, söyleyenin kişiliğini de hesaba katmadan, parlak, heyecan veren, olumlu olumsuz akisler yapmış cümlelere sayfalar ayırır. Türk milletinin diktatörlüğe başkaldırdığı devirde hürriyet heykeline şal örtmek tehdidi ise elbette unutulmayacak bir hareketti!

Fakat, hemen söylemeliyim, 1950 öncesi Halk Partisi iktidarının bu son başbakan yardımcısı, 1950-1960 arası çekişmeler içinde, ilk birkaç ayın heyecanı geçtikten sonra itidalli, vakur yüzlerden biri oldu. 1950 seçimlerinin darbesini soğukkanlılıkla karşılayarak partisine de o yolu göstermekten çekinmedi. Siyasi hayata başlarken, bir adama ve bazı prensiplere inanıyordu. 1950’den sonra yalnızca prensiplere inanmak gerektiğini artık anlamıştı. İnandığı adamdan da gittikçe soğuyor, şimdi muhalif parti lideri olarak yaptıklarına hüznle bakıyor, devlet başkanlığı yerinde mutlak kudretle yıllarca kalmış insanın, kızgın bir parti dövüşçüsü olabilmesine şaşıyordu.

Bir kısmı eski arkadaşları olan Demokrat iktidar liderleriyle partisi arasında uzlaştırmacı rol oynamak istedi. Düşünce-sinde samimiydi, memleketin menfaatini bunda görüyordu. Üstüne kendiliğinden aldığı bu işte başarıya ulaştığı zamanlar da var. Şayet bu iki parti birbirine düşman kesilmişlerse büyük kusurun hangi tarafta olduğunu iyi bilenlerden biridir. Demokrat iktidarın kendilerinden siyasi hiçbir fedakarlık istemedi, sadece devlet adamı olarak bilgilerinden, hizmetlerin-

den faydalanmayı düşündüğü rakip partiye mensup insanların başında geliyor.

1950-1960 yıllarında Demokrat liderlerle kurduğu iyi münasebetler, kendi partisi içinde çeşitli dedikodulara yol açtı. Hepsi esenlik ve vakarla karşıladı. İnönü ise susuyor, hatta bazen sık, bazen aralıklı görüşmeleri oluyordu. Bu da aynı mahiyette dedikoduları Demokratlar arasında doğuruyor, sonunda iki taraflı oynayan insan durumuna düşürülüyordu.

Böylece 27 Mayıs'a kadar, Meclis'e girmeden, ismi pek fazla işitilmeden geçen on yıldan sonra politika sahnesinde yeniden gözüktü. Biraz garip bir dirilişti bu. İhtilalcilere de, Halk Partisi liderine de aynı uzaklıkta duruyor, olup bitenlere ne seviniyor, ne karşı geliyor. Yine Halk Partisi'nde ama tek başına... Bu tek başına oluştta yalnız değil. Kasım Gülek de başka bir köşede dikilmiş bekliyor. Partinin bütün öteki ihtirasları, İnönü'nün çevresinde toplanmış, onlara bakıyorlar.

Aynı partinin çatısı, aynı liderin koltuğu altında oldukları halde, ne Gülek, ne eski başbakan yardımcısı birbirlerine hiçbir zaman fazla yakın olmamışlardı. Fakat şimdi, çözülmek üzere düğümün üstünde yan yanaydılar. İkisi de Halk Partisi'nin ancak İsmet Paşasız rahat edeceğine artık inanmış, Atatürk'ten sonra memleketin en büyük adamı diye bir zamanlar samimiyetle sarıldıkları elin gerçekte hedefine erişmek için her vasıtayı pervasız ve ustalıkla kullanan çok kuvvetli bir politikacı olduğunu anlamışlardı. Buna karşı İsmet Paşa da onların, kendisi ve partisi için yapabilecekleri manevi fedakârlıkların sınırı olduğunu sezmişti. Gülek'in Yassıada'da Halk Partili tanıkları yalanlaması, eski başbakan yardımcısının günün heyecanlı havasına karışmayarak sessiz sedasız kalması, niyetlerinin açık delili sayılacağı kadar, mücadelelerinde üstüne basacakları taşların neler olacağını da belirtiyordu. Evet, onlar birbirlerini belki sevmemişler, sevmiyorlar. Fakat şimdi, bir fikri paylaşıyorlar, Halk Partisi'nin İsmet Paşasız olabileceğini, hatta olması gerektiğini göstermek istiyorlar. Sadece bir noktada bile olsa beraber gözükmeleri, İnönü için beklediği fırsattı. İkisini aynı darbeyle vurabilirdi. Bu arada tanınmış iki başka kimseye ait meseleler de ortaya çıktı. İsmet Paşa şimdi birbirlerinden yüzde yüz uzak

fikirlerin sahibi bu dört insanı, aynı gizli maksatların peşinde koşmakla suçlayarak hepsini tek ipe saracak!

Bu sırada, eski başbakan yardımcısı aklından, zekâsından, tecrübelerinden beklenilmeyen bir hatta yaptı. 1950-1960 arası Demokrat liderlerle yakınlığı, İsmet Paşa'nın isteğiyle kurduğunu iddia etti. Fakat, bunu bilen insanlar diye gösterdikleri tam tersini söylediler; İnönü'nün bu yakınlaşmadan asla hoşlanmadığını, birkaç defa uyardığını, söz dinletemeyince hiç olmazsa görüşmelerden kendisine de bilgi vermesini dilediğini açıkladılar. Eski yardımcı susmak zorunda kaldı.

İsmet Paşa artık, kılıcını çekmiş, yavrularını acımadan doğramaya hazırlanıyordu. Bu işi, partinin büyük kongresinde, onları tutanların gözleri önünde yapacaktı. Bir tedbir daha alarak, kongreden önce, Haysiyet Divanı kararlarıyla hepsini partiden uzaklaştırdı. Sonra kürsüye çıktı, mizaçları, karakterleri, emelleri birbirinden çok ayrı, biri samimi demokrat, biri tek parti rejimini isteyen, bir diğeri kendi iktidarda kalmak şartıyla her rejimi tutabilecek, dördüncüsü başkaldırmış bu insanlardan ilk üçünü, "Diktatörlük hayali peşinde koşan gizli cereyanlarla beraber olmak"la suçlandırdı. Bu cereyanlar nelerdi, onlar kimlerle temasa geçmişlerdi açıklamadan, partiden geçici çıkarma kararlarının onaylanmasını istedi. Bu sırada, kulaktan kulağa fısıldanan dedikoduya göre, yeni bir darbe hazırlayan bazı insanlar, kuracakları hükümetin başına eski başbakan yardımcısını getirmek fikrindeydiler.

Muhalefet yıllarında hürriyet heykelinin çıplaklığına kondurulmuş en ufak gölgeyi cinayet sayanlar, şimdi bu heykeli başından ayaklarının ucuna kadar örtecek şalı, bir zamanlar inandığı adamı korumak için, "Hürriyet heykelini şalla örteriz" diyen insanların üstüne, vefayı, arkadaşlığı, ortak hizmetleri unutarak, çekmekte tereddüt etmiyorlardı.

Ankaralı ve Siyaset

Milli Mücadele'den bu yana öz Ankaralılar politikanın ileri saf-
larına geçmemeye çok çalışmışlardır. Bu mücadeleyi can ve gö-
nünden desteklemişler, Atatürk'e ve iktidarının arzularına iste-
yerek baş eğmişler, fakat siyasetin içine girmekten de hep çe-
kinir görünmüşler, ancak büyük ısrar üzerine köklü ailelerden,
ağırbaşlı, susmasını bilen, kendi halinde, biraz da yaşlı bazı me-
buslar vermeye razı olmuşlardır.

Ankaralıların gösterdikleri bu çekingenlik, ihtiyatlı olmak
endişesinden mi geliyor, yoksa başka sebepleri var mı bilemem,
ama manzara bu! İşte bakınız, hemen hemen kırk beş yılda Anka-
ralılardan politika perdesinde yıldız olmuş veya olabileceği sanıl-
mış şöhret ne kadar az! En geniş ölçülerde bulacağımız ancak bir-
kaç ismin arasında biri var ki, hafızalarda uzun yıllar silinmeye-
cek hatıralar bırakacak. Görünüşte birbirine zıt, ayrı renkte, ayrı
biçimde, gerçekte ise birbirini bütünleyerek ortaya orijinal olmak-
tan uzak, klasik anlamda Şarklı bir politikacı yüzü çıkaran ha-
tıralar. Şair, hikâyeci, hatip, milliyetçi, insaniyetçi, liberal, sosya-
list, devletçi, ihtilalci, idealist, pratik işadamı, sevimli bir yüz! Ve-
falı dost cübbesini onun kadar yakıştıarak sırtına geçiren ne ka-
dar az ise, en yakın arkadaşının ne zaman, ne akıbete uğrayacağı-
nı heyecanla sorup soruşturan da o kadar az! Akıllı, zeki, kurnaz.
Halkın tam içinden gelme. Ankaralı köklü ailelerin ortak dam-
gası mahcupluğa yakın çekingenlikten belki bu sayede sıyrılmış.

Bu nitelikleri taşıyan kalıba gelince, boyu, uzundan biraz
kısa, şimdi şişman sayılır; fakat bundan mesela yirmi yıl önce

sadece etine olgun, yuvarlak başı, keskin çizgili yüzü, kalın kara kaşları, iri gözleri, ağır, vakur yürüyüşüyle her zaman yaşından fazla görünmüştür.

Ankara'nın kalabalık memur çevresinde küçük büro kâtipliğinden umum müdür yardımcılığına kadar, bir yandan melon siyah şapkası, koyu renk elbiseleri, kolunda çantasıyla hemen hiç değişmeyen giyinişi, bir yandan da tatlı, sevimli, sıkmayan konuşması ve ahenkli sesiyle tanınmıştı. Bir de Ankara'nın yarı öğrenci, yarı ilk, ortaokul ve lise öğretmenlerinden ibaret dar aydınlar çevresinde parasız dağıttığı, kıyafeti gibi hep aynı biçim, boy ve içindeki yazıların büyük kısmına aynı imza atılmış dergisiyle! Neler yoktu ki bu dergide! Asıl ismi yerine kullandığı, kendini üstün gören bir insanın ruh haline çok uygun imzalı şiirler, cemiyet, felsefe, sanat, edebiyat üzerinde kesin hükümlerle dolu yazılar... bunların hemen hepsi, daha yüksek tahsilini bitirmemiş, okumaya da pek merakı olmayan genç bir adamın kaleminden çıkıyordu. Onu yakından tanıyanlar iyi biliyorlardı ki, gönlünü yakan zaten ne şair, ne bilgin olmak ihtirası. Herkes ona hayran kalsın, işte tek emeli! Buna erişmek için yaşıyordu. Fakat, bu insana çevresinin duyacağı hayranlığın da sınırı olması gerekmez mi? Onun arzuladığı hayranlık sınırsız. Her gün biraz daha genişleyen bir hayranlık halesiyle kuşatılmak istiyor. Hangi yol onu bu engine çıkaracak? Bilgi mi, sanat mı, askerlik mi? Hayır, yürümesi güç vadilere neden girsin? Daha kolay, daha kestirme bir geçit, politika! Politikanın istediği yalnızca çeviklik. Kayadan kayaya, tiftik keçisi maharet ve çevikliğiyle atlamak... Ankara'nın keçisi bunu yapar da insanı yapamaz mı?

Geniş, renkli, göz kamaştırıcı, baş döndürücü hasretinin peşinde koşarken bastığı toprak politika da olsa ayaklarına yine takılacak taşlar, çakıllar, çukurlar bulunacaktı. Fakirliğin, arkadaşlıkların, mizaç zaaflarının yolun üstüne yığıldıkları! Fakat, yürüdükçe önüne çıkacak bu çakılları, taşları, çukurları, temizlemeyi başaracak kadar da iradeli ve soğukkanlıydı.

Bir kolunda dergisi ve her çeşit meslekten arkadaşları, bir kolunda özel işlere ait kâğıtlar, tapu senetleri, dilekçeler, tavsiye mektuplarıyla dolu çantası, 1943 seçimlerine kadar geldi. Bu arada memurluk dereceleri de yükselerek umum müdür yardımcısı

cısı olmuştı. Ankara'nın oldukça tanınmış yüzlerindendi artık. Milliyetçi! Bu sıfatla "Anadolucular" denilen aydınlar grubuyla beraber gidiyor. Demokrasi ve hürriyete âşık. Bu uğurda her tehlikeyi göze alarak çarpışmaya kararlı ve geniş anlamında milliyetçi başka bir arkadaş grubunun tam göbeğinde. Bu kadar da değil. Bir yandan Halk Partisi'nin içini karıştıran Eskiler-Yeniler kavgasının her iki tarafıyla samimileşerek, bir gözüyle Esendal'a, bir gözüyle Peker'e bakmakta. Böylece 1943'te iki rakip liderin, üstünde birleştikleri pek az insandan biri olarak Meclis'e girdi.

Meclisler her yerde, her zaman, bir çeşit tekkedirler. Kendilerine göre büyük küçük şeyhleri, derece derece dervişleri, müritleri vardır. Hele Meclis, yukarıdan aşağıya emirlerle idare edilen tek partiden ibaretse, bu tekke havası, koridorların loşluğundan yeni mebusların ortayı kodamanlara bırakarak duvar dipplerinden önlerine baka baka yürümelerine, sözden çok, kaş göz işaretleriyle konuşmalarına, hatta hatta küfü andıran bir kokuya kadar her yanı sarar! Oraya, şu ve bu yoldan girmiş olanların bir kısmı, sersemlemeler, ne yapacağını, nasıl davranıp nasıl hareket edeceğini bilemez, günü dolunca da dönmek üzere çıkıp gider. Bir kısmı da havaya ya hemen, ya yavaş yavaş uyarak, kabiliyetlerine göre dereceleri yüksele yüksele üçüncü, ikinci, hatta birinci sıradan liderler olur.

Ankara'nın yeni mebusu, İnönü'nün politika oyuncularını gençleştirmek hareketiyle ışıkları biraz artmış Meclis tekkesine girer girmez, kırk yıllık derviş alışkanlığıyla en kudretli şeyhlerin yanına bağdaş kurdu. Kısa bir zaman sonra parti müfettişi olacak, ona verilmiş bölgede yeni bir mebusun utangaçlığından uzak, bir yandan babayani, fakat hâkim tavırlarla ihtiyar köylülerin ve partililerin sakallarını okşarken öte yandan da her meslek ve meşrepten gençlere geleceğin liderlerinden biri olacağını ima eden cümle ve kelimelerle süslü nutuklar vermeye başlayacak. Bu nutukların göze çarpan özelliği, dar milliyetçi hislere hünerli şekilde yer ayrılmış olması.

1946 seçimlerinde hile ve baskının en ağır şekilleriyle yapıldığı Ankara'dan Meclis'e yine girdi. 1946-1950 arasında mebus, parti müfettişi, gazeteci! Bir yandan bakanlık bekliyor, bir yandan

da soğukkanlı aklıyla yaklaşan fırtınayı sezerek sert bir iktidar mebusu olmaktan kaçınır görünmeye çalışıyor. Bu tezat içindeki adamı bakan yapmalarına imkân yok. O halde yeni hedef:

Halk Partisi'nden tek adam seçilecekse o kendisi olsun!

O zamana kadar Halk Partisi'nin bir vecizesini iyi kullanmıştı: "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için!" Şimdi ona bir yenisini de o katıyor: "Her politikacı kendi bacağından asılır!"

Fakat, 1950'de bütün Türkiye gibi Ankara da Halk Partisi'ne "Hiçbiriniz!" cevabını verdi.

Ankaralı politikacı 1950-1957 arasında, parti kongreleri ve seçim propaganda günleri dışında, ismini, cismini unutturmayaya, kendisini yalnızca maddi işlerinin peşinde göstermeye gayret etti.

Halk Partisi'nin 1954 seçimlerinde aldığı sonuçlar karşısında yine soğukkanlı düşüncelere daldı. Politika adamının hedefi, memlekete hizmettir. Kadronun önemi yok. Mademki Halk Partisi artık, tarihe karışmak üzere, umulmadık bir hal olmazsa yine iktidara gelmesi mümkün değil, kendisi için yeni yeni kadrolar arayabilir o halde! Fakat, oralarda birinci yerler hep tutulmuş, bir hayli zaman arkadan yürümek gerekiyor. İyisi mi biraz daha beklemeli, Demokrat Parti'yle anlaşarak geride kalmış yılların üstünden atlamasını kabul ettikleri takdirde bu işi yapmalı.

Demokrat Parti'nin ön sıralarındaki dostlarıyla göze çarpmayan tatlı münasebetler kurdu. Tereddütler, düşünceler, hesaplarla beraber zaman da ilerliyor, Halk Partisi'nin kullandığı propaganda, meyvelerini veriyor, geçici bazı sıkıntıların yardımıyla halkta menfi hislerin doğduğunu, büyüdüğünü, dedikoduların arttığını görüyordu. Seçimlerin öne alınması ihtimali de belirmişti. Bir deneme daha. 1957 seçimlerine yine Halk Partisi'nin aday olarak girdi. Yedi yıl hasretini çektiği Meclis'e, hem de partisinin otuz dört mebusu birden 170'e yükselerek kavuştu!

Ankaralı politikacı kısa zamanda Halk Partisi Grubu'nun belli başlı sözcüleri arasında. Kürsüye oldukça hâkim. Ağır, fakat şahsi hakaretlerden uzak, sözlerine biraz demagoji, biraz edebiyat katmasını bilerek konuşuyor, hatta en heyecanlı toplantılarda da kendisini dinletebiliyor.

İsmet Paşa, daha önce de yedi yıl mebusluk ve parti müfettişliği yapmış olmasına rağmen, Ankaralı politikacıyı asıl şimdi tanımaya başlamıştı. Ondan faydalanacak, mayası çok uygun hamurunu istediği gibi yoğuracak!

İşte 27 Mayıs! Hareket, iki saatte başarıya ulaşıyor, ortada artık ne Bayar, ne Menderes, ne hükümet, ne Meclis!

Parti çalışmalarının yasak edildiği aylarda, ahenkli sesi, otoriter olmasına çalıştığı tavırları, memleket ve devlet üzerinde fikirleriyle göze çarpmak çabasında. Bir yandan, seçildiği Temsilciler Meclisi'ne gidip gelirken bir yandan da partide, sessiz olmakla beraber şiddetli Gülek-Aksal çekişmesine katılıyor. Kavgada, İsmet Paşa'yı gözetleyerek Aksal'ı tutar gibidir. Genel sekreterlik için kendisini de ileri sürebilir. Fakat, bakan olmak, devlet adamı, emir veren, teftiş eden, karşısında polis ve askerin selam durduğu insan olmak istiyor. İradelidir, bir süre daha bekleyecek!

Nihayet, seçimler ve koalisyon hükümetleri.

İsmet Paşa, cumhurbaşkanı değil, ama başbakan! Hükümetin kuruluşunda Halk Partisi içinde de bir koalisyona dayanmak gerektiğini anlamıştır. Kabineye çeşitli cereyanların temsilcilerini alacak. Ankaralı politikacı da şimdi bir cereyanın, bir zamanlar kahramanı olmayı, sonra birdenbire bırakmış görüldüğü fikrin yine işine yarayacağını düşünüyor. Halk Partisi'nde solcular, hatta komünizme yakın bir sosyalizm isteyenler var. Onların karşısına milliyetçi görüşün adamı diye niye çıkmasın, niye kendini çıkarmasınlar?

Parti koridorlarında sesinin rüzgârı bu vadiden esmeye başladı, Avni Doğan'ın devlet bakanlığından çekilmesi üzerine de parti içinde milliyetçi grubun temsilcisi olarak onun yerine oturdu. Fakat, biraz geç de olsa, hayatının büyük emellerinden birine kavuştu artık! Bakacağı işler de temsil ettiği fikre uygun düşüyor: Diyanet işleri ve vakıflar. Millet mefhumunun manevi tarafını yapan, başta din ve ecdat eserleriyle gelenekler değil mi?

Diyanet işlerini sarıksız, cübbesiz bir din adamı eda ve tutumuyla yürütmeye başladı. Bir yandan, imam ve vaizlerin maddi geçimlerini iyileştirme tedbirleri alır ve kalabalık basın toplantılarında açıklarken bir yandan da radyo programlarını hiç-

bir devirde görülmemiş şekilde çeşitli din konularıyla ilgili yayınlarla süslüyor.

İsmet Paşa, Ankaralı politikacıya daha ileri yerler vermek kararındaydı. Önce hükümet sözcüsü, arkasından da uzun bir süre milli savunma bakan vekili!

Bu denemeleri başarıyla geçirdi. Onu devlet bakanlığının dar, hareket imkânı vermeyen koltuğundan, geniş, arkaya, öne, yanlara esneyen bir emir ve kumanda koltuğuna oturtmak sırası gelmişti. Bu da milli savunma kadar önemli içişleri bakanlığı! Memleketin bir kısmını eşkıyalar sarmış, güpegündüz yollar kesiliyor, dağ başlarına konmuş haydutlar devlet kuvvetlerini hiçe sayıyorlar. Aralarında bazıları, mesela Koçero dillere destan olmuş. Ankaralı politikacı iyi biliyordu ki, içişlerinde başarı, bu bakanlıkla başbakanlık arasındaki yolu daha kısaltabilir, yakın bir zamanda olacak herhangi bir hadise bu yolu koşa koşa aşmasına imkân sağlayabilir. Bunun için ilk yapacağı iş, doğu illeri dağlarının bir dönemecinde Koçero'nun koluna girerek onu Ankara'ya getirmek! Talihli adamdır, hayatta arzuladığı her emele erişti. O halde bunu da başaracak! Fakat, tehlike de yok değil. Kendisinden önceki bakan yine bir dağ dönemecinde az daha Koçero'nun kolları arasına düşüyordu. Demek biraz beklemeli, talihinin yaverliğini çabucak harcamamalı.

İçişlerindeki odasında, yirmi yıl önce, o zamanki bakan merhum Recep Peker'le Halk Partisi'nden mebus seçilmek için yaptığı konuşmayı hatırlıyor. Peker'i başbakanlığa götüren yoldan geçecek; rakibi, eldeki her silahla vurmak yolundan! Ama, Peker'in sevmeyenlerine de kabul ettirdiği bir başka hali vardı ki, onu kendinde bir türlü bulamıyor!

Başbakan olmasa da bir tesellisi bugünden var. İşte, Ankaralı politikacılardan devletin en ileri yerlerine gelebilmiş iki adamdan biri. Hem de memleketin karışık, havası gergin, sinirli bir zamanında. İsmi tarihe elbet geçecek!

Facia Artisti

Ağır ağır yürüyerek kürsüye çıktı. Nefret ve hiddet ışıkları saçan gözlerini Demokrat milletvekilleri sırasında gezdirerek, titrek, ahenkli bir sesle konuşmaya başladı:

“Sırtımdaki şu ceket, tarihi hatıra olarak saklayacağım. Çünkü o, millet haklarını savunan insanların kanlarıyla boyanmıştır.”

Arkasını döndü, omuzları arasında belli belirsiz bir kırmızılık görülüyordu. Birkaç dakika önce birbirleriyle dövüşen mebuslardan bir muhalifin burnundan akmış iki damla kanın iziydi bu. Sırtında o tarihi ceket, yine ağır adımlarla kürsüden inerek salondan çıktı!

Adi bir yumruklaşmanın hırpaladığı burundan sızmış kanı böylesine pahalıya satan bu zat, son yarım yüzyılın, siyaset sahnesinde en başarılı facia artistlerinden biridir! En başarılı ve en yakışıklı! Ortanın üstündeydi boyu. Geniş omuzları, dik yürüyüşü, uçları yukarı kıvrık –bu bakımdan Atatürk’ü iyi taklit edenlerdendi– gür kaşları, kırlaşmış kumral saçları, beyaz, çizgileri düzgün, uzunca yüzüne tatlı bir renk veren gözleri, kuvvetli çenesiyle hemen dikkati çekiyordu.

Yalnızca görünüşüyle değil, ruhu ve zihniyetiyle de hünerli aktör. Gerektiği zaman, başını dik tutabildiği kadar boynunu bükmesini de biliyor. Cesur da! Birkaçı dışında, hayat ve ölüme hükmetmiş insanlara yan baktığı olmuştur!

Bütün bu nitelikleri yüzünden ona ne partisinin liderleri, ne siyaset arkadaşları yüzde yüz güvendiler. Fakat, artistliğin-

den faydalanmaktan da geri durmadılar. Vali, valiler valisi, mebus, İstiklal Mahkemeleri üyesi ve bakan oldu. Bulunduğu her yerde de hatıralar bıraktı, bir kısmı korkulu, bazıları hazin, bazıları düşündürücü hatıralar...

Doğu illerinde estirdiği otorite fırtınalarının uğultuları arasından geldiği halde, bir damla burun kanını cinayetlere vesika diye gösterecek kadar da soğukkanlıydı. Bu soğukkanlılığıyla bulunduğu köşeden dört yana kolaylıkla bakıyor, ufukta sezdiklerine göre hareketlerini, sözlerini, şu ve bu olay karşısında duruşunu değiştiriyor, yüzüne mazlum maskesi geçirerek sesinin sert tonunu ricacı mırıltılara çeviriyordu.

1950 seçimlerinde valisi olduğu önemli ilde ondan çok şey bekleyen iktidar liderlerini şaşırtan bir sükûnetle vazife gördü. Halk Partisi'nin ne yaparsa yapsın, seçimi kaybedeceğini anlamış, kendini beyhude harcamak istememişti. Seçimin propaganda günlerinde İsmet Paşa'nın yanında il içinde yaptığı gezilerden daha sonra, Demokrat Parti başlarına anlattığı tatlı, ibret verici, manalı hikâyeler var:

"Bilemezsiniz," diyordu İnönü için, "nasıl hasis bir mizaçtır, zaman zaman nasıl hissiz bir kalp!.. Seçimlerden birkaç gün önce bir yerden dönüyordu. İl sınırında karşıladım. Beni arabasına aldı. Bir köye yaklaştık. Köylü, yolun üstüne çıkmış bekliyordu. Durmak istemedi. Uyarmam üzerine başını pencereden çıkararak elini salladı, 'İyi misiniz, iyi misiniz?' diye sordu. Cevap bile beklemeden şoföre 'Yürü' dedi. Elli metre ötede arabanın önüne bir dana sıçradı; çarparak yolun kenarına yıkıldı. Otomobili durdurdum. Dananın sahibi ihtiyar köylü bir bize, bir hayvana bakıyordu. Çağırdım, Paşa'ya, ona biraz para vermesini teklif ettim. Yüzüme hayretle bakarak, 'Lüzum var mı?' diye sordu. 'İyi olur' dedim. Beş lira vermemi emretti. Evet, yalnızca beş lira! Cüzdanımdan çıkararak köylüye uzattım. Çok yadırgadım bu hareketini. Bazı dostlarıma söyledim. Kendisine yetiştirmişler! 1954 seçimlerinden sonra, politikasını tenkit ettiğim zaman, bana bir mektup yazarak bu beş lirayı gönderdi. Tabii acı bir cevapla geri çevirdim."

1950 seçimlerinde, doğduğu ilden Meclis'e girdi. Halk Partisi'nin elli-altmış mebusluk kazanabildiği bu Meclis'te, sakın,

biraz kendi halinde, biraz uzlaştırmacı rolde göründü. Partisinin genç, ateşli, heyecanlı politikacılarına itidal ve basiret yolunu gösteren tecrübeli ağabey olmuştu sanki! 1950-1954 arasında Halk Partisi Meclis Grubu'nun sonraki devrelere göre daha muvazeneli tutumunda Faik Ahmet Barutçu'yla onun çalışmaları ön planda yer alır. Bunun içindir ki, 1954 seçimlerini kaybettikten sonra Demokrat iktidar liderlerinin ilgisini yorulmadan elde edebildi. Demokrat şefler o zaman karşılarında İsmet Paşa ve Halk Partisi'ne adeta hasım bir adam buldular. İnönü üzerine birçok hikâye anlatıyor, doğu isyanlarında, Serbest Fırka macerasında, Atatürk'le, Karabekir, Refet, Ali Fuat paşalar ve Rauf Bey'in bozuşmalarında oynadığı rolleri birer birer ortaya döküyordu. Halk Partisi ileri gelenleri arasında Demokrat iktidarla onun kadar iyi münasebetler kurmuş, vakit vakit içli dışlı olmuş, bu iktidarın sağlayabileceği kolaylıkların kapısını açabilmiş olanı azdır. Hemen söyleyeyim, yüzü suyu dökerek değil, yalnız samimi görünerek, mazlum tavrı alarak. Buna biraz da ressamlık katıyordu. Eli fırçaya yatan bir lise öğrencisinin becerebileceği birtakım manzara, sokak, ev resimleri yaparak yarı resmi devlet teşekküllerine aldırarak da, kurduğu şirkete kredi sağlamak gibi ricaları arasındaydı. Halk Partisi'nin bu samimi, yumuşak, otokritiğe meraklı, tanınmış siması bir aralık, sermayesinin bir kısmı devlete ait şirketlerde idare kurulu üyeliğine de getirildi. O, Halk Partisi'yle Demokrat iktidar arasında böylece üstünden rahatça geçilebilen köprü olmuştu.

1957 seçimlerine bu hava içinde girdi. Fakat, Meclis koridorlarına yeniden ayak basar basmaz, yüzü asılarak kaşları çatıldı. Konuşması birden sertleşmişti. Kelimelerin nazik olmasına dikkat ederken sözlerindeki tehditleri sivriltmeyi de unutmuyordu. Artık, İsmet Paşa'nın hep yanında! Kürsüde onu göklere çıkarıyor, partizan idareden, kredilerin yalnızca Demokratlara verildiğinden, daha bir yıl önce aynı kredilerden faydalanmış olduğunu hatırlamadan, acı acı şikâyet ediyor!

Türkiye Büyük Millet Meclisi, kurulduğu günden bu yana, kendi içinde, aka kara, karaya ak demekte bu kadar şiddetle dayatan, gerçekleri hiçbir manevi sorumluluk tanımadan pervasızca inkâr eden, birbirini yıpratmaktan çekinmeyen insanlar gör-

memişti. Meclis toplantıları en seviyesiz, en adi küfürlerle karışık kavgalardan ibaret olmuştu. Parti gruplarını bu yola itenlerden biri de bu eski vali! Kendisini dövüşe, Demokrat Parti'ye yazılan oğlunu karısından ayırarak gazetelerle reddedecek kadar kaptırmış görünüyör!..

İhtilal oldu. İki saat içinde yıkılan iktidarın en sessiz mebus-tan cumhurbaşkanına kadar sorumlu bütün mensupları Yassia-da'ya götürüldüler. Artık, Halk Partisi devlet idaresinin başına geçecek, seçimlerle elde edemediğine, ihtilal sayesinde kavuşa-cak... İnönü, cumhurbaşkanı olacak elbette! Başbakan kim? Ken-disinde bu hakkı görenlerden biri de doğu illerinin eski valiler valisi.

Fakat 27 Mayıs, Halk Partisi için beklediklerinin hepsini ge-tirmedi. Belki ihtilalciler, Demokrat Parti ileri gelenlerini bir iki günde, Irak'ta Kasım'ın yaptığı gibi, yok etsin ve kendilerine dö-nerek, "Buyurun, hakkınız olan koltuklara!" desin istiyorlardı. Bu olmadı. Sonra, bir yandan halkın sersemliğı hızla geçerken, öte yandan da kökü içerde, dışarıda birçok fikir cereyanıyla si-yasi emeller, yeni şartlardan faydalanarak harekete geçtiler. Her kafadan bir ses çıkıyor, her ses üniformayı kendine siper yap-mak istiyordu. Halk da manzarayı dikkatle gözetliyor, bu arada, şimdiye kadar birçok vesileyle sevmediğini göstermiş olduğı Halk Partisi'nin işbaşına gelmemesine çalışıyordu. Tam bu sıra-da bir kısım partililer, İnönü'yle beraber, "İhtilalle ilgimiz yok" demeye başladılar. Fakat Halk Partisi içinde bunun tam tersi-ni, ihtilale daha çok sarılarak iktidara zorla geçmeyi düşün-enler de vardı: Eski İstiklal Mahkemeleri üyesi bunların başında. Ona göre, Halk Partisi ihtilalle kol kola gitmeli. Aksi halde se-çimlerde kazanmak şöyle dursun, beş on mebusan fazla çıkar-ması bile zor. Halk Partisi'ni ancak terör havası, bu havanın bas-kısıyla yapılmış seçim kurtarabilir!

Milli Birlik Komitesi'nin dürüst yapılmasına dikkat ettiğı 1961 seçimlerinde Halk Partisi'nin şansı yüzde yirmi yediyi ge-çmedi. Türk milleti, kaderinin idaresini bu partiye bırakmak is-temediğini göstermişti. Buna rağmen şu ve bu sebeple İnönü, bi-rinci koalisyon hükümetinin başındadır. Halk istemediğı halde geldiğı bu yerde yalnız başka bir partiyle yapılmış anlaşmayla

değil, kendi partisi içinde de kuracağı bir koalisyon sayesinde durabileceğini görüyor. O halde kabinesine Halk Partisi'nde çarpışan cereyanlardan temsilciler almalı. Bunlardan biri de ihtilalin yaratıcılarından olmak şerefini bir türlü elinden bırakmak istemeyen, 1950-54 arasının itidal rolündeki mebusu. Fakat, ona işsiz bir koltuk vermiş, sadece devlet bakanı yapmıştı. Demek ki, güvenemiyor, çekiniyordu. Bu da bir denemeydi zaten. İsmet Paşa, "İhtilalden faydalanmak başka, ihtilalcinin kendisi olmak başka" diye düşünen adam! İhtilal yaptığını iddia eden birini yanı başında rahatlıkla oturtmaz. Ya ona da, "Hayır ihtilali biz yapmadık!" dedirtecek ya da ihtilalciyi yanından, hatta partisinden uzaklaştıracak!..

Aralarında başlamış sessiz çekişme kısa sürdü. İnönü, "İhtilal, Halk Partisi'nin işi değildir" demeye devam ederken, devlet bakanı aksi iddiayı, bu sefer açıktan açığa savunmaya başladı, daha ileri giderek bakanlıktan da çekildi. Şimdi, çarpışmanın sahnesi parti kongreleri olacak, konusu genişleyerek, eski yılların hesapları karşılıklı ortaya serilecek, bir taraf, mesela doğu illerindeki ihmallerin, baskıların, haksızlıkların büyük sorumlusu diye İnönü'yü gösterirken, İsmet Paşa da öteki tarafın kaba hatlerini, suçlarını, idaresizliklerini sayıp dökecek! Üstelik, elinde bu eski arkadaşının ihtilali, ihtilalciliği ne kadar sevdiğini gösteren belgeler var. Bir yandan onları açıklamak tehdidini savururken bir yandan da haysiyet divanlarını işleterek, "gizli siyasi cereyanlarla ilgili oldukları tespit edilmiş" adamlar arasında onu da partiden kovacak.

İnönü'nün bu ağır, ezici hakaret ve kararlarına, bir iki yazının korkak, cılız sesiyle cevap vermeye çalıştıktan sonra sustu. Belki pusuya çekildi, belki de yorulmuştur. Dövüş bitti mi bilmem. Ama, benim portrem burada tamamlandı. Fazla ne bir renk, ne bir çizgi, bu yüzde hiçbir şeyi değiştirmez.

Kalp Ağrısı

Bazı insanlar var, resimlerini hemen, kolayca, yorulmadan yapabileceğinizi sanırsınız. Yüzleri renkli, aydınlık, gölgesiz gözükmekte. Fakat, fırçayı elinize alarak karşınıza oturttuğunuz adama bakmaya başlayınca, size düzgün gelen her şeyin eğilip büküldüğünü, rengin durmadan değiştiğini, gözlerin en yumuşak hislerden, en korkunç niyetlere kadar düşündüren ışıklarla dolup boşaldığını görürsünüz. Modelinizin verdiği bu karmakarışık intibaları boya ve çizgilerle tuvale geçirdikten sonra ortaya çıkan adam, hem resmini yapmak istediğinizdir, hem değil! İşte, mesela günlerden beri gözümün önünden gitmeyen şu eski aşınayı ele alayım. Gençliğinde geçirdiği at kazasından sonra daldığı komadan iki büküm uyanmıştı. Böylece, kocaman bir istifhama benzemiş vücutla taşıdığı baş arasında ne büyük fark vardı! Mitolojinin hayal ettiği, o, yarısı insan varlıkları andırıyordu. Beyaz, yuvarlak yüzü, iri, kestane renkli, tatlı bakışlı gözleriyle bir yandan bir çocuk başıydı bu. Fakat o yumuşak bakışlar zaman zaman şu veya bu bahaneyle, hatta hiç sebepsiz, elem dolu, yırtıcı, nefret, hiddet saçan ışıklarla örtülüyordu. Neden böyle oluyordu? Ruhunun derinliklerinde saklı hangi acı onu birden bu hale getiriyordu? At kazasının bıraktığı iz mi? Damarlarına ana yönünden karışmış kanın tepkisi mi? Belki ikisi birden! Bu iz acımadığı, bu kan tepmediği sürece insanları seviyordu, ona fenalık etmiş olanları bile... Ağrının başlamasıyla bu derin sevgi bir anda siliniyor, merhametsiz, insafsız kalp, vurmak için yollar arayan akıl oluyordu.

Birkaç yazı ve kudretli bir kalemin aynı soyadını babadan miras taşıması sayesinde, Ankara Caddesi'nin hemen gözüne girmişti. Sonra, gerçek bir sohbet adamıydı. Ahenkli sesiyle bıktırmadan konuşuyor, bilsin bilmesin, her konuda söze karıştığı halde can sıkılmıyordu. Fikir diye ortaya sürdükleri ise biraz edebiyat, biraz felsefe, birçok hatıranın ötesinde, kâh renkli, kâh karanlık hislerden ibaretti. Hissederken düşündüğünü sanıyordu. Karışık kaynaklardan doğup gelen duygulardı bunlar! İnsanlara hükmetmek istiyor, bunu yapamadığı için düşünce, sanat veya devlet silahıyla hükmedenlere kızıyordu. Bilgili olmak ve görünmek gönlünü dolduran hasretlerdendi. Hayat macerası içinde buna imkân bulamayınca mistiğin koyu gölgeli yollarına sapmıştı. Belki de gerçekten sanatçı mayasına rağmen, küçücük bir eser veremeyince sanat ve sanatçıya kaç çatıyordu.

Başka hiçbir sebep yok, sırf istedikleri veya olabilecekleriyle ancak eriştikleri arasındaki ayrılık yüzünden günün birinde dil uzatılmayacak bir ismi verdiği için soluğu Şark İstiklâl Mahkemesi'nde aldı. Oradan hayatını zor bela kurtararak ayrılırken, tüyleri ve sesi ne kadar güzel olursa olsun, vakitsiz öten horozu her zaman kesebileceklerini anlamıştı.

Doğduğu yere çekildi. Uzun yıllar bir toprak adamı olacak artık. Toprak, insana beklemesini, dua etmesini, ümidi hayatın büyük kuvveti yapmasını öğretir. Kendi deyimi ile, "Bütün gençlik yıllarını asıl yeri olan şehirlerin sanat, siyaset, edebiyat, fikir çevrelerinden yoksun, polisin hislere bile girmek için her çareye başvurduğu gözaltında geçirmeye" mahkûm edilmesinin, ruhunda ve dimağında kopardığı isyan fırtınalarına, toprağın verdiği bu kudretler sayesinde karşı koyabildi. Büyük günü, maddi ve manevi zincirlerini kıracağı günü bekliyordu. Bir yandan, bulunduğu ilçenin köylüsü kadar, şehirlerde bıraktığı dostlarına da parmak ısırtan bir hızla toprağını genişletirken bir yandan da damarlarındaki kanın kolaylıkla hayal ettirdiği oç yollarını araştırıyor, iki büklüm vücudunun ona ayrıca sağladığı ilgi ve itibarın cübbesini sırtına geçirerek, yüzünden eksik etmediği gülümsemesi, masum çocuk bakışları, önüne gelenin hal ve hatırını soran ahenkli, titrek sesiyle halk arasında dolaşılıyor, ismi memleketin büyük bir bölgesine yayılıyor, yayılı-

yordu. Bu arada, ruhu hınç çalkantılarıyla sarsılırken yüzünde unutmuş insan maskesi, Halk Partisi iktidarının birçok başıyla dostluk kurmuştu. Onların gözünde bölgenin çeşitli konularda temsilcilerinden biri sayılıyor, fikirleri soruluyor, saygı görüyordu. Atatürk'ün ölümünden sonra mebus yapmak istediler. Halbuki o, içine çağırıldığı kaleyi yıkmaya hazırlanıyordu. Toprak adamının gözü, dağların arkasına gelmiş bulutları görüyor, buru yağmurdan önceki kokuyu alıyordu, kabul etmedi.

Daha birkaç yıl, işte Demokrat Parti'nin bir bakıma kurucuları arasında. Köprülü, partinin dimağıysa, o, hissi; Menderes, partinin aksiyonuyusa, o, ocaklısı; Bayar, partinin bayrağıysa, o, bayrak taşıyanı!

Miting meydanlarında Halk Partisi ve şefi hakkında en ağır konuşan yine o! Parti kongrelerinin hemen hemen değişmez başkanı. Genel İdare Kurulu'nun "Partinin menfaati gerektirirse tüzüğü rafa kaldırırız" diye haykıran üyesi... Nihayet, halk kitlelerine Menderes'i "Büyük Menderes" diye gösteren de o. Artık, kürsülerde zulümden, acıdan, yoksulluktan beli bükülmüş Anadolu'nun heykelidir sanki.

1950, Menderes başbakan. Kısa bir süre sonra sağındaki koltuğa oturttuğu bu en yakın bilinen arkadaşı. Bu andan itibaren de yeniden büyük bir istifham şeklini alacak. Neden? Kalbinde yaranın izi ağrımaya mı başladı? Damarlarındaki kan ona değerlerini mi hatırlattı?

Demokrat Parti'nin iç çekişmeler tarihini yazacaklar bu soruların cevaplarını bulurlar elbette. Çizdiğimiz yüz için önemi yok bunların. Yalnızca uzaktan gördüğümüz şu:

Devlet bakanlığı, Demokrat Parti iktidarının başvurma kapısı halinde. Herkes o kapıyı çalıyor önce. O kapı da herkese yol göstermekte. Devlet bakanıysa, akrabası büyük yazarın bir romanındaki aile doktorunu hatırlatıyor. Koca evin insanlarını, sevimli gülümsemelerinin, tatlı şakalarının, şöyle hafif sesle söyleniverilmiş birkaç kelimenin içinde birbirine katıyor, partinin ve memleketin en büyüğü diye alkışladığı ve alkışlattığı adamın dizi dibinde, bilerek veya bilmeyerek bastığı toprağı oyuyor. Onun belki haklı olarak beğenmediği hareketleri var. Ama yüzüne açık söylemiyor, zor geliyor bu. Sonra, Ankara Caddesi'nde,

eski arkadaşları gazetecilerin yazılarından, sözlerinden, onların kanalıyla “Yakın geleceğin birinci Türkü” diye tanınmaya başladığı çeşitli çevrelerin mübalağalı ilgilenmelerinden aldığı cesaret, zekâsıyla atbaşı gidemiyor, bazen aklından fazla cesur bazen de cesaretinden fazla hesapçı oluyor. Bir yandan Menderes’in en içli dışlı arkadaşlarından biri, hatta birincisi rolünde bir yandan da Demokrat Parti Grubu’nda meşhur “Yayla”nın temelindeki gölgeler arasında! Beride devlet içinde yalnız başına karar alabilecek kudret sahibi davranışlarla hareket, ötede arkadaş dertleşmeleri halinde bütün işlerin birkaç kişinin elinde toplandığından şikâyet! Evin içinde gürültü de başlamak üzere!

Bütün bunlar olup biterken, devlet başkanlığından çekilmiş, sonra çok özlediği bir yere getirilmişti. Bu bakanlıkta da yine Ankara Caddesi hatıralarının çekiciliğine, damarlarındaki kanın iltifatlar dağıtan ilhamının baskısına dayanamayarak, koruyucu melek oldu. Kanatları altına sığınanlar arasında kimler yoktu? Kimler bu senyörlük çeşmesinden kana kana içmediler?

Demokrat Parti’nin asıl kurucuları arasında sayılan bu zat, artık, bütün parti için mesele olmuştur. Bu noktaya gelinceye kadar ruhunu acıtan yaralara merhem diye bakanlıklarla beraber parti başkan vekilliği gibi işler de verilmişti ona. Her yönden gösterilen güvene karşı belki tam bir sadakat da istenmiştir. Bunu beceremeyen ve partide yüksek maddi manevi yeri olan bir insan açık mücadele yolunu tutabilirdi, tutmalıydı. Hayır, böyle yapmadı. Parti işlerinde de bölge kombinezonları, grup hizipleşmelerine göre teşkilat hareketleri, kendisine minnet besleyen adamlar sağlamak yolu, onun yüksek idare yerlerinde kullandığı metotlar oldular. Bunları çoğu zaman hislerine göre ayarladı. Hisleri ise at kazasından ve İstiklal Mahkemesi kasırgasından beri onu kâh sürükleyen, kâh uçuran kanatlardı.

Demokrat Parti içinde 1955 buhranını yaratan gerginlik, Menderes’in bu en yakın dostuna artık ortaya çıkabileceği sanısını verdi. İspat Hakkı Davası, eline alacağı bayrak olacaktı. Menderes’le arasındaki açıklık o güne kadar ağır bir arkadaş dargınlığından ileri sayılamayacağı halde, şimdi bu nokta geçilerek husumet sınırına girilmişti. Bu sınırın ötesinde neler var, neler olur, hele Şark’ta, hele bir türlü Şarklılıktan kurtulamayan Türkiye’de.

Demokrat Parti'den bazı kimselerle yarı çıkarılma, yarı çekilme şeklinde ayrılarak kurduğu partinin lideri oldu. Daha birkaç yıl önce halka, "Memleketin en büyük adamı" diye heyecanla gösterdiği insanı, şimdi yine aynı meydanlarda yerden yere vuruyor. Aldığı karşılıklar da o derecede şiddetli. Hisleri, bu parti kurma işinde de onu aldatmış, yanlış yola götürmüştü. Sanmıştı ki, isminin peşine kitleler takılıp gelecek. Halbuki, ne kadar tanınırsa tanınsın, ne kadar sevilirse sevilsin, siyasi kişiliğini bir parti, bir arkadaş grubu içinde kazanmış insan, halkın henüz tuttuğu eski partisi ve arkadaşlarından uzaklaşınca denizden çıkmış balığa döner. Demokrat Parti'nin bu çok namlı, kuruculardan sonra gelen ismi için de böyle oldu, kurduğu parti kendi öz bölgesinde bile cılız bir daldan ibaret kaldı. Sulanması fayda vermeyince kurumasına göz yumarak bir kısım arkadaşlarıyla siyasi değerini kökünden sarsan hareketi yaptı. Demokrat Parti'ye karşı, İsmet Paşa'yla "Güç Birliği" duvarını çekti; daha da ileri giderek, Halk Partisi'ne girdi. Onu, bu saflar ve bir aralık da idareciler arasında gören birçok dostu hayretler, hüznüler içinde yanında uzaklaştı. Bütün gençlik ve orta yaş günlerini yıkılacaklarını görmek ümit ve hayaliyle geçirdiği insanların önünde otuz yıl sonra diz çökmüştü. Neden? Bu parti ve lideri hakkında aldanmış olduğunu gördüğü için mi? Şayet böyle bir inanca ermişse otuz yıl aldanan adamın yapacağı iş, politikayı bırakıp köşesine çekilmek, aldanmış olmanın hüsrانىyla hayatının sonunu beklemektir!

Şimdi karşımızda yeni bir insan var. Daha üç gün önce düşman saydıklarıyla el ele verirken dün kendilerinden ayrıldığı arkadaşlarının canlarını almaya hasret bir adam!

27 Mayıs'ın hazırlanmasında rol aldı mı bilmem, fakat ondan sonra gazetelerde çıkan yazıları, yalnızca Demokrat Parti'deki eski yoldaşlarına değil, ihtilalcilere bile korku verecek şiddette! 1946'da aynı fikir ve dava çevresinde kucaklamış olduğu insanlardan hiçbirini esirgemek istemiyor. Öyle bir "devri sabık" yaratmak peşinde ki, kan ve kara dumandan örülmüş hayali, kuşaklar boyu kalplere ve dimağlara ürpermeler versin!

Nihayet, Adalet Divanı kararları! Asılanlardan biri, yıkılmış devrin ve partinin sembolü. Son on altı yılının her gününde bu

adam var. Bu yılların çoğunu arkasından yürüdüğü adam! Memleket ölçüsünde isim ve şöhrete onun elinden tutarak erişmişti. O halde sehpa sallanan sadece, bir zamanlar Türkiye'nin Atatürk'ten sonra en büyüğü diye yüz binlere gösterdiği insan değil, biraz da kendisi sayılmaz mı? O bunu hissedecek kadar içlidir; hissettiği için de, "Yepyeni bir yüz olarak tekrar doğmalıyım" diye çırpınıyor. Geçmişten hiçbir şey, ne kendisini, ne onu, ne başkasını hatırlatan hiçbir şey kalmasın! Halk Partisi'ni, bu sefer kimsenin hayret etmediği, üstelik alaylı gülümsemelerle seyrettiği eda ve tavırlarla, mebusluğuyla beraber bırakıyor. Kalbinin derinliklerindeki yara yine bütün şiddetiyle acıyor, bu acının verdiği kıvranmaların cezbesi içinde yeni bir yol belirliyor, bir tekke şeyhinin aldığı ilhama benzeyen bir yol, simsiyah bulutlar arasında mavi gök çizgisi bir yol! Okuyucusu üç-dört bini geçmeyen, bir zamanlar isimleri anıldıkça hiddet ve nefretten sarardığı insanların gazetesinde yarı mistik, yarı karanlık bir üslupla haykırıyor:

"Yepyeni idealler gerekiyor bize! Onları gerçekleştirecek yepyeni adamlar gelmeli artık!"

Bırakıyorum fırçamı ben de! İyi biliyorum, bu portre hem onundur, hem değil. Çünkü, o hiçbir zaman aynı yüzde, aynı duruşta olamadı, olamıyor. Hatta, düşünüyorum, bir at kazasından, inkılap namına her canı almaya hazır bir mahkemedен sonra kalbinde açılmış yaraların acısıyla beslenip yaşayan esatiri bir varlığın resmini çizseydim belki ona daha çok benzeyecekti.

Siyaset ve Güzellik

Karşı karşıya iki politikacı düşününüz, zekâları, akılları, hitabet kudretleri, bilgileri eşit. Fakat biri güzeldir, biri çirkin... Halk çirkinini bırakıp güzelin arkasından gidecek. Birçok zaman güzel, çirkinin manevi üstünlüğünü bile yenmekte gecikmez. Tarih bu çeşit rekabetlerin, sahipleri kadar milletlere de felaket veya saadet getirdiğini gösteren örneklerle dolu.

Sokrates büyük aklına, esprisine, mantığına rağmen, Atinalıları, sırf fizik çekicilikten yoksun olduğu için, akli küçük, güzelliği, pervasızlığı büyük Alkiyades'in peşine düşürerek Romalıların kılıçları altında doğranmaktan kurtaramadı.

Sezar'ın zaferlerinde ona, "Bütün kadınların kocası" dedirten inceliğinin payı geniş yer tutuyor.

Hitabeti ilahi Danton'u giyotine götüren bir sebep de arkasında çirkin Rosenpierre'in saklandığı Saint-Just'ün gönülleri fetheden yüzü değil mi?

Bir köleyi yirmi iki yaşında, devrinin en kudretli hükümdarı Kanuni'ye, önünde imparatorların, kralların, padişahların eğildiği vezir yapan sırrın bir köşesinde İbrahim Paşa'nın güzelliği dikilmekte...

Bir milleti, karanlık, yorgun, ezik zamanında, "Ya istiklal, ya ölüm!" diye haykırarak zaferlere koşturan heyecanın doğmasında Mustafa Kemal'in irade, zekâ ve enerjisine yardımcı kuvvetlerden biri de altın saçlarla süslü başının zarıflığıdır!

Evet, politikacı için çapı, ister bu saydıklarımız derecesinde göz kamaştırıcı olsun, ister hatta göze gözükmeyecek kadar ufak, güzellik bir silahtır; hem de keskin bir silah!

1943'ten bu yana politika hayatımızda belirmiş isimler arasında güzelliği siyasi kişiliğinin başta gelen rengi sayılabilecek kim diye sorulduğu zaman, onu hatırlamamak mümkün değil. Bir erkeği yadırgatacak kadar ince, düzgün çizgiler. Fakat, duruşları erkekçe!.. Yumuşamıyorlar, kırılıp dökülmüyorlar. Bir kadını kışkandıracak kadar tatlı bakışlı gözler. Tatlı, fakat süzgülü değil.

Yalnız, bir zaaf var gülüşlerinde. Bir yandan güzelliğinden duyduğu gururu açıklayan, bir yandan acaba tek kuvveti bu mudur dedirten bir yayılma. Yüzünün gerginliğini birdenbire gevşetiyor. Gülüşünün hıyanetini bildiği için az gülmeye çalışıyor. Değerli hazinesini tüketmemek için de az konuşmaya...

Ne Sezar, ne Alkibyades, ne Saint-Just, ne İbrahim Paşa, ne Mustafa Kemal'di. Şiiri sevmiyor. Byron olamazdı, insan ruhunun o baş döndürücü derinliklerinden uzak. Oscar Wilde'a özenemeyecek. Fakat Ankara'nın, daha doğrusu İnönü'nün görünüşü yüzde yüz Batılı insanlarla, düşünceleri yüzde yüz Doğulu insanları bağdaştırmaya ihtiyaç duyduğu bir devir de gelip çatmıştı. Birincilerle dış dünyayı, ikincilerle iç âlemi oyalayacaktı. Bu telaş içinde, İstanbul Üniversitesi'ni mütarekede bitirerek cumhuriyetin ilk yıllarında kısa bir memurluktan sonra faşist bir ülkede ceza hukuku okumuş genç adam, hemen göze çarptı. İhtisas yaptığı memleketin devlet rejimi kendi vatanının idarecilerini heveslendiren prensiplere bağlıydı. Bütün hakların tek kaynağını devlette bulan sosyal felsefeyle yetişmiş gösterişli hukukçu, Halk Partisi kadrosuna ve Millet Meclisi'ne girerken, hangi yükselişin merdivenlerine, nasıl bir çeviklikle tırmanacağını iyice biliyordu!

Meclis komisyonlarında geçirdiği denemeler her bakımdan başarılı oldu. Rahmetli Saracoğlu'nun başbakanlık işlerini resmi odasından çok, Karpiç, Anadolu Kulübü, Ankara Palas salonlarından idare etmesini kolaylaştıran o ve hemen hepsi de aynı yerde ceza hukuku ihtisası yapmış birkaç arkadaşı. Gerçekten de komisyon başkanlıklarında, hükümetin önem verdiği kanun tasarılarını, sıkmayan, hafif bir otoriteyle geçiriyordu. Kendisi az konuşuyor, fakat başkalarının da fazla konuşmalarına imkân bırakmıyordu.

Özel hayatında Meclis'e girmeden önce çok yaklaşmış bulunduğu kızlı erkekli arkadaşlarından, onları kırmadan uzaklaşmasını bildi. Böylece, Ankara'nın Meclis koridorlarından kor-diplomatik resmi kabullerine kadar vakur, ağırbaşlı politikacılarından biri ve en güzeli diye tanındı.

Sıra artık, bakanlıkta. Beklediğı gecikmedi. Kanun kuvvetinde hükümet kararları sisteminin işlerini hafiflettiğı teknik bir bakanlığın koltuğuna oturtttular. Bu bakanlık odası, onun kadar hatırasız ayrılana tanımıyor!

1946'dan sonra başka bir bakanlığın, okuduğı memlekette öğrendiklerini uygulayabileceğı hizmetin başında. Buradan ayrılırken arkasında bıraktığı dargınlıklar, kalp kırıklıkları var. Hiçbir devirde hâkimler bu kadar sık yer değıştirmemişti. Fakat onun, ne Meclis'te, ne basında, hatta ne arkadaş toplantılarında kendisini sorumlu kılacak sözüne rastlanmıyor.

1950 seçimleri, hayatını birden ikiye böldü. Artık, İstanbul sosyetesinin tam göbeğinde ve salonlarında! Kadınli erkekli, her meslek ve yaradılıştta yepyeni insanlarla çevrili. Sanki, başka bir memleketten gelmiş. Geçmişte yaşadığı memurluk ve politika yıllarına ait ne yüzünde, ne sözlerinde, ne duruşunda iz görülüyor. Politika konularından kaçıyor bile. Buna karşılık, kavı ve potu büyük şans masalarını, İstanbul'un azınlıklarla yoğrulmuş kozmopolit çevrelerinin, tüccar, fabrikatör, işadamları, gönüllerinin ihtiraslarını sadece maça beylerinin getireceğı ümitle avutan görmüş geçirmiş yorgun kadınları, sabah ağarırken son kozlarını, dudaklarında ince, solgun gülümsemeler, ellerinin ahenkli bir işaretiyle, uykulu gözleri yanı başlarında genç, ihtiyar zengin kavalyelerine takılı, deneyen zarif hanımlarıyla beraber süslüyor.

Onu eskiden tanıyanlar şimdi bu salonlarda, bu masalarda, kâğıtlara, kadehlere eğilmiş yüzünde çizgilerin biraz gevşemiş olduğunu, bakışlarındaki tatlı ışıkların yerini soluk, kuvvetsiz pırıltıların aldığını görüyorlar.

Eski dostlarının gözünden kaçmayan bir nokta daha var:

1950 öncesinin zarif bakanı, Halk Partisi'nin kongrelerine, toplantılarına, memleket içi propaganda gezilerine katılmıyor. Fakat, Demokrat iktidardan hiç kimseyle de yüz göz değil. Poli-

tıkaya bağlandığı tek düğüm bu. Halbuki, Halk Partisi'nin birçok kodamanı yeni iktidar başlarının peşinden, şu veya bu sebeple ayrılmıyorlar...

Ayrıca, özel şirketlerde hukuk müşavirliği yapıyor, devlet dairelerinde tanındıkları, işlerini kolaylaştırıyorlar. Gençliğinden bu yana en rahat, tatlı zamanlarını şimdi geçiriyor.

Fakat o, bu zevkler denizinde yüzerken, partisinin kendi ayarında bazı isimleri ayaklarında çarık, şehir şehir, ilçe ilçe, köy köy dolaşıyorlar, 1950'nin öcünü almak için gecelerini gündüzlerine katarak çalışıyorlar. Bunlara bakarak onun politikaya bir daha dönmeyeceğini sananlar çok. Soranların hemen hepsi ne evet, ne hayır diyor, sadece tatlı tatlı gülümsüyor!

Nihayet, işte 27 Mayıs! O sabahı nereden selamladı, bilmiyorum, ama güneşin, hafızasında ilk aydınlattığı 1950 öncesinin hatıraları oldu. Bir de unutmuş göründüklerine dönmenin yolları.

İstanbul'un bütün salonlarına, türlü yüze, türlü mizaçta kadınlarına, erkeklerine allahaısmarladık!

Günün birinde nereden, nasıl çıktığı belli olmadan yine Ankara'da, yine Halk Partisi koridorlarında. Kimse sormuyor şimdiye kadar ne yaptığını. Herkes artık, Halk Partisi'nin avucunda sayılan iktidardan pay koparma heyecanı içinde. 1946-1950 arası bakanına on yıl nerede olduğunu sormak akla gelmez elbet. Ortada bilinen bir gerçek de var. İhtilalle yıkılmış idarenin adamlarıyla asla yakınlık kurmamıştı. Evet, ne Gülek gibi göğsü bağı açık dağ dağ dolaşmış, ne Aksal gibi partinin teşkilat ve meclis yükünü omuzlarına almaya yanaşmıştı. Fakat, ne önemi var bunların! Cambaz, trapezde tek başına sallanır. Şimdi yeniden politika cambazhanesinde. Hünerini, iyi fena sonuçları sadece kendisine ait olarak gösterecek! Bu bir şans denemesidir de. Şansı gençliğinden beri yardımcı ona. Birinci Dünya Savaşı'nın tükettiği üniversite kadrolarını doldurmak için ortaokullardan, mesela posta ve telgraf okulundan öğrenci alınmasına karar verilmekle başlayan bu şans, hep elinden tutmuştu. Arkadaşlarının bir kısmı Çanakkale'de toprağa düştü, bir kısmı Milli Mücadele'nin ismi bilinmeyen şehitleri arasında. Fakat o, bütün dar geçitleri atlamış, hayatının

tarihine gözde memur, mebusluk, bakanlık köşelerini katmış. Kendisine bunları bahşeden şansı neden yeni güneşli günler getirmesin? Yeter ki, vakur duruşunu, az konuşma iradesini ayakta tutsun, ihtiraslarını gemlemesini bilsin! Şu karmaşık havada, şu her kafadan ayrı sesin çıktığı cümbüşte elbette bir dala sarılacak!

1961 seçimleri, on yıl sonra yine Millet Meclisi'nde! Karşılaştığı 1950'de bıraktığı salonlar ve rüzgârlar değil. Binası gibi insanlarının da büyük, çok büyük kısmı değişmiş. Başkası olsaydı, bu yeni bakışları, yürüyüşleri, haykırışları yadırgardı. Halbuki o, devlet idaresinin yüksek balkonlarından iş ve ticaret âleminin caddelerine indiği zaman da ruhunda bu hissi duymamıştı.

Şimdi Meclis, kendisine bir başkan seçecek. Buraya gelecek insan, devlet protokolünde üçüncü sırada. Gerektiğinde devlet başını temsil etmiyor ama halk hâkimiyetinin hâlâ sembolü sayılan Büyük Millet Meclisi'nin başkanı olacak. Kendisini yaraştırıyor bu koltuğa. Milli hâkimiyetin temsilcisi Meclis'in başında Apollon yüzlü bir adam. Uçları dik kaşları, oynak bakışlarıyla Avni Doğan, daha çok, şeytanı hatırlatıyor. Aksal, başka emel peşinde. Gülek, parti içi kavgaların girdaplarıyla boğuşmakta. Erim, şüpheler uyandırmış. Partiye hâkim akıl, zaten bu isimlere yüz buruşturuyor. O halde, o halde? Bir adım, yalnızca bir adım, tahta oturacak!

1961 seçimleri Meclislere öteki partiler gibi Halk Partisi'nden de meclis başkanlığı, bakanlık, komisyonlar başkanlığı yerlerine fazla düşünmeden getirilebilecek kimseleri az sokmuştu. Partiler, koalisyonlar için kalburüstü isimleri biraz sıkışsalar belki bulacaklar. Fakat, Meclis başkanlıkları zengin bir siyasi geçmiş istiyor. Halk Partisi için siyasi geçmiş renkli, meclis başkanlığı koltuğuna layık kimseyi kendi kadrosunda bulmak da oldukça zor. Gözden birer birer geçirilenler ya yeter görülüyor, ya parti ve hükümetin önemli yerleri için tasarlanıyor. Böylece, akla son on yılın dudaklarda gülümsemeler çizen hatıralarına rağmen 1950 öncesinin ince yapılı, ince yüzlü, kır saçlı bakanı geldi. Seçimi güç olacak belki. Kızacaklar, mırın kırın edecekler, şunu söyleyecekler, bunu söyleyecekler. Fakat çare yok. Gerekirse rejimin perde arkası kuvvetleri de profilden görünebilirler.

Seçimlerde Meclis'te büyük çoğunluğu aŗmıŗ iki parti anlaŗtılar. Meclis idaresi, Halkılara; Senato, Adaletilere verilecek.

Partiler ne kadar anlaŗırlarsa anlaŗsın, bazen, bazı insanlara karŗı haksız dŗnceler, hisler, vehimlerden barajlar dikilir. ni-versite kadroları boŗ olduğu için hukuk fakültesine oğrenci gelmiŗ güzel baŗlı adam, kırk  yıl sonra yine bir siyasi teŗekkln kadro aralıklarından sızarak ancak tek oyun verdiği omuzla Meclis Baŗkanlıėı'na tırmandı!

ŗu gerçeği de kabul etmek gerekiyor:

Baŗkanlık koltuğunda elindeki kırbacı mebus sıraları üzerinde parti gözetmeden sallamaya alıŗıyor. Hiç değilse grnŗ, Millet Meclisi baŗkanlık kürsüsünün ŗimdiye kadar alıŗmadıėı tarafsızlıkta.

Ben Bilirim Her Şeyi

Eski Yunan filozoflarının insanlığın kaderindeki rolleri, başka çağlardaki fikir adamlarının oynadıklarından farklıdır biraz. Yunan filozofları, kendilerinden sonra gelenlere, istedikleri yana sürükleyip götürebilecekleri, en koyu istibdattan, en başı bozuk idarelere, en kapalı, dar, boğucu ahlak prensiplerinden en serbest, laubali, herhangi bir bağ tanımayan ahlaksız inançlara kadar birbirlerinin yüzde yüz tersi devlet ve yaşama şekillerini haklı gösterecek, söylemesi kolay, rengi parlak düşünce kalıpları bırakmışlardır. Mesela Sokrates, “Fazilet, bilmediğini bilmektir” diyor. Ondan iki bin yıl sonra dünyanın bir köşesinde vatandaşlarının oylarını hile ve baskıyla yok eden siyaset adamları, filozofun bu sözünü hatırlayarak pervasızca haykırıyorlar:

“Biz faziletli insanlarız! İşte söylüyoruz, bu seçim yapılınca ya kadar oyların gizli verilmesi, sayımın açık yapılması gerektiğini bilmiyorduk!”

Mademki fazilet, bilmediğini bilmektir, baskı ve hile yapmış insanlar da dürüst seçimin şu prensibini henüz yeni öğrendiklerini itiraf ettiklerine göre, siyasi faziletlerini ispat etmiş, hileli, baskılı seçimin günahını da silip süpürmüş sayılırlar...

Bir başka Yunan filozofu Eflatun, “En iyi devlet şekli filozofların idare ettiği cumhuriyettir” diye yazmış! Ondan sonra gelen çağlarda, rahiplerden üniversite profesörlerine kadar dünya ve Allah’a bağlı bilgiyi inhisarında gören zümreler, devleti istibdatları altına almaya kalkışıyorlar, günün birinde de yine dünyanın bir köşesinde henüz bakan olmuş bir üniversite öğretim

görevlisi, koltuğuna oturduğu gün, büyüklü küçüklü memurları odasına toplayarak, “Ben” diyor, “hem profesörüm, hem bakan. Bilgi de, siyasi kudret de ellerimde. O halde burada yalnızca benim dediklerim olacak!”

Dünyanın bir köşesi diyoruz, bu mesela Türkiye, sözünü ettiğimiz baskılı seçim Türkiye’de geçmiş, memurlarına ilk emrini, filozof olduğunu hatırlayarak veren de yine Türkiye’de bir bakan olabilir.

Kısadan biraz yukarı boyu, geniş omuzları, kocaman başı, esmer yüzü, simsiyah nokta gözleri, iri, eğrice burnuyla küçük bir şehrin okuyup yazmayı ancak bilen, hesaplarını parmakla yapan, orta halli bir esnafına benziyordu!.. Yürürken yanlara doğru açılan baldırların biçimiyle yere sert basışı da kavgacı, kabadayı dedirtebilirdi kendisine.

İstanbul ve Avrupa’da bitirdiği yüksekokullar, yaşadığı hayat, öğrendiği yabancı diller bu küçük kasabalı görünüşünü silememişti. Hatta eğlence yerlerinde fokstrottan tivisteye kadar yirmi yaşında delikanlı heyecan ve çevikliğiyle, kan ter içinde yaptığı danslar bile!

Güneybatı Anadolu’da adı zaman zaman efelerinin, biraz da şair, ihtilalci, profesör mebuslarının isimleriyle ancak işitilebilen sessiz bir bölgenin köklü ailelerindendi, köklü ve mensuplarının halkın hafızasında bıraktıkları hatıralarda saygı ve korku payı eşit ailelerinden. Anadolu’nun bu aileleri kendi evlatlarından birinin hükümet adamı olmasını isterler, yüksek memur, vali, genel müdür, milletvekili... Bu onlar için derin gurur kaynağı, aynı zamanda da ihtiyat ve basiret supabıdır. Böylece, sırtlarını devlete dayayarak bölgede maddi manevi nüfuzlarını daha da artırmış olurlar.

O da, aynı sebeplerin zorlamasına okuyup yazmaya merakı da katılarak en yüksek derecesine kadar diplomalar aldı ve Ankara’da bir bakanlığın memuru olarak hayata atıldı. Fakat, çok sürmedi, dedelerinden ona da geçmiş, koku alma, hissetme, bu koku ve duyguya göre yön seçme hünerini kullanarak, göze görünmek için birçok yarılma duvarları aşması gereken memurluğu bıraktı, üniversite topluluğu içine alınmasına henüz karar verilmiş bir fakültenin asistanlığına geçti. Burada görünüş ve

şive, yükselmenin şartları arasında değil, Anadolu'nun dört bucağından gelmiş genç, körpe dimağlar kürsüde memleket dertlerinden, insan ve vatandaş haklarından, halk hâkimiyeti prensiplerinden heyecanla konuşan adamı, kelimelerin ahengini ne kadar bozarsa bozsun, hareketleri ne ölçüde hoyrat olursa olsun, hayranlıkla dinler ve severler. Sonra, üniversite her çağda hürriyet sığınaklarından biri olmuş, profesörün cübbesi, hürriyet meleğinin kanatları sayılarak onların altına gizlenen her fikir, her düşünce masum görünmüştü. Bu genç asistan da üniversite çatısının himayesinde, şuradan buradan fazla dürtülmeden rahat rahat gelişecek, ismini kolaylıkla işittirebilecekti... Böyle de oldu, çok geçmeden, akademik kariyerdeki resmi yeri asistanlıktan bir derece üstün, doçentlikten bir derece aşağı "öğretim görevlisi" olduğu halde, adı profesörler arasında anılmaya başlayarak Demokrat Parti kurulduğu sıralarda fakültenin başına getirildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın, memleketin politika hayatında heyecanlı kımıldamalar başladı. Siyaset ağacının dallarına konmuş ihtiyar, yorgun, yıpranmış, titrek kartalların yerlerini, henüz kanatlanmış, sınırları, adaleleri gergin gençler alacak artık! Çeşitli gizli, açık fikirlerin kıskırttığı ihtiraslar arasında o da var. Küçük kasabalı dikkat ve ihtiyatını elinde tutarak dalların hangisine konacağını araştırıyor. Önem verdiği, sıçrayacağı dalın sağlam olup olmadığı. Yeter ki, tutabilsin ve oradan Tarzan çevikliğiyle Meclis'in sıralarına insin! Her iki partideki dostlarıyla konuşuyor, bazen Halk Partisi'ni, bazen Demokrat Parti'yi uygun görüyor. Fakat, kendisini Demokrat Parti'ye iten baskı da gittikçe ağırlaşıyor. Hemşerileri, ailenin büyük kısmı, Halk Partisi'nin "vadesi geldiğine" inanıyorlar. Sonunda kararını veriyor: Adaylığını, seçimini yüzde yüz sağlayabilmek için bağımsız olarak Demokrat Parti'den koyacak.

Partiler listelerinde bağımsızlara pek az yer ayırmışlardı. Halide Edip, Ali Fuat Cebesoy ayarında şöhretlerin yanında gözükmesi imkânsız! Bu anlaşılınca seçim şansını, iki bölgeden adaylık yoluyla artırabileceğini düşündü. Ankara demokratları da onu istemişlerdi. Yeni bir zorluk daha! Demokrat Parti İdare Kurulu, iki bölgeden adaylığı ancak bazı isimlere veriyor, öğre-

tim görevlisinden, doğduğu ille Ankara arasından birini seçmesini rica ediyordu. Dayattı: “Adaylığımı iki bölgeden de ilan etmek zorundasınız. Kanun ve tüzükte aksine hüküm yok!” dedi. “Bu mantıkla, mesela yüz kişinin iki yerden gösterilmesi gerekirse, seçim ne olacak? Meclise yüz mebus eksik gelir böylece. Bu hüküm yok amma, kanun da, tüzük de mantığa göre uygulanır!” cevabı verildi. Öğretim görevlisi, soluğu Halk Partisi iktidarının son başbakan yardımcısının yanında aldı. Macerayı öğrenen doğum bölgesi Demokratları, listelerin ilanından birkaç saat önce onu tek yerden adaylığa kandırmak için aradıkları zaman, orada buldular. Halk Partisi listesi de kapanmıştı zaten. Çaresiz, Demokrat Parti mebusu olarak Büyük Millet Meclisi’ne girdi. Hemen o günden sonra da parti lideri için, hal ve tavırları, konuşmaları, hareketleriyle bir mesele oldu. Kürsüye hâkim! Fakat oraya kollarında kitaplarla çıkıyor, ders verircesine konuşuyor, sözleriyle değilse bile sık sık kitaplardan sahifeler açıp okuması büyük hukukçuların, iktisatçıların, feylesofların isimlerini durmadan ileri sürmesiyle, “Mademki profesörüm, benim dediğim doğrudur” iddiasından bir an geri durmuyor.

İlk hevesi, Grubu 1946-1950 Demokratları diye ikiye bölme-ye çalışmak oldu. Kendisi gibi, mebusluğa memurluktan veya serbest hayattan ve daha önceki yıllarda partiye girmeden gelmiş bazılarıyla kurduğu hizip, turfanda meyvesi bu hevesin!.. O ve arkadaşları, 1946’dan bu yana teşkilatta çalışmış, muhalefet günlerinin acılarını, mihnetlerini çekmiş, halkla haşır neşir mebuslara biraz iptidai, tecrübesiz, ham partizanlar diye bakıyorlar, kendilerinde onları idare etmeye hak görecektir bu fikirlerini bazen açık, bazen üstü kapalı söylemekten çekinmiyorlardı. Böylece, eskilerden de şu ve bu sebeple yaklaşanlarla birleşerek Demokrat Parti Grubu’nda meşhur “Yayla”nın temelini attılar.

Eski öğretim görevlisi, yeni iktidarın ilk hükümetinde yer alamadı. Fakat, seçildiği Grup İdare Kurulu’nu, hükümeti kontrol, hatta idare eden organ haline getirmek ihtirasına kapıldı. Bir yandan bu ağı örerken, öte yandan da yakında toplanacak büyük kongreye hazırlanmaya başlamıştı. Her haliyle bir şeyler bekliyor gibiydi. Ama onları söylememeye de kararlı görünüyor. Yüzü ekşi. Neden? Bilginin renkli formüllerine sararak anlatma-

ya çabaladıkları istifhamlar yaratıyor zihinlerde. Kongre yaklaştıkça, kürsüye daha çok çıkıyor, Halk Partisi zamanında yapılmış işleri, şiddeti gittikçe artan bir dille yeriyor, kendi partisinin başlarına da sokulmadan “Yayla”nın havasında serinlemeye bakıyordu. Parti liderleri uzaktan gözetliyorlardı onu. Bu esrarlı duruşun manasını henüz tam kavramış değiller. Ya bir cankanın ya da emelin karşısındaydılar. Gerçek hangisi ise belirecekti elbet!

Demokrat Parti Üçüncü Büyük Kongresi, Grup’ta başlamış cereyanların etkisi altında geçti denilebilir. Yeniler-eskiler çekişmesi, hükümete girenler-girmeyenler kavgası, parti başkanlığının hükümet başkanlığından ayrılıp-ayrılmaması tartışması kongrenin altında kaynayan kazanlar oldu. Öğretim görevlisi de başateşçi rolünde! Menderes’e karşı cesur birkaç çıkışıyla kongreyi heyecanlandırarak bir noktada istediğini elde edebilirdi, Genel İdare Kurulu’na seçildi. Kalbinin arzuları da aydınlığa çıkmıştı artık! Bir yandan parti idaresinde kesin söz sahibi olmak bir yandan da hükümete, Menderes’in iradesiyle değil, parti baskısıyla girmek istiyordu. Bu baskıya bir kısım gazetecilerin telkinlerini katmak da düşündüğü yollar arasında... Bu gazetecileri, Menderes’e kendisinin hükümete alınmasındaki zarureti anlatmak işinde kullanacak. Teşkilatın gözüne girmek için de Halk Partisi’ne kaşlarını biraz fazla çatması yeter. Hesaplarını kasabalı, küçük tüccar ölçülerine göre yapıyordu.

İtiraf etmeli, bu planı, biraz da Demokrat liderlerin bazı zaaflarından faydalanarak başarıyla yürüttü. Genel İdare Kurulu üyesi olarak Halk Partisi’nin malları, anayasa dilinin eski hale getirilmesi, Kırşehir’in ilçe yapılması gibi konularda Meclis ve Gruba verdiği önergeleri, kürsülerde konuşmaları, hiddetli çıkışlarıyla müfrit partili rolünü birçoklarını kandırarak oynayabildi. Yıllarca sonra, Demokrat iktidar aleyhine fena niyet delilleri olarak değerlendirecek bu kanunların ya teklifçisi, ya sözcüsü odur!

Halk Partisi’ne karşı bu yüzü gösterirken yine aynı maharet ve Menderes’i koruyan bir dil ve tavırla hükümetin bazı işlerini Grup’ta, gazeteciler arasında yeriyor, bunların sorumluluğunu bir kısım bakanların omuzlarına yükleyerek kabinede değişiklik yapılması iddialarını körüklüyordu.

Menderes hükümette ve Genel İdare Kurulu'nda beraberliği sağlamak için, sözü Grup'ta ve bölgesinde geçen bu arkadaşını hükümete sokmaya karar verdi. Fakat, teklifine aldığı cevap şaşırtıcı oldu:

"Ancak bazı bakanların çıkarılması şartıyla hükümete girebilirim!"

Aynı hükümetle beraber çalışamayacağını ilan ettiği insanlarsa bir iki gazetecinin, bir kısım mebusların istemedikleriydi. Herkesin bakan olmaya can attığı bir günde hükümete şartla gelebileceğini söyleyen politikacı hesabını iyi yapmıştı. Bu gösterişe günün siyasi havası içinde karşı koymak mümkün değildi. Adam, bir taşla iki kuş vurmuş, ileri sürdüğü şartla büsbütün başka sebeplerin baskısı altında aynı şeyi zaten düşünen başbakan da kolay bir vesile vermişti. Kısa bir süre sonra, dediği olacak, istedikleri, hükümetten uzaklaştırılırken boşalan koltuklara o ve bir iki arkadaşı oturacaklar!

Evinin kapısına yanaştırılan devlet bakanlığı arabasına en aşağıdan bir başbakan yardımcısı edasıyla atladı. Menderes'in kine hemen bitişik odasına da ikinci başbakan duruşuyla yerleşti.

Seçim sistemi ister çoğunluk, ister nisbi temsil olsun, hükümet bir yandan fikirler, inanışlar koalisyonu bir yandan da mizaçlar anlaşması demektir. Hükümeti kurup yürütmekte önemli olan bu ikincisi... Menderes'in mizacıyla yeni sorumluluk arkadaşının mizacı bir bakıma benzedikleri (ikisi de kendi fikirlerinin doğruluğunu iddiada inatçıydı) bir bakıma da birbirinin yüzde yüz zıddı oldukları için (Menderes'in ince, hisli, mahcup yaradılışına karşılık, ötekinin hesaba dayanan, maddi manevi isteklerine uymadığını gördüğü her işe şiddetle kafa tutan tabiatı vardı) daha ilk günden karşılıklı çekinir oldular. Menderes, başbakanlık çatısı altında barındıramayacağı bu mizacı, ekonomik çalışmaların toplandığı bir bakanlığa çıkardı. O, bu tayini attan inip eşeğe binmeye benzetmekle beraber kabul etti.

Çok geçmedi, başına getirildiği bakanlığın içinden garip sesler işitildi. Yeni bakan, müsteşarla küçük memur arasında fark gözetmiyor, daire başkanlarını, genel müdürleri oturtmadan dinliyor, onları kırıcı sözlerle sık sık azarlıyor, ikide bir de

kendisinin profesör olduğunu hatırlatarak emirlerinin hemen yapılmasını istiyordu. Hatta, işe başladıktan birkaç gün sonra, büyüklü küçüklü memurları toplayarak başka bakanlara benzermediğini, bir profesör olduğu için her şeyi çok iyi bildiğini, memurların bu sözlerini kulaklarında iyice tutmalarını söylemişti!

Bakanlığın işlerinde onun bu idare şekli yüzünden aksamalar görülüyor, bazı prensip kararlarının uygulanmasından beklenen sonuçlar gecikiyor, öteki bakanlıklarla anlaşmazlıklar çıkarak hükümet içinde ortak politikanın yürütülmesinde zorluklar belirliyordu. Memurlarına takındığı abus yüzü, hükümet arkadaşlarına da göstermekte gecikmedi. Bu sırada da 1954 seçimleri yapıldı. Yeni hükümette işleri daha az çeviklik isteyen, daha teknik bir bakanlığa getirildi. Burada ona düşen vazife, mühendisler arasında koordinasyon sağlamaktan ileri gitmeyecek, çeşitli iktisadi devlet teşekkülleri kanalıyla girişilmiş sanayileşme programlarının uygulanmasına bakacak. Fakat böyle olmadı, bu bakanlıktan da garip gürültüler duyulmaya başlandı. Üstelik hükümetin politikasını sarsacak düşünceler doğrudan doğruya ona bağlanarak ortaya atılıyor, başta kömür olmak üzere, enerji üretiminin, ihtiyaçları karşılayamadığından bazı daraltmalara gidilmek, İstanbul gibi büyük şehirler ışıkları kısılarak karanlıklara boğulmak isteniyordu. Sonra bölgecilik hisleriyle planlarda değişiklik yoluna sapıyor, doğduğu toprakların yaratıcı mimarı olmak hevesini gösteriyor, bu hevesin, ruhunda yarattığı heyecan içinde devrin başbakanını da bütün yurdun başmimarı olarak selamlayan telgraflar çekiyordu.

Göze çarpan bir nokta daha var:

Grup'ta, bakanlar ve genel idare kurullarında hizipleşmeler doğurtmak peşinde görünüyor. Hükümetten şikâyetçi mebuslarla sık sık toplantılar yapıyor, hatta bir zamanlar ortak sorumluluk alamayacağını söylediği kimselere, "Ben hiçbir vakit o manayı gözetmemiştim" diye yavaşmaya çalışıyor, daha yakınlarına, "Menderes'siz de hükümet kurulabileceğinin memlekete gösterilmesi gerektiğini" fısıldıyor. Söylemeye hacet yok, bütün bunlar da başbakanın kulağına gidiyordu. Sonunda, görünüşte teknik meselelerle ilgili, gerçekte ise işte bu sebeplerle hükü-

metten çekilerek hemen ertesi günü "Yayla"ya çıkıp oturdu. Demokrat iktidarın en büyük iç çekişmesinin tohumları da bu oturuşla biraz daha kökleşmiş oldu.

Genel İdare Kurulu'na girdiği günden bakanlık koltuğuna yerleşinceye kadar, Kurul'un, İttihat ve Terakki'nin meşhur "merkezi umumisi" halinde çalışmasını, hükümet arkasında hükümet olmasını isteyen, bakan olduktan sonra ise Kurul'a bağlanmamak için vesileler arayan eski öğretim görevlisi, şimdi yine sabahtan akşama partide, illerden gelen partililerle, mebuslarla konuşarak onlara yakında bir şeyler olacağını ima eden sözler söylemekte. Çok geçmeyecek, 1955 buhranına yol açan çekişmeler su üstüne çıkacak, bir süre sonra da "ispat hakkı" davası ortaya atılacak!

Bu çekişmelerin altında, biri partinin kurucularından, üç Genel İdare Kurulu üyesi yatar. Üçü de kışkırtıp öne sürdükleri bazı mebusların gerilerinde saklanarak çalıştılar. Fakat, bu uzun sürmeyecek, önce öğretim görevlisiyle bir Genel İdare Kurulu üyesi, meydanda görünmek saatinin eriştiğine inanarak ispat hakkını isteyenlere katılacaklar, kalbinden onlarla beraber olan kurucu üyelerin başkanlığında toplanacak kurul, ikisini Haysiyet Divanı'na verecek.

Öğretim görevlisi, bütün bunlar olurken arkadaşına göre çok daha cesurdu. Yaklaşmış bulunan dördüncü büyük kongrede patlamak kararında olduğu anlaşılıyordu. Fakat, buna imkân bulamayacağını ancak kongre toplandığı gün görerek arkadaşlarıyla partiden ayrıldı.

Şimdi Hürriyet Partisi'nin kurucuları arasında! Sesi memlekette fazla akis yapmıyor. Buna karşılık, Meclis'te dünkü dostları hakkında en müfrit Halk Partililerden daha gazaplı! Doğru olmadığını bildiği halde birçok iddiayı pervasızca ortaya atmakta... Meclis'in aynı oturumunda sözlerinin gerçek olmadığı birbiri arkasına üç defa, dört defa delil ve vesikalarla ispat edildiği halde, politika kavgalarının bu en yakışsız silahını elinden bırakmıyor. Bırakmıyor, çünkü bu en yakışsız silah, en keskinidir de!.. Rakibini yenmek için onu haysiyet ve şerefinden yaralayarak aklını, basiretini, zekâsını körletmek, Doğu'da, Batı'da başka yollara gidemeyen siyasetçilerin ellerinden düşürmedikleri hançerdir!..

Hürriyet Partisi dağıldıktan sonra, “Güç Birliği”nin bayrak taşıyıcılarından oldu. 1957’de Demokrat Parti’yi beraber bıraktıkları arkadaşlarından hiçbirinin kazanamadığı seçimde o, bölgesindeki maddi manevi kuvvet ve nüfuzu sayesinde, yine Meclis’e girerek Halk Partisi sıralarının ortasına oturdu.

Sanki kırk yıllık Halkçı’ydı! Bu partinin mallarını hazineye geçiren, Kırşehir’i ilçeliğe düşüren, Anayasa dilini eskisine çeviren kanunların hazırlayıcısı, sözcüsü, imzalayanı o değil-di sanki!

Nihayet 27 Mayıs! İhtilali yapanlarından biri, eda ve caka-sıyla Ankara caddelerinde dolaşıyor. Bahtiyar, mesut...

Bu arada, Temsilciler Meclisi’ne girdi. Yıkılmış iktidarın suistimallerini, nüfuz kullanmalarını, fenalıklarını sayıp döküyor. Bir yandan birkaç bankanın idare kuruluna, birkaç resmi teşekkülün başına yerleşiyor!

1961 seçimleri! Birinci koalisyon hükümetinde Halk Partisi adına yer aldı. Daha birkaç ayı bitirmeden bakanlığının pencerelerinden yine sesler taşmaya başlıyor. 1953’te, 1954’te işitilenleri andıran sesler. “Ben profesörüm” diye haykırıyor memurlarına, “sizden iyi bilirim” ve genel müdürleri, daire başkanlarını yerden yere vuruyor. Kararlarını bozuyor mahkemeler. Ne zararı var? Madem hem profesör hem siyaset adamı, Eflatun’un gösterdiği en iyi devlet şekli de feylosofların idaresi, o halde kim ne derse desin, hangi hâkim ne kararı verirse versin, onun dediği, onun yaptığı doğrudur!

Profesör politikacının yeni bir köşesi de bir kısım eski Halk Partililerin gözünden kaçmıyor.

Partiyi ikiye mi bölmek istiyor acaba? Halk Partisi’ne 1956’dan sonra girenlerle eskileri birbirinden ayıran imaları, işaretleleri, bakışları var. Küçük kasabalı tüccar, hesap defterinin yeni yapraklarına neler yazmayı düşünüyor?

Bir Küçücük Fıçıık İçi Dolu Turşucuk

Bilmeceler! Kim uydurmuş bunları? Ne zaman? Bazısı tarihin çok eski çağlarından kalma. Bir kısmı, şu veya bu devre renk veren olaylardan doğmuş. Mesela, “Bir küçücük fıçıık, içi dolu turşucuk!” Bu bilmeceyi bugün en yaşlı insanlar bile ilk çocukluk yıllarından hatırladıklarını söylerler. Mahallenin sokaklarında oynayan saçı başı dağınık, ayakları çıplak, yüzü kirden yama yama küçük kız ve oğlanlardan İstanbul ve Ankara’nın zarif, ince, güzel, şık hanım ve beylerine kadar herkesin ağzında sık sık işitilir. Ya aralarında bulunmayan, ya içlerinden birini, fazla darıltmadan bazı huylarına yarı şaka, yarı ciddi işaret ve ima için söylerler.

Bu bilmecenin hatırlattığı tip, yine atalar dilinde, “Yere bakan yürek yakan” diye anlatılıyor. Görünüşünden umulmayan işler yapan, duruşunun sakinliğinden beklenilmeyen dedikodular kaynağı, biraz fitneci, biraz alaycı, ufak tefek bir adam! Psikolojiye göre en çok bu ufak tefeklik ve fizik kuvvetsizlikten doğmuş duygunun yarattığı haldir bu!

Şimdi böyle birinin portresini yapacağım. Tanıyan çok olmayacak belki. Zaten, o daha okul sıralarından beri göze çarpmamış, çarpymasına kendisi de gayret eden bir insandı. Kısa boyu, esmer, zayıf yüzü, çekingenlikle zekânın birleşmesinden doğan ürkek bakışlarıyla hemen her zaman kenarda durur, oyunlara karışmadan kitapları, yazılarıyla uğraşırdı. Yalnız, arkadaşlarının canını sıkkan bazı halleri de yok değildi.

Ondan başkasının dersleri iyi bilmesinden, iyi notlar almasından adeta üzüldüğü, imtihanlarda kimseye yardım etmiyor, bilgisini kışkanç bir titizlikle saklıyor! Fırsat buldukça arkadaşlarını çekiştiriyor, bu kusuru açıklanınca da boynunu bükerek söylenenlerin yalan olduğunu yeminle iddia ediyor.

Liseyi, Türkiye ve Avrupa'da yüksekokulları başarıyla bitirerek teknik bir genel müdürlükte memur oldu. Derecelerini sessiz sedasız ala ala, günün birinde aynı dairenin başına geçti. Bu arada da siyasi bir ailenin gösteriştan çok, akla değeri veren kızıyla evlenmişti. Ankara'nın dar memur kadrosu dışında ismini bilen pek azdı. Yalnız, Demokrat iktidarın son yıllarında yapılmış sanayi anketinde kullanılan metodu, anket sonuçlarını imzalamış olmasına rağmen, yediğı için bir iki gazeteyle muhalif mebuslardan bazıları adından bahsetmişlerdi.

İşte sadece bunun için, 27 Mayıs'tan birkaç gün sonra kurulmuş ilk hükümette onu devlet bakanı gören eski tanıdıkları gözlerine inanamayarak hayretler içinde kalırken, tanımayanlar da kim olduğunu birbirlerine sordular. Hayatı boyunca duvar diplerinden yürüyen, başını kitaptan kaldırmayan, sıkılğan, zayıf, küçük lise öğrencisi görünüşünden zerre kaybetmemiş bir adam, ihtilal hükümetinin devlet bakanlığı koltuğunda! Buna şaşırmamak elden gelir miydi? Hem gerçek bir ihtilalcı gibi konuşuyor, küçük boyunu biraz uzun göstermeye, ince, kısık sesini kalınlaştırmaya, ona korkutucu bir ahenk vermeye çalışarak konuşuyor. Bir yandan, hizmetinde, bol ödenekli dünya seyahatleriyle yıllar boyu çalıştığı devri ve insanları, cehennem ve şeytanlardan bahsedercesine lanetlerken bir yandan da Türk vatani, Türk milleti için cennet kapılarının açıldığını, anahtarın sahibi gururuyla müjdeliyor.

Fakat içi rahat değil! Kendisi gibi memurluk sandalyesinden veya piyasadan alınarak bakanlıklara getirilmiş başkalarının, yasama ve yürütme yetkilerini aralarına tek sivil katmadan ellerine almış ihtilalcilere yaptıkları teklifler, verdikleri ilhamlar, Milli Birlik Komitesi'ne doğrudan doğruya bağlı, isimleri hemen hemen bilinmeyen gölgelerin telkinleri, onun kendi emeline ihtilalin yalnız başına müşaviri olmasını önlüyor, yahut o öyle sanıyor. Sonra, ihtilalin bir anda boşalttığı iktiras kadrola-

rına hücum başlamış. Türlü insanlar, hem de görünüşleri ondan daha güven veren, konuşmaları daha düzgün, akıl ve ruh renkleri daha parlak insanlar birer yer kapmak heyecanıyla öteye beriye koşup duruyorlar.

Günün birinde Milli Birlik Komitesi, içlerinde devlet bakanı, birçok hükümet üyesini vazifeden affetti. Hepsini, bu arada o da bir rüya görmüşlerdi sanki. Akıllarına değil, hayallerine bile gelmeyecek bir rüya! Masallardaki gibi sihirli bir el onları almış, boylarını boslarını devleştirmiş, insanlara ihtilal silahlarıyla hükmetme kudretini vermişti. Sonra yine aynı el, yine bir anda, ötekileri de, onu da eski haline döndürüp atmıştı. "Ne oluyorum?" diye gözlerini ovuştururken başka bir el imdada koştu, değerleri yüzden sıfıra, sıfırdan yüze indirip çıkaran, ihtilal salıncağından uzak, her şeyine daha yakışan bir yere getirdi. Burası, Boğaziçi'nin en güzel tepesinde, dakikadan dakikaya renk değiştiren denize karşı, yeşil koruluklarla çevrili, mavi gök altında bir okulun müdür odası.

Fakat, ihtilal bir sıçrayışta, yalnızca on yıllık iktidarı devirmemiş, bazılarının gizli köşelerinde saklı çeşitli kaynaklardan sızan komplekslerin musluklarını da açmıştı bir kere. Sınıf ve meslek arkadaşlarının birçoğu 1950'den önce ve sonra politika sahnesinin yıldızları olmuşlardı. Bir kısmının emrinde çalışmış, kalbi sızlayarak, ruhu ezilerek, git dedikleri zaman gitmiş, gel dedikleri zaman gelmişti. Bunun ötesinde çok yakın bir akrabası, yeni siyasi devrin ileri yüzlerinden biri olmak yolunu tutmuş görünüyor. Şimdi, evin içinde de ikinci plana inecek!

En tehlikeli günlerde ihtilalin sorumluluğunu paylaşmış olmanın hatırasına sığınarak, Temsilciler Meclisi üyeliğini istedi ve yeni anayasanın hazırlanmasında ismi çok geçenlerden biri oldu. Bilgisinin genişliğini ve çeşitliliğini kendisi bile ancak şimdi öğreniyordu! Bütün hayatı, rakamlar, oranlar, çarpılar, eksiler arasında geçmiş adam, hukuk nazariyelerinin enginlerinde yüzüyor, en olumlu demokrasi şeklini, vatandaşların çoğunluğunu, okuyup yazma bilmedikleri bahanesiyle seçme hakkından yoksun bırakan eskimiş, unutulmuş sistemlerde bulmaya çalışıyordu. Bu vadide sözlerini dinleyenler ve okuyanlar şu meşhur bilmeceyi hatırlıyorlar, küçücük fıçının içindeki turşuların

cinslerine şaşırıp kalıyorlardı! Bütün bu gayretleri onu beklediğine kavuşturmadı, ihtilal hükümetine bir türlü giremedi tekrar. Ümidi seçim sonrasındaydı. Bu da geldi, Halk Partisi listesinden önce mebus, arkasından da birinci koalisyon hükümetinde, önemli bir bakanlığın başında.

Artık, bahtiyardır. Memurların çoğu, eski arkadaşları. Memleketin her gün biraz daha fenaya giden iktisadi şartlarının düzelmesi için bilgisini, kabiliyetlerini, takatını bol bol harcayabilir. Önünde geniş imkânlar var. Fakat, günler, haftalar, aylar geçiyor, yeni bakan kendinden öncekinin bıraktığı yarım kalmış işleri bile bitirmek niyetinde görünmüyor. Buna karşılık, durmadan beyanat veriyor, piyasayı altüst eden, tüccarları ürküten, tehdit dolu sözlerle adeta “varlık vergisi” devrinin hortlayacağı korkusunu yayıyor. Dahası var:

Bu bakanlıkta o gelinceye kadar hiçbir şey yapılmadığını, bilgili çalışılmadığını iddia etmekte. Böylece de memurlar üzerinde zaten çok az olan otoritesini büsbütün kaybetmek üzere. Bir gün çekilmesi gerektiği anlatıldı. Kısacık siyasi hayatının ikinci darbesi oldu bu. Şimdi, sesini işittirmenin tek çaresi olarak Meclis kürsüsünde eski iktidarın aleyhine konuşmak kaldı elinde. Fakat, ne kadar şiddetli konuşursa konuşsun, Türkiye’nin yeni önderlerle nasıl parlak bir geleceğe koştuğunu ne kadar haykırırsa haykırınsın, kürsüde gözüktüğü zaman, başta Halk Partililer, mebusların çoğu salondan çıkıyor, kalanlar da esniyorlar!

Ümitler hep bitti mi? Fakat ümit bitmez, kim bilir belki yine onu hatırlayacaklar! Belki aklına dünyanın hayran kalacağı yeni buluşlar gelebilir. Mesela milli iradenin en ufak bir zerresinin bile kaybolmamasını sağlayacak, onu deniz diplerinde yosunlara sarılı istiridyeler içinde saklı paha biçilmez inciler gibi değerlendirecek seçim sistemleri düşünebilir! Kim bilir, kim bilir!

Perde Arkasındaki Kudret

Kırk iki yıl: 1918-1960! Dünyada, politikanın tam ortasında bu kadar uzun zaman ayakta durmuş insanlar, az, hem çok azdır. Politikanın tam ortasında, fakat hiçbir resmi sıfatı olmadan, olmasını da istemeden! Sonra, siyasi hayatın bütün manevi nimetlerinden faydalandığı nispette, mihnetlerine, acılarına da katlanmış olarak. Bu kırk iki yıl içinde kalemine ve diline doladığı devlet ve siyaset adamlarının hemen hepsine övmelerinin verdiği baş döndürücü gururu da, yermelerinin duyurduğu kıvrandırıcı sızıyı da sırasıyla tattırarak!

Ona hiç kimse dalkavuk diyemedi. Çünkü, dün göklere çıkardığı adamları bugün yerin dibine batırıyordu. Yine kimse ona korkak diye de bakmadı. Çünkü, korkunun ölümden kurtulmanın tek yolu olduğu zamanlarda, bu yolun üstüne dikilmiş kudretlere başkaldırmaktan çekinmemiştir. Bir cümleyle, şu kırk iki yılda gelip geçmiş devlet ve siyaset adamlarının hepsi, muhalefette, iktidarda, kendilerinin üstünlüğünü, rakiplerinin alçaklığını ispat için ona yardım eli uzattılar. O, bulunduğu noktada kalıyor, dostları sırasıyla düşmanları, düşmanları da dostları olarak önünden geçiyorlardı; bazıları istikbale, yükselişe, sürgüne, hapse, sehpaya doğru!..

Hint, Fars, Mısır, Yunan, Roma, Cermen veya Yahudi mitolojilerinde rakiplerin kavgalarından çıkan gürültüler, şimşekler, haykırırlar, felaketlerle beslenen, bunlarsız suyu çekilmiş çiçekler gibi solan varlıklar hayal edilmiş midir? Edilmiş ise, ona ne biçim vermişler, nasıl bir ses, nasıl bir bakış yaraştırmışlar bilmi-

yorum ama işte şu yarım yüzyıllık politika yazarı böyle bir hayalin modeli olabilir:

Ufak, tefek, ensiz bir boy, esmer denilebilecek, çizgileri çok, yuvarlak yüzde, bazen tatlı, bazen acı bakışlarla dolu iki küçük göz, hep öne eğik bir baş, sonra parmakları kuvvetli, kısa iki el. Asıl, bu elleri, bakışları, kahkahasıyla konuşur; dudaklarının arasından ancak çıkabilen kelimeler, dersini bilmeyen utangaç çocuk kekelemelerinden farksız!

Şimdi, onun sırtına mitolojinin elbiselerini geçirin, başına da külâhlarını. Böylece, karşınıza eski bir dinin rahibinden falcısına kadar benzetebileceğiniz bir insan çıkacak. Evet, rahibe de, falcıya da benzeyen! Onun kırk iki yıl içinde yazdığı binlerce makale, ya devlet ve siyaset adamlarının yıldızlarını okumakta, ya onlara kutsal kitapların üslubuyla öğütler vermekte, bunların ötesinde de yine bir rahip ve falcı edasıyla bütün fenalıkların, felaketlerin ters gidişlerin üstüne yığılarak yakılacak günah keçilerini bulup çıkarmakta.

Ankara, daha doğrusu, Babîâli Yokuşu'nda kendini, bir yandan darülfünunda (üniversitede) Gökalp'in yardımcılığını sağlayan diplomalarıyla bir yandan da Amerika'da gazetecilik ihtisas okulundan yetişmiş ilk Türk yazar olduğunu haykıran belgelerini sallayarak belli etti. Bir ayakları politikada, hatta ileri sıralarında, büyük gazeteci olmuş kelli felli imzaların yanında görülmesini de diplomayı alınteriyle aldığını ispat eden, heycan verici bir konuyu ortaya sürmekle salladı:

Savaşta yenilmiş Osmanlı İmparatoru'na, Amerikan mandasını tavsiye ediyordu.

Okullar, bilgilerin prensiplerini öğretirler sadece. Onları başarıyla uygulayabilmek öğrencinin niteliklerine bağlı. Bitirdiği gazetecilik kurslarında kafasına yerleşmiş bir başka ana kaide de, vatanseverlik, fazilet, milletlerin kendi kendilerini idare hakkı, cemiyet ve devlet münasebetlerinde saygı gösterilmesi gereken kişinin şeref ve haysiyeti, hürriyetleri gibi konularla ilgili birkaç cümlelerin, yazıların ötesinde berisine serpiştirilmesiydi. Amerikan mandasını isteyen makaleleri, bu çeşit cümlelerle öylesine doluydu ki, İngilizler, müstemlekelerini, Amerika'nın yaydığı bu yeni edebiyatın tehlikelerinden korumak için bir-

çok memlekette aldıkları tedbirleri, Osmanlı devletini kendi nüfuz sahalarında tutmak maksadıyla, Türkiye’de de düşündüler; politikalarının aleyhinde saydıkları Amerikan mandası fikrini savunan yazarı, birçok Türk siyaset ve idare adamıyla beraber Malta Adası’nda bir kışlaya kapattılar. Genç gazetecinin manda isteğiyle, “Ya istiklâl, ya ölüm” diyen milliyetçiler üzerinde yaptığı ağır menfi tepki de bu suretle hafifledi.

Milli Mücadele ve zafer! Gazi Mustafa Kemal, içinde onun da bulunduğu gazeteciler heyetine Türk milletinin şimdi daha zor bir kavgaya, medeniyet ve refaha bir an önce erişme kavgasına gireceğini söyledikten kısa bir süre sonra heyecan verici, garip, pusuda veya açıkta bekleyen bir yığın politikacı için çok çekici bir iddia, yine onun kalemıyla ortaya atıldı:

“Mustafa Kemal Paşa’nın vazifesi, milleti esirlikten kurtarmakla bitmiştir. Şimdi bir kenara çekilmeli, idareye karışmama-lı, ancak yeni felaketler belirirse işbaşına dönmeli!”

Kurtuluş Savaşı’nın önderi, kendisine medeniyet savaşının liderliğini araştıramayan bu fikir karşısında irkildi, fakat, gerçek basın hürriyetinin yine hürriyet yoluyla kurulabileceği hakkındaki görüşünü kaybetmeyerek sadece, “Bana, çekil ve tarafsız ol diyorlar. Hayır, ben Türk milletinin medeniyet ve Batılılaşma yolunda yürümesi idealinin yanındayım!” cevabını vermekle yetindi. Ancak, Mustafa Kemal’in bir kenara çekilmesi fikri bir kere ortaya atılmıştı. Artık, durmadan işleyecek, hilafetin kaldırılması, cumhuriyetin ilanı gibi her büyük inkılap sıçrayışında, başka şekil ve renklerde ve hep aynı metotla tekrarlanacaktır:

Mütehassıs gazeteci, “Gidişten üzgün, vatan ve milletin selametinden, iyiliğinden, huzurundan başka bir şey düşünmeyen, samimi, idealist, dürüst generaller, beyler, efendilerle yaptığı uzun dertleşmeleri” yayımlayacak, arkasından da Meclis’te, Halk Partisi Grubu’nda çetin, şiddetli tartışmalar başlayacak, düne kadar beraber olmuş insanlar birbirlerinin üstüne yürüyecekler! Rauf Bey – İsmet Paşa anlaşmazlığında, cumhuriyet ilanında, halifenin yetkileri ne olmalıdır meselesinde, Terakkiper-ver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunda aynı kalem, aynı sözlerle meydanda:

"Gazi Mustafa Kemal büyük adamdır, yüreği vatan aşkıyla çarpıyor, tek emeli Türk milletinin yükselmesi. Fakat, zaferden sonra birtakım ikbal ve menfaat düşkünleri etrafını sardılar, halis vatansever arkadaşlarını, dedikodular, yalanlar, laf getirip götürmelerle uzaklaştırarak yerlerini aldılar. Onlar, büyük adamı yanlış yollara sürüklüyorlar!"

Bu sözleri daha sonraları, sırasıyla kelimelerine, virgüllerine, noktalarına kadar hemen hiç değiştirmeden İsmet Paşa, Menderes, Bayar için de kullanacak!

Ah, bazı portreleri çizirken tereddütle titriyor fırçam! Karanlık renklerle hükümler çıkarmaktan korkuyorum. Diyemiyorum ki, bütün bunları iktidara gelmiş veya gelmeye hazırlanan insanları birbirine düşürmek için, yalnız bunun için yapıyor; böylece, kendisini politika yarışmasının değişmez hake-mi kılmak yoluyla arkasına gizlenmiş ihtiraslara perde oluyor! Memleketlerin sosyal değişiklik devirlerinde böyle insanlar çıkar. Bunlar, halkın gözündeki değerleri yıkarken yenilerini ortaya sürmek suretiyle doğurdukları karışıklıklarla kendi kalp ve dimağlarında gizli kutsal emeller olarak yaşattıkları, kökleri derinlere kadar inen ölçeri almış olurlar.

İşte mesela Osmanlı tarihinin meşhur İsfendiyaroğlu Şemsi Paşa'sı! Bir yerin, hakkı olmayana verilmesi için padişahlara ilk rüşvet aldırان bu adamın, şeyhülislamın, "Neden böyle yaptın?" diye sorması üzerine verdiği cevap: "Osmanoğlu ailesine öyle bir fitne saldım ki, artık kendine gelemmez ve ecdadım Kastamoni Beyi İsfendiyar'ın intikamı da bu yoldan alınır."

Fatih Sultan Mehmet, iki yüz yıl önce Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Bey'i yenerek topraklarını kendi ülkesine katmıştı!

Evet, Türkiye'nin bu ilk mütehassıs gazetecisinin, dostlar ayırıcı, insanları birbirine düşürücü metotların peşine bu çeşit bir duygunun şuuraltı veya üstü baskısıyla düştüğünü söyleyemiyorum. Söyleyemiyorum, çünkü onun, memleket acısından hıçkıra hıçkıra ağladığını, dövündüğünü, çırpındığını da bilenler çok. O halde, yakasına pençesini atmış başka kompleksler var. Mesela, hayata bir prens olarak gelmemiş bulunmasına üzülebilir ya da insanlara emir vereceği, onları istediği yöne gö-

türebileceği kudret sahibi olarak doğmamasına. Bu tatları başka yollarla bulmaya çalışıyor denilebilir, kuvvet sahiplerinin arasını açarak, onlarla istediği gibi oynayarak. Göze çarpan bir özelliği bu. Kudretli adama düşman kesiliyor. Bir başka niteliği de hedefine varmak için, hakkında söylenen, dayanamayacağı, daha ileri, hiç aldırmadan, yalnız omuz silkmesiyle okuyamayacağı kelime yok. Yarabbi, girdiği tartışmalarda, hayatın, yabancı bir gözün asla bakması caiz olmayan girinti ve çıkıntılarında çocukluk yıllarının masum maceralarına kadar açılmış perdelinde kendine, başkasını seyrederek gibi bakabiliyor! Günlük hasımlarına da aynı sözleri, aynı kolaylıkla, doğru yanlış, yakıştırıyor, bu suretle ihtisas okulunda öğrendiği, “Gazeteciliği, bulunduğu memleketin seviyesine göre yapacaksın” prensibini başarıyla uyguluyor.

İstiklal mahkemesinin dar geçidinden bir daha yazmamak yeminiyle atladıktan sonra, bir hayli yıl İstanbul’un kulüp ve salonlarında ticaret ve işadamı olarak dolaştı. Ama, kazancının hesabını başı secdede yapanlar gibi, kulaklarını, gözlerini, burnunu politikanın dehlizlerinden ayırmıyordu. Atatürk öldüğü zaman bir kolunu iş alanına sıkı sıkıya sarmış, tecrübeler geçirmiş, okuduğu memleketin gazetecileri avarına gelmişti. Şimdi sıra yeminini unutmakta! İnönü’nün, Atatürk devrinde gözden düşmüş, susturulmuş siyaset adamlarına kucak açan politikası sayesinde kimse farkına varmadan bunu da yaptı.

Bu politikanın sağladığı kolaylıklardan daha da faydalanacaktı. Fakat, İkinci Dünya Savaşı’nın kızıl aydınlığı, İsmet Paşa’nın gerçek yüzünü “Milli Şef” olarak meydana çıkarmakta gecikmedi. Uzun sayılabilecek yıllar gelip geçtiler, sonunda demokrasilerin zafer bayrağı ufukta görüldü. Bütün dünyayla beraber Türkiye de yeni bir devrin eşiğine gelmişti artık. Tek parti idaresi tarihe karıştıyordu!

Aynı edebiyatla kaleme sarıldı:

“İsmet Paşa, çevresini sarmış dalkavuklar, menfaatçiler, çıkarlarının peşinde koşanlardan kurtulmalıdır. Bunlar gerçekleri onun gözünden saklıyorlar. İnönü tarafsız devlet başkanı olarak kalmalı, yanına samimi vatanperverleri toplamalı!”

Halk Partisi içinde de hareketler başlamış, çeşitli vesilelerle, tanınmış veya ismi işitilmemiş mebuslar ihtiyatlı, çekingen, fakat göze çarpan tenkitlere girişmişlerdi. Gazetesini bu mebusların isimleri, resimleri, sözleriyle dolduruyor, onlara hak veren yazılar yayımlıyor, böylece parti içi muhalefetin aynası haline getirmeye başlıyordu. Bu muhalefet kısa zamanda Demokrat Parti şeklinde teşkilatlanacak, partiyi kuranların yazıları, beyanatları, hareketleri gazetesini süsleyecekti!

İtiraf etmeli, Demokrat Parti'nin kuruluşunda hizmeti çok oldu, kurucularından biri sayılacak kadar! Onlar hesabına Halk Partisi'ne çattı, Demokratlara karşı çıkanları vurdu, parti kongrelerinde bulunarak, hatta sıkıla sıkıla konuşmalar yaptı, daha ileri giderek kalemini, İsmet Paşa'nın artık, memleketi idare etmeye takati kalmadığını, köşesine çekilerek ömrünü, günahlarının affı için duayla geçirmesini yazacak derecede sertleştirdi.

Şöhretinin geniş halk kitleleri arasında asıl başlangıcı da işte bu tarihlere rastlar.

Fakat, 1950'ye doğru, hemen hemen birdenbire, yalnızca Demokrat Parti liderlerine değil, bütün teşkilatına, biraz da bağımsız vatandaşlara garip, çok garip gelen davranışları belirdi. Seçmenlere hiçbir partiye çoğunluk sağlamamalarını, kendine göre bir mantıkla tavsiye ediyor, her il için iki partiden yaparak yayımladığı listelerde yazılı kimselerin seçilmesini istiyordu. Sadece bir rastlayış mı, bilemem ama, aynı yolda bir eğilim Demokrat Parti Genel Kurulu'nun bazı üyeleri arasında da görülmüş, iki partinin kontenjanlar üzerinde anlaşması fikri ortaya sürülmüştü.

Umdukları gerçekleşmedi, Demokrat Parti büyük çoğunlukla iktidara geldi. Bu andan itibaren de Türkiye'nin ilk müte-hassıs gazetecisi, yeni iktidar için mesele halini almaya başladı.

Devleti ortaklaşa idare etmek istiyordu adeta! Kimlerin ne bakanı olmasından başlayarak, resmi ve özel ilan dağıtımına kadar her konuda boy gösteriyordu. Başbakanın ve partinin bir kısım ileri gelenlerinin çevresini birkaç gazeteci sarmıştı. Bu çemberin içine dıştan en ufak rüzgâr sızmasına, basın ve kamuoyuyla hükümet arasında başvurma kapısı olmaya çalışıyor, böylece iktidarın göze görünmez, fakat her yerde hazır ve nazır gizli kudreti sayılmaya çabılıyor, bu görünüşüyle, feodal devirlerde

kilisenin kral tahtları arkasında kara cübbe ve başlık içinde yarı kayıp olmuş son sözü söyleyecek temsilcilerini hatırlatıyordu!

Fakat, bir parti ve zümre için, muhalefet yıllarının, sorumluluğu hemen hiç olmayan, dilediği şekilde konuşup yazmanın, iyi veya fena diye hüküm vermenin çok kolay şartlarıyla iktidarın insanı her adımda sorumluluklarla karşı karşıya getiren, bir karara varmadan önce uzun uzun düşünmeye, söylenilmemesi, yapılmaması gereken sözleri, hareketleri soğukkanlılıkla bulmaya zorlayan havası arasında büyük fark var. Hele demokrasi-de, hele bu rejimin suiistimallerini meşru silahlar olarak kullanmayı önleyen manevi prensiplerin henüz sadece dudaklarda olduğu bir devirde, memleketi yıllar ve yıllar tek başına, keyfince idare etmiş insan ve arkadaşlarının, bir seçim uğruna iktidarı bırakmış bulunmalarının yarattığı pişmanlıklarla, ateşli hisler ve emellerle pusuya yattıkları bir sırada!

Anlatıyorlar:

Demokrat iktidarın ilk aylarında, bu mütehassıs gazetecinin devlet ve hükümet işlerine karışmakta gösterdiği heyecan karşısında partinin ileri bir yüzü, yarı ciddi, yarı şaka şöyle demiş:

“Onun Osmanlı İmparatoru’na Amerikan mandasını neden tavsiye ettiğini şimdi anlıyorum. Asıl maksadı, devleti kendi mandası altına almakmış! O zaman bunu Amerikalıların eliyle, şimdi de bizim kolumuzdan tutarak gerçekleştirmek istedi!”

Evet, her işe karışmak istiyor, bazen yazılarıyla, bazen sohbetler arasında vaazlara benzeyen öğütler veriyor, gerçek veya hayali kusurları, şu veya bu insanın üstüne yüklemek, sorumluları birbirlerine karşı vehimlere düşürmek yollarına başvuruyor, mebusları şüphelere boğacak kışkırtmalara girişiyordu. Mantık neşterine dayanmayan, fakat söylenmesi kolay, okunması hoş, görünüşü samimi hükümlerle dimağlarda istifhamlar yaratmayı iyi başarıyordu. Mesela şöyle diyordu:

“Menderes, Türk istikbalinin mimarıdır. Vatan onun elleriyle yepyeni şekle girecek. Atatürk’ten sonra, milletin en çok sevdiği adam. Akıllı, zeki, kabiliyetli, hisli. Yazık ki, filan ve falanın etkisi altında, telkinlerine kapılıyor. Bir kere onlardan kurtulsa her şey düzelecek, her fenalık ortadan kalkacak!”

Bir gün bu filan ve falanlardan biri demiş ki:

“Beyefendi, bir yandan Menderes’i akıl ve zekâ, his, kabiliyet, basiret bakımlarından göklere çıkarıyorsunuz bir yandan da mesela benim etkim altında kaldığını iddia ediyorsunuz. Ya başbakan dediğiniz gibidir, o halde benim etkimin, üzerinde rolü olamaz, ya benim telkinlerime uyuyor, bu takdirde dediğiniz niteliklere sahip değil!”

Demokrat iktidarın ilk dört yılında yapılmış bakan değişikliklerinde, Grup anlaşmazlıklarında, hükümetin zaman zaman göstereceği zikzak politikada bu çeşit yazılarının, sözlerinin payı büyüktür.

İstediklerinin yapılmasını sağlamak için gerektiği zaman memleket durumunu mütareke günleri derecesinde vahim göstererek, Rauf Bey, Ali Fuat Cebesoy, Refet Paşa gibi Milli Mücadele’nin büyük isimlerini bir araya toplayan hükümetler kurulmasını teklif ediyor; böylece Demokrat iktidarın, devleti uçurma sürüklediğini iddia ettiğinin ertesi sabahı, Ankara’dan aldığı bir işaretle Menderes’in yanına koşuyor, iki gün sonra da memleketi gül gülistan anlatan, kabahatleri muhalefetin ve İnönü’nün üstüne yükleyerek, “Bu adam artık, politikadan çekilmelidir, artık zararlı hale geldi” diyen makaleler yazıyor, İsmet Paşa’nın, Milli Mücadele’nin aleyhinde olduğunu ispat için, daha o zaman Karabekir’e yolladığı mektupları yayımlıyor veya Halk Partisi idarecilerinden birinin, şu veya bu hastalığıyla ayıp işler yaptığını ifşa ediyordu!

Fakat Menderes cıva gibi! Bugün avucunda gözüküyor, yarın kayıp gidiyor. Hep elinde tutacağına inandığı başka biri var ki, onu bir an önce hükümetin başında görmeli! Yeni bir propagandaya girişecek, yazıyla değil, kulaktan kulağa, yalnızca kendi iç çevrelerimizde değil, yabancılara, elçilere, basın ataşelerine, Türkiye’ye gelip giden heyetlere de bu adamı, geleceğin başbakanı diye tanıtacak!

Günün birinde, Malatya’da, genç bir fanatiğin sıktığı üç kurşun ona birdenbire gazi edası verdi. Fikir uğrunda dövüşüyor, hayatını tehlikeye atıyor, hatta şehit olmaya hazırlanıyordu. Vücudundaki kurşun izlerini şimdi nişan olarak taşıyacak!

Menderes, o gece, bir bakanıyla üç tanınmış profesör doktoru fırtına, şimşek ve yağmur dolu bir havada Malatya’ya uçur-

du. Bir hafta sonra bu şehirden ayrılırken kuvvetinin birkaç misli arttığını biliyordu: İsmet Paşa'ya karşı; çünkü, onun sevgili seçim bölgesinde öldürülmek istenmişti. Menderes'e karşı; çünkü üstüne saldıran genç, heyecanları cezbe halinde bir mililletçiydi!

Artmış kuvvetinin ilk denemesini Demokrat iktidar üzerinde yaptı; kalbine çevrilmiş tabancanın tetiğini asıl çekenlerin, hükümetin milliyetçi diye tanınmış bir-iki üyesi olduğunu, genç fanatiğin, onların kendi aleyhindeki sözlerinin etkisiyle bu işi yaptığını iddia eden yazılar yayımladıktan kısa bir süre sonra Menderes, bu arkadaşlarını kabineden uzaklaştırarak yerlerine, şimdi gece gündüz beraber olduğu mütehassıs gazetecinin istediklerini getirdi.

Demokrat hükümetinin, bu tarihten 1954 seçimlerine kadar bir çeşit tabii üyesidir artık! Basın dünyasının da aynı hükümette büyükelçisi! Bu dünyayla ilgili bütün ihtiyaçlarının kanalı o! Demokratların en koyu hasmı yazarlar şimdi, yine onun eliyle Menderes'in sofrasında, hiçbir devirde bir iktidarın sağladığı manevi kolaylıklardan böylesine faydalanmamış, hiçbir devirde bir iktidarın işlerine bu derecede yakından karışmamıştı. Fakat, içi rahat değil. Başbakana güvenemiyor, yine sıyrılıp uzaklaşacağından korkuyor. Yerine o dostu geçebilse işleri dilediği gibi idare edecek. Belki 1954'ten sonra olur bu. Halk Partisi'nin, seçimleri kazanamayacağını biliyor, ama çok sayıda mebusla Meclis'e geleceğine de inanıyor. Her arzusunu yerine getirebilir bu takdirde. İktidar kapısının halkalarına ancak yirmi-otuz farkla tutunabilmiş Demokrat Parti'ye yaptıramayacağı yoktur!

1954 seçimlerine doğru, 1950'de olduğu gibi, partilerden mebusluklarını istediği kimseleri gösteren listeler ve muhalefetin kuvvetlenmesi gerektiğini, iktidarın bu sayede kontrol edilebileceğini telkin eden yazılar yayımladı.

Beklediğinin tam tersi, muhalefet Meclis'e bu sefer 1950'nin yarısı kadar mebusu ancak sokabildi. Hesapları yeniden gözden geçirmek sırası Demokrat liderlere gelmişti. Mütehassıs gazeteci de iplerini elinde tutabileceği hükümet hayalinin çok uzaklara gittiğini görüyor, buna rağmen denenmiş metotlarına da güveniyordu. 1950'nin muzaffer yüzü Bayar'dı, 1954'te Menderes'i al-

kışlamıştı. O halde bir süre kolunu yine Menderes'e vererek yoluna devam edecek!

Hiçbir kudret sahibine yapmadığı hararetli, heyecanlı yazılarla Menderes'i göklere çıkardı:

"O, Türk istikbalinin mimarıydı. O, yalnızca Türkiye'nin değil, dünyanın büyük devlet adamlarındandı. Amerikalılar bile, 'Neden bizim bu adam ayarında bir başımız yok?' diye dövünüyorlardı."

Fakat şimdi, Demokrat Parti lideri de halkın gösterdiği sevgiye her zamandan daha çok güveniyor, doğru bildiği yola cesaretle koyuluyordu. Belki biraz fazla cesaretle! Seçim Kanunu'nu değiştiriyor. Kırşehir Kanunu'nu çıkarıyor, bir yıl önce mütehas-sıs gazetecinin temsil ettiği bir arzunun baskısı ve bazı psikolojik sebeplerle hükümetten uzaklaştırdığı arkadaşlarını yanına çağırıyor, hatta onun, başbakanlığa aday diye dört yana tanıştırdığı aziz dostuna arkasını çeviriyordu. Bütün bunları yaparken, bir yandan da, kendisine dünyanın en büyük zekâlarından biri diyen kalemi yanından, iç ve dış gezilerinden, davetlerinde –konuşmalarının konusu gittikçe geçmişin hatıralarına, şakalara, hikâyelere kayarak– ayırmamaya, sofrasının orijinal egzotik çiçeği olarak tutmaya çalışıyor.

Demokrat Parti içinde 1955 buhranı bu sofrayı darmadağın etti, yeniden kurulduğu zaman mütehas-sıs gazetecinin iskemlesine başkası oturmuştu.

Bundan sonra her şey hızla yürüyecek, şu veya bu sebeple, herhangi bir dostun ara bulma gayretiyle zaman zaman düzelme yoluna giren münasebetler gittikçe soğuyacak, bir gün de mütehas-sıs gazetecinin bir yazısında ettiği hakaret yüzünden mahkûm olmasına kadar varacak!

Hapiste bir hafta ya kaldı, ya kalmadı; Adli Tıp kararıyla çıkartıldı. Buna rağmen, demir kapının gıcirtısı daha kulağından silinmeden başladığı yazılarında kendini, "Fikri uğrunda zindanlarda yatan adam" olarak ilan edebildi. Sanki aynı hakareti herhangi bir vatandaş başka vatandaşa yapsa mahkûm edilmeyecekti, sanki ona yaptıkları hakaretler yüzünden başka gazeteciler aynı hapishanelere atılmamışlardı. Fakat siyasi civelere işte, şu sekiz on günlük koğuş yatağı onu bir daha kahraman yaptı,

hem de Milletlerarası Basın Birliği'nin kendisine, "Hürriyet yolunda dövüşmelerinin" mükafatı diye verdiği boyundan büyük kalem elinde olarak!

Politikacı, düşmanını da, dostunu da bir bakıma kendisi yaratır. Demokrat liderler de şu ve bu yolda hareketleriyle, böylece birçok dost ve düşman edinmişlerdi. Amma, hiçbir devrin başları onlar kadar, durup dururken karşılarında kahraman yaratmadı. Bunun tek sebebi, kendilerini sade bir vatandaş kadar kanunların himayesinde saymaları, bu himayeye sık sık ihtiyaç hissetmeleridir. Devlet ve siyaset adamı tenkit edilir. Her tenkidin içine de kanunların hakaret diye kabul ettiği kelimeler kolaylıkla karışır. Devlet adamı, onların çoğunu, kanunlara rağmen hakaret saymayacak, hakaret davalarıyla yüz göz olmayacaktır. Bunu yapamayan politikacı, küçük hasımlarını bile birer kahraman haline kendi eliyle getirir. Bu her yerde böyle! Devlete ve onu temsil edenlere haklı haksız saldırmanın, cesaret, mertlik, erkeklik diye karşılandığı Şark'ta ise daha çok böyle!

İşte, 27 Mayıs!

Türkiye'nin ilk mütehassıs gazetecisi, o günün erken saatlerinde elleri kolları bağlanıp kışlalara kapatılanların yarattıkları kahraman olarak bu sefer de ihtilalcilere neşideler yazmaya koyuldu.

Demokrat Parti'nin kuruluşunda hizmet payı vardı. Demokratlar sonradan ona yüz çevirmişler, yardımlarının karşılığı olarak istediği "iktidarın akıl hocalığı"nı vermemişlerdi. Demokratlar cezalarını buldular. Bu yeniler için de ibret dersi olur elbet! Şimdi ilk yapacağı iş, onlara gidecekleri yolu göstermek! Bu yolu da kuvvetleri, zaafıları, nitelikleriyle her birini ayrı ayrı tanıdığı Demokratlara beslediği kızgınlık ve hatıraları çiziyor. İhtilalcilerin önce yapmaları gereken, yıkılanların içinden kendisinin göstereceklerini acele bir muhakemeye yok etmek, kalanlara da günahlarının kefaretni, derece derece cezalarla ödetmek! Koparılmaya değer gördüğü kırk elli başın ismini, kamuoyuna baştemsilci edasıyla, liste halinde yayımlıyor. Bunların birçoğuyla geçmişte az çok çekişmesi, ağır hafif kavgaları olmuştur!

Sadece bir rastlantı mı acaba? Listede yer alanların hemen

hepsi, Yüksek Adalet Divanı'nca ya ölüme, ya müebbet hapse mahkûm edildiler.

Yassıada'ya gitti. Bayar'ı, Menderes'i, Zorlu'yu, Koraltan'ı, Polatkan'ı, Sarol'u, İleri'yi, Ağaoğlu'nu, bütün ötekileri gördü. Zayıflamışlar, sararmışlardı. Fakat, dik duruyorlardı. Şimdi süngüler arasında hesap veren bu insanların her biriyle ayrı ayrı hatıraları var; acı tatlı hatıralar! Kalbini yakan kininin üstüne çekebileceği örtü ancak bu hatıralardan yapılabilir. Hiçbir devrin kudret sahipleriyle onlarla olduğu gibi içli dışlı değildi. Hiçbir devrin devlet adamları bunlar kadar onu kendi aralarına almamışlar, dediklerini, istediklerini, zaman zaman gözü kapalı yerine getirmemişlerdi. Demokrat iktidarın birkaç yılını, hatta o idare etmiş sayılabilir. Hoşlanmadığı bakanları değiştirmiş, arzu ettiklerini Menderes'e kabul ettirmişti. Yalnız bu kadar değil. Aralarında öyleleri vardı ki, özel hayatlarının ortak hatıralarını, şakaları, takılmaları, gülüşmeleri, açık hikâyeleriyle asla unutamaz. Onlarla beraberken kendini bahtiyar hissetmişti birçok gece!

Fakat kinin alevleri bu geçmişi kül edemiyorsa bile karartıyor. Sonra öcünün alınışındaki korkunç büyüklük! Yalnızca Menderes'ten, Bayar'dan, Ağaoğlu'ndan değil, kırk iki yıl içinde, ona maddi manevi acı vermiş her insandan alınıyor bu ölçü.. Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından birine, neden onu mahkemeye verdiklerini, gazetesine neden az ilan ayırdıklarını soruyorlar. Yıllarca önce, İstanbul'un inkılapların merhametsiz kılıcı bir mahkemede kendisini ölümün eşiğinde tutmuş bir başkasından, yazı hürriyetine vurulduğu iddia edilen zincirin hesabını istiyorlar. O halde Yassıada'da alınan hayatın intikamı!

Fakat bu ölçer alınırken, hayatının en büyük emeli de sönüyordu beraberinde! O, iktidarın arkasında, sorumsuz, gizli, psikoloji bakımından, Robespierre'den Napoleon'a, XVIII. Louis'ye kadar her devrin iplerini elinde tutmuş bir Fouché olmak istemişti. Demokratların birkaç yılında kavuştuğunu sandığı bu emelin asıl şimdi gerçekleşmesini bekliyordu.

Heyhat, ihtilalin ilk aylarını idare eden heyecanlar yavaş yavaş azaldıkça, Milli Birlik Komitesi'nin de, Halk Partisi'nin de kendisine arka çevirdiklerini gördü. Ne birincisi, ne ikinci-

si, bu eskimiş, mütarekeden bu yana üslubunu bile değiştirmeden hep aynı tekerlemelerin içinde yuvarlanmış kaleminden yardım arıyordu artık! Ondan, şu veya bu fikir ve histe olan okuyucular da bıkmışlar! Öğütlerle dolu, birini göklere çıkarırken ötekini yerlere geçiren, vatanseverlik, fazilet, siyasi ahlak dersi veren yazılarını okuyanlar, gazetesini bir yana fırlatıp atıyorlar. Birkaç bin tirajın içinde bocalayıp durmakta. Hayatıyla Fouché olamadı. Ama bir kenara atılmış, unutulmuş, hatıralarının vicdan ve kafasında yaptığı baskıyla yorgun yaşadığı son yıllarında ona benzeyecek galiba.

Picasso'nun Modeli

Bir adam, düşününüz, hayatta kahramanı olduğu her olay, iradesinin dışında! Sadece yaşamının zevkini ararken aşktan cinayete kadar çeşitli maceralar içinde yuvarlanır. Bunların hepsine karşı da heyecansız, iyi veya fena, güzel veya çirkin hükmüne varmadan, bir yabancı gibi durmakta...

Memleketimizin son elli yıllık politika hayatında işte bir bakıma böyle bir yabancıya rastlanıyor. Bilgin, profesör, şair, mebus, parti kurucusu, bakan.

Bu kadar ağırbaşlı sıfatlar öylesine hafif, ufak tefek bir mizacın ayakları altına nasıl serildi? Sırtına geçirdiği renk renk cübelerinin içinde, onların omuzlarına yüklediği sorumluluklara bu derece yabancı kalarak nasıl yaşadı?

Bu soruların cevabı bir roman olabilir. Biz bu romanın ancak köşe başlarına, dönemeçlerine, bazı çıkıntı ve girintilerine işaret edeceğiz. Böylece, karşımıza bir yüz çıkacak, Picasso'nun eğri büğrü çizgiler, yuvarlaklar, birbirine karışmış renkler arasında beliren insanlarına benzeyen bir yüz!

Boyunu biraz uzatmak için ayakkabılarının ökçelerine gizli katlar yerleştirmek yerine, başını, ince çenesi yukarıya kalkacak şekilde dikip göğsünü şişirerek yürüyen bu adamın yüzü bir türlü ihtiyarlamıyordu. Daha yirmi yaşında şair olarak basın dünyasına ayak bastığı gün nasılsa, daha yirmi beş yaşında üniversite kürsüsü basamaklarını tırmanırken, otuz beş yıl sonra tek parti devrine son vermiş yeni bir partinin kurucuları arasına girerken de hemen hemen aynıydı. Küçük, uzunca, beyaz yüz-

de açılmış açık yeşil gözleri, çoğu zaman tıraşsız yanakları, sivri çenesi, onu birdenbire çok meşhur bir tuluat komiğine benzeten, uçları düşük kaşlarıyla, susmuş dururken hiçbir mana taşımayan bu kumral saçlarının yarısı dökülmüş baş, konuşmaya başlar başlamaz, şaşırtıcı, oldukça da yapma bir samimilik rüzgârı ortalığı sarıyor, konu ne olursa olsun, bilgi, politika veya şakalar hep bu rüzgârın, bu havanın içinde kalıyordu. Bu görünüşü, ruhunu sarmaşıklar gibi çevirmiş gurur ve övünmelerin birbirine karışmasından doğuyordu. Gururluydu, anasının kökü büyük bir Osmanlı vezirine dayanıyordu çünkü! Bu kök, isterse bazıların iddia ettiği yolda, uydurma olsun, bir gerçek var ortada. Asli bir otoriteyle evine, erkeğine ve oğluna her zaman hâkim ananın yüzü, o vezirin tarih kitaplarına geçmiş, müzelerde asılı resimlerini daha ilk bakışta hatırlatıyordu. Sonra tarih bilgisinin bir kolunda tanınmışlığı memleket sınırlarını aşmış, dünyanın belli başlı üniversitelerinin şeref doktoru olmuş, kitaplarıyla Doğu ve Batı'nın isim yapmış bilginleri arasına girmişti.

Övünmesinin de kaynakları var: Çok genç çağında, kendinden on-on beş yaş ileride siyaset, edebiyat, fikir adamları içine karışmış, her devrin hâkimleri bu "harika çocuğu" hayranlıkla koruma kanatları altına almışlar, sofralarında, toplantılarında bulundurmışlardı. Bunun ötesinde de kendini beğenmiş görünmek istemiyor, bu görünüşünü, üstüne, babacanlık örtüsünü sererek gidermeye çalışırken bu sefer de gerektiğinden fazla samimi insan halini alıyordu.

İttihat ve Terakki yıllarının en genç fikir adamıdır. Zamanının Talat Paşa'dan Doktor Nâzım'a kadar büyük politik nüfuzları, memleketin övünmeye layık yıldızlarından biri diye kucakladılar onu. Devrin mürşidi Gökalp'in kucağından inmedi. Kaderi, imparatorluğun bu son idarecilerine öylesine bağlı görünüyordu ki, Birinci Dünya Savaşı'nın felaket çanlarıyla beraber, onun da birçokları gibi tutulmasını, hapislere atılmasını, Malta'ya sürülmesini bekleyenler, ancak iki haftalık bir Bekir Ağa bölümü misafirliğinden sonra serbest bırakılmış olmasının sebeplerini araştırmaya daha vakit bulmadan, çünkü sevgili ağabeyleri İttihatçılar aleyhinde ötede beride söylediklerini işittiler. Biraz sonra da üniversitede bırakıldığını, Rıza Tevfik,

Cenap Şahabettin gibi İttihatçı düşmanı profesörlerle sıkı fıkı olduğunu görerek şaşkınlık içinde kaldılar.

Mütareke yıllarında, İstanbul'un mavi göğünü örten matem bulutlarına hep serinkanlılıkla baktı. Dili, o günlerin siyasi üslubuna hemen uymuştu. O da sevmediklerinden, "Zırtapozlar, hıyarlar, kabaklar, muşmulalar" diye bahsediyor, en ağır küfürleri, en açık saçık imaları, İstanbul argosuyla kekelemeden savuruyordu. Bu biçim konuşmayı öyle benimsedi ki, artık bir daha dönemeyecek... Bu konuşma biçiminde Türkiye'nin bir çeşit, ilk dil eksistansiyalistlerinden biri olacak!

O karanlık devirden bıraktığı hatıralar arasında unutulması güç olanlar da var.

İstanbul Üniversitesi öğrencileri, Milli Mücadele aleyhinde çalışan profesörlerini protesto için ayaklandıkları zaman karşılıklarına yarı tehdit, yarı öğütlerle çıkanlardan biri de bu çocuk yüzü adam!

Anadolu, zaferini kazandı. Yeni devletin kurucuları, memleketin bütün değerlerinden faydalanmayı düşünerek birçoklarının kusurlarını görmemiş davrandılar. Bu sefer de Ankara'nın kalpaklı, çizmeli idarecilerinin yanında... Hem de yaşı henüz otuzun altında bir bakanın müsteşarı olarak!

Fakat Ankara'nın ne havası, ne insanları İstanbul'a uyuyor. Orada ufuklar şimşekli, yüzler, bakışlar, sesler de zaman zaman ürkütecek derecede sert ve asık. Şakaklarına vuran kanda, dedesinin, "Dikkatli ol, bir yana çekil" diyen fısıltısını duyuyor, yaklaşan inkılapların fırtınası başlamadan, İstanbul'un sessiz, bin bir renkli kıyılarında, kitapları, açık saçık konuşmaktan hoşlanan dostları, her birini bir yönden sevdiği kız erkek öğrencileri arasında bir süre daha beklemeyi tasarlıyor! Kaçmak için gözlediği fırsat da gecikmiyor; Marmara'ya bakan bir kale içinde kurulu kütüphanesinin loş serinliğine uzanıyor.

Ankara, inkılapları isyanlar, istiklal mahkemeleri, sehpalar arasında yapıp bitirdi. Şimdi sıra, bilgi konularında ve en başta da dil ve tarih kavramlarında inkılapçılığa gelmişti. Askerlerin, kalpaklı, poturlu sivillerin bilginin sınırlarını pervasızca aşmalarına önce şaşırdı. Arkasından, bir zamanlar Enver Paşa'nın da daha küçük çapta bu işlere heveslendiğini, fakat bazı profesör ve

edebiyatçıların, “Her iş ehlinin elinde” parolasıyla karşı koymaları yüzünden vazgeçtiğini hatırladı. Bu örnekten aldığı cesaretle, yapılmak isteneni kulaktan kulağa fısıltılarla tenkide girişti. Bununla da kalmayarak kendisine inanmış bazı genç asistanlarını öne sürmek suretiyle bir çeşit gerilla harbine yeltendi.

Fakat, Mustafa Kemal, Enver değil... Tuttuğunu koparmak için her zaman başarıyla uyguladığı metotları var. Üstüne parmak bastığı işte tanınmış fikir ve sanat adamlarını, ileri sürdüğü tezin eciri haline getiriyor. Buna razı olmalarını her yola başvuru olarak, mesela mütareke yıllarındaki tutumlarını hatırlamamış görünmek suretiyle sağlamaya çalışıyor, dayattıklarını görünce, kendileri gelip ellerine, ayaklarına kapanıncaya kadar yüzlerine bakmıyor! Dil ve tarih konularında da böyle yaptı. İyi biliyordu, İstanbul Üniversitesi’nin bu pek meşhur profesörü günün birinde inadından dönecek! Politikacıların sofralarında sarıksız fetva emini tavrıyla oturmaya alışmış insan, kendi sofrasının çekiciliğine elbette dayanamayacak! Onu, öne sürdüğü genç insanları birer fiskeyle yıktıktan sonra, herhangi bir fikir ve bilgi adamını değil, görünüşte elbiselerini sivilleştirerek vazifelerini mebusluğa çevirdiği, gerçekte ise yaverlerinden ayırmadığı bazı askerleri araya koymak suretiyle yanına çağırdı. Kısa bir süre içinde Çankaya Köşkü’nün figüranları arasında yer alarak aynı hızla mebus seçildi. Devletin resmi işleri arasına giren dil ve tarih tezlerinin ateşli savunucularındandır artık! İstanbul Üniversitesi’nin yeniden kuruluşunda, şu veya bu profesörün kaderini belirten gizli bilgilerin sahiplerinden biri de o! Bütün bu işleri, Ali Kemal’den hatıra küfürler, sözler, açık saçık hikâyeler, bazen de gözlerinin yeşilliğini örtecek kadar çatık kaşlar arasında görmekte. Üniversite konularında aldığı işaretlere göre kusur sahiplerini, aralarında bakanlar da var, medeni cesaret gösterileriyle açıklayıp suçlamakta.

Atatürk’le İnönü’nün arası açıldığı zaman, damarlarındaki kan onu uyarmakta gecikmedi. Bu kan, birincisinin kudretinden, ikincisinin inadından korkması gerektiğini hatırlatıyordu. Atatürk’ün ölümü sıralarında, *Halkevleri* dergisinde köşeye çekilmiş, yarı unutulmuş bir insan tutumunu alabilmişti. Gerçekte ise, “Devri İsmet”i hasretle beklediğini İnönü’ye çoktan duyur-

muştı! Milli Şef'ten güler yüz bulamadı. İsmet Paşa'nın insanlara güvenme ölçüleri kendine göre. Çevresinin birinci halkasında yer alacakları Çakırcalı usulüyle seçiyor, tehlikeli günlerin imtihanlarından geçemeyenleri oraya sokmuyor. Devletin başına kayıtsız şartsız kudretle geçtiği günden kısa bir süre sonra patlayan İkinci Dünya Savaşı, iç politikada yer kapma yarışının hızını iyiden iyiye azaltmıştı. O halde, Birinci Dünya Savaşı'ndan bu ikincisine aynı çocuk yüzüyle gelebilmiş profesör politikacıya, Meclis'in bılardo masası, açık şakalar, hikâyeler, kulaktan kulağa dedikodular arasında kurulmuş köşesinde gününü beklemekten başka yapacak iş kalmıyor!

Savaşın, Avrupalı diktatörleri ezmesi ihtimali kuvvetlendiği zaman beklediği an da gelip çattı. Türkiye, zaferi paylaşan iki rejimden birine uymak zorunda. Ya sağ demokrasiye, ya sol âleme katılacak. Tarihin gösterdiği yön sağda uzanıyordu. Tek parti devri yerini çok partili düzene, belki Halk Partisi de iktidarı yeni kurulacak bir partiye ve başka insanlara bırakacak.

Biri Atatürk'ün son başbakanı; ikincisi Milli Mücadele'den bu yana milletvekili, istiklal mahkemesi üyesi, Halk Partisi grup başkan vekili, vali olarak hafızalarda çeşitli hatıralar bırakmış bir isim; üçüncüsü on beş yıldan beri Meclis'te, fakat parti ve hükümette sorumluluk almamış, eski bir aileden gelen, henüz genç sayılabilecek yaşta, fazla tanınmamış idealist bir Anadolu çocuğu, birlikte Demokrat Parti'nin kurucularından olmak için fazla düşünmedi.

Onun, yeni partinin tutunup yayılışında kalemiyle yaptığı hizmet büyük! Ayrıca, babayani tavırları halk kitlelerinin hoşuna gidiyor, soyadı ve profesör cübbesiyle de aydınlar arasında yeni devlet anlayışının fikir babası diye karşılanıyordu.

Bu sahnede hoşuna giden şeyler de çok:

Göğsü bağı açık, kolları sıvalı, heyecandan kızarmış delikanlıların omuzlarında taşınmak, kendisini Arap kabilelerinin, savaştan dönen erkeklerini karşılayan kadınları gibi haykırışlarla alkışlayan kadınların önünden, başı dimdik, sağ eli selam için, sağ kaşının üstünde durmadan gidip gelerek geçmek, köy kahvelerinden büyük şehirlerin miting meydanlarına kadar göründüğü her yerde halk tarafından kucaklanmak!

Kahraman olmanın gururunu da tadıyordu:

1946 seçimlerinin rezaletlerini, Halk Partisi'nin iç ve dış politikada başarısızlıklarını, memleketi sarmış çeşitli maddi manevi acıları yazı ve konuşmalarıyla, Meclis kürsüsünde, gazete sütunlarında cesaretle ortaya döküyor, Halk Partili birkaç mebusun kendisini döveceklerini duyduğu gün, koridorda, elindeki bastonu şiddetle yere vurarak bağıırıyordu:

*Kimdir bizi men eyleyecek bağıı cenandan
Mevrusu pederdir, gireriz, hâne bizimdir.*

Fakat İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehir parti idare kurullarında vazife alanların gözlerine çarpanlar var. Kurucu profesörün gittiğı yerlerde teşkilat içinde, özü, şüphe ve vehimlerden yapılmış dedikodular çıkıyor. Kiminin Halk Partisi'nin casusu, kiminin komünist, bazısının gizli polis, şu ve bunun partiyi ele geçirmek isteyen sergüzeştçi olduğı kulaktan kulağı fısıldanmaya başlıyor, endişeler doğuyor, imalı sözler, çekingen duruşların arkasından geçimsizlikler, kavgalar baş gösteriyor. Bu hava, müteşebbis Genel İdare Kurulu'nda, daha kuruluşun ertesini gününden esmeye başlamıştı denilebilir. Görünmez bir el, parti içinde her yana vehim ve şüphe tohumları serpip duruyor.

Burada insan ruhunun esrarlı tecellilerinden biriyle karşı karşıyayız. Bu elin sahibi asla fena niyetli değildi. Aksine, iyi kalpli, yaşamaktan aldığı küçük zevklere dokunulmadığı sürece dilsiz, sağır bir çocuk kadar uysaldı. Fakat yaşı, o zaman altmışa yakın, yüzünün çizgileri ise ancak kırkında olan bu kurucunun ruhu ve beslediğı dimağ yüzlerce yıllık. Yüzlerce yılın, Türk cemiyetine aşıladığı alışkanlıklarla yüz gözdü. Osmanlı İmparatorluğu son üç yüz yılını bu alışkanlıkların yarattığı çırpınmalarla geçirerek yıkılıp gitmişti. Çeşitli gelenek ve inanışlarla yoğrulmuş azınlıkları birbirine bağlayan manevi kuvvetler zayıfladıkça ayrılıkları doğuran vehimler, şüpheler birer idare vasıtası ve korunma silahı haline gelmişlerdi. Kurucu profesör de kendisini ve partiyi yalnız bu yollardan geçirerek ayakta tutabileceğini sanıyordu. Halbuki ortaya atılan bu kemirici kurtlar, partiye sızmış arka fikirli, maskeli insanların elinde fesat köprüleri ol-

dular. Demokrat Parti, kuruluşundan sekiz ay sonra yapılan Birinci Büyük Kongresi'nden görünüşte tam beraberlik manzaresıyla, gerçekteyse, ikiye, hatta üçe bölünmüş çıktı. Kenan Öner olayı, Parti Meclis Grubu'nun Genel İdare Kurulu aleyhine dönmesi, Millet Partisi'nin kurulmasına varan iç anlaşmazlıklar, hep bu kaynaktan doğmuşlardır.

1950 seçimleri, sonuçları bakımından, gerçek anlamında bir beyaz ihtilaldi. Genişliğine ve derinliğine bir ihtilal! Türk milleti, tarihinde ilk defa iktidarı kendi içinden, kendi iradesiyle çıkarıyor, milli hâkimiyeti ilk defa idrak ediyor. Yeni idareye buna göre yön vermek, kararları, hareketleri buna göre düzenlemek gerekiyor. Beyaz ihtilalin başarıya ulaşması için temel şart da çağdaş, sosyal hayat, devlet kavramlarını yeni insanlarla belirtmek, eskiye her şeyiyle veda etmek!

Yazık, görünüşü çekici, gerçekte ise büyük değişiklik ümidini bir anda sarsabilecek bir fikir, seçimlerin hemen ertesi günü ortaya sürüldü. En heyecanlı savunucusu da çocuk yüzlü profesör:

Demokrat iktidarın ilk hükümetini, aralarına birkaç yeni isim karıştırarak tanınmış adamlarından kurmak, böylece, dostta düşmana, güvenilebilir bir idarenin işaretini vermek. Tanınmış kimselerden, yani eski valilerden, yüksek hâkimlerden, generallerden, bilginlerden bir hükümet!

Bu fikir, parti idarecileri arasında belki en çok profesöre yaraşırdı. Namı şanlı paşalardan, beylerden kuvvet alan, Osmanlı idare zihniyetini akıl ve kanıyla o temsil ediyordu. Fakat, eski bir ittihatçı ve o talihsiz partinin, 1908 inkılabını yaptıktan sonra, idareyi saray ve Babıâli'nin paşalarına bırakarak giriştiği masum ama yanlış hareketin getirdiği felaketleri iyi bilmesi gereken Bayar'ın, Milli Mücadele'yi ve inkılapları yaparken Atatürk'ün hükümet üyesi olmak üzere seçtiği, çocuk sayılacak yaşta insanlardan biri Koraltan'ın bu düşünceye, hatta biraz olsun neden kapıldıklarını tarih sorabilir.

Bu ilk hükümetin başına kendisi geçmek istemişti. Yaptığı imanin sessizlikle karşılanması üzerine daha ileri gitmedi. Fakat kalbinin derin köşelerinin birinde dededen kalma bir hakkı alamamış olmanın yarattığı sızıyı duydu, tesellisini de önem-

li bir bakanlığın koltuğuna oturmakta buldu. Burası bir yandan işi, bir yandan merasimi, seyahati, daveti, ziyafeti çok bir yerdi. Eski iktidarın, kendi kalemiyle tenkit ettiği kusurlarını düzeltmek, dış politikayı yeni iktidarın prensiplerine göre yürütmek gerekiyordu. Halbuki o, canı istediği zaman çalışmaya alışmış adam! Daha doğrusu, çalışmayı sevmiyor. İşleri genel müdürlere bırakarak kendisini yalnızca merasimlere, ziyafetlere vermekte gecikmeyecek. Yapılan bütün uyarmalar da boşa gidince başbakan ilk günden beri parti içinde ve dışında beraber görüldüğü bu arkadaşına, “Git” demektense onu sefaretlerin smokinli, fraklı sofralarında bırakarak bakanlığının işlerini fiilen kendi ellerine almayı daha uygun buldu. Gerçekten garip bir manzaraydı bu. Bakan, bir çeşit protokol umum müdürü olmuştu. Sefirler onu resmi masasından çok, ziyafet sofralarında görüyorlar, işleri de onunla değil memurlarıyla, gerekirse başbakanla görüşüyorlardı!

Demokrat iktidar üzerinde ilk dedikodu bu manzarayla başladı denilebilir. Havuzlar, ağaçlar, çiçeklerle süslü geniş bahçenin ortasında, pahalı ve bir kısmı antika eşyalarla döşenmiş odaları, salonlarıyla Ankara’nın en güzel köşkünde oturan işsiz bir bakan... Elbette göze çarpacak!

Bu yüzden çıkan söylentiler onun da kulaklarına erişiyor, günün birinde yerini elinden alabileceklerini düşünüyor, bu sefer, kaynağı yine o, değişik konuda dedikodular yavaş yavaş yayılıyor. Artık, bakanlar durup dururken hükümetten çekiliyor, mebusların kalbi kırılıyor, başbakan günün birkaç saatini, yanında profesör arkadaşı, bu dedikoduların zorladığı temizliği yapmakla geçiriyor. Fakat, sözlerin arkası bir türlü kesilmiyor, şüphelere kurban edileceklerini hissedenler de kendilerini savunmaya hazırlanıyorlar.

Muhalefet yıllarında Demokrat Parti içinde patlak vermiş ayrılıkların, geçimsizliklerin, parçalanmaların sebebi, ana kaynağı, şimdi de, iktidar sorumluluğunu yüklenmiş insanları birbirine düşürüyordu. Demokrat Parti Grubu’nun iktidarda bir daha bölünerek önce Köylü, arkasından Hürriyet Partileri, 27 Mayıs’a kadar Meclis’i, umumi efkârı, basını ön planda ilgilediren ve muhalefetin elinde en keskin silah haline gelen bütün

yolsuzluk isnatları, 27 Mayıs'tan sonra ihtilalin birer dava konusu diye ortaya sürdüğü aynı mahiyette bütün iddialar geniş ölçüde bu kaynaktan çıktı.

Profesör kurucunun dilinden düşürmediği bir söz şu: "Nai-reyi fesat daireyi tedbiri aştı." Yani fesat ateşi, tedbir sınırını geçti!

O da günün birinde nefsinin ve yerini korumak için yaktığı dedikodu ateşinin düşündüğü sınırları aşarak kendisini de sarmak üzere olduğunu hissetti ve başbakanın teklif ettiği başka koltuklara, oturduğu köşkü bırakmamak şartıyla, geçmeye razı oldu.

Şimdi yeni bir politikanın peşinde. Bir yandan etliye sütlüye karışmaz görünüyor, bir yandan da biraz ihtiyatlı ve başbakanı koruyucu bir hava içinde, biri kendi yerine getirilmiş, diğerleri kısa veya uzun süreden beri hükümette üç bakan aleyhinde kulaaktan kulağa fısıldamalara devam ediyor. Demokrat Parti iktidarını çok sarsmış 1955 buhranı ile Hürriyet Partisi'nin kuruluşuna yol açmış çekişmelerin altında yatan belli başlı sebeplerden biri de bu! 1955 olayıyla dedikodu oklarına hedef tutulmuş bakanlar hükümetten çekildiler, haklarında Meclis tahkikatı açıldı, kurucu profesör yine eski yerine gelip oturdu. Bu, siyasi hayatının en büyük, fakat çok kısa ömürlü başarısı oldu. Meclis tahkikatının Yüce Divan'a dayanacağını ümit ediyordu. Bu netice, yalnızca hıncını söndürmeyecek, kendisine başbakanlık yolunu da açacaktı. Dört bakanı muhakemeye vermiş bir adamın yerinde kalması elbette güç! Ümitleri boşa çıktı. Meclis tahkikat komisyonu bakanlar hakkında Yüce Divan kurulmasını gerektiren hal görmedi. Bunu, kendisi için ağır haysiyet darbesi sayarak istifa mektubunu bile göndermeden hükümetten çekildi. Bu son çekilmesinin daha başka sebepleri var mı? Tarihin uzak kıyılarından sesler mi duyuyor? Ufukların ötesinde birikmeye başlamış kara bulutları mı seziyor? Çok derinlerden gelen yangın kokuları genzini mi yakıyor? Parti grubu ve teşkilat birbirine girmiş, muhalefet aleyhte propagandaları, kadın ve kızlarımızın yabancılara satılmış olmasına kadar ileri götürmüş! Birtakım ekonomik sıkıntılar da kasapların, bakkalların önünde kuyruklar meydana getirmekte... Çok geçmeden fırtınalar, belki de kasırgalar kopacak!

Tekrar hükümete girmesiyle bu çekilişi arasında Demokrat Parti'yi sıkıştıran birtakım olaylarda rolü yine büyük oldu. Hürriyet Partisi'nin doğmasına sebep tartışmalar ve "ispat hakkı" meselesinde, başbakanın verdiği vazifeleri ses çıkarmadan kabul etti. Genel İdare Kurulu'ndan iki üyenin kurul dışı bırakılması kararını aldırان ve savunan odur. Bir üçüncü üyenin yalnızca Genel İdare Kurulu'ndan değil, partiden de çıkartılması için yaptığı teşebbüste istediğinin tam olmamasına kızmakla beraber, eriştiği başarıdan memnun!

Bütün bu gayretlerine rağmen, ümitleri gerçekleşmeyerek hükümetten çekildikten sonra uzun bir süre ortada görünmedi. Başbakanla görüşmüyor, aramalarına cevap vermiyordu. Bütün gideceği anlaşıyordu. Kurucularından birinin ayrılması parti için iyi olmayacaktı. Sonra, hafızalarda 1946'dan bu yana acı tatlı günlerin hatıralarını taze ve canlı yaşıyoruz. Bu düşünce ve hislerin baskısıyla Menderes'in yaptığı barışma teşebbüsleri boşa gitti ve günün birinde gazeteler, kurucu profesörün partiden çekildiğini büyük puntolarla haber verdiler!

Evet, partiden çekildi ve hemen Halk Partisi'yle kol kola! 1957 seçimlerinde, "Güç Birliği"nin hatiplerinden biri olarak memleketi dolaştı. Gittiği her yerde Demokrat Parti'yi neden bıraktığını bire bin katarak anlattı. Bütün bu şikâyet ettikleri olurken niçin ses çıkarmadığı, bakanlık koltuğunda nasıl rahat rahat oturduğu sorulunca o biraz babayani haliyle aldanmış olduğunu söyleyerek güldü.

Seçimlerde artık, Meclis'te değil. Fakat Demokrat Parti aleyhindeki çalışmaların tam ortasında! Halk Partisi liderleriyle çekilmiş resimleri gazeteleri süslüyor. Kendi eliyle Demokrat Parti'den çıkardığı Hürriyetçilerle kucak kucağa! Yine sofralara davetli, yine küfürlerle, açık saçık şakalarla dolu sohbetlerin adamı!

27 Mayıs'ı böylece getirdi. O sabahın alacakaranlığında, oturduğu evin tam karşısına rastlayan Meclis başkanlık köşkünden Koraltan'ın alınışını seyrederken kahkahalar attığını söylüyorlar. Belki doğru, belki yalan, fakat o bunu yapabilir!

Dahası var... İhtilalden iki gün sonra, İnönü'nün sofrasında eski arkadaşları için, "Hepsi asılmalıdır!" demiş. Bu da belki doğru, belki yalan, ama o söyleyebilir bu sözleri!

İhtilalin iltifatını bekledi. Profesörlerin el üstünde gezdirildiği bir sırada, onun gibi hem bu cübbeyi taşıyan, hem demokrasiye bağlılığını, kurucularından bulunduğu Demokrat Parti'yi bırakarak muhalefetle işbirliği yapmak suretiyle göstermiş bir adamın değişikliğin nimetlerinden pay umması hakkı değil miydi? Sonra, yıkılan iktidarın suçluluğu hakkında ondan daha iyi fetva verebilecek başka kim akla gelebilir?

Fakat değil aramak, dönüp yüzüne bile bakmıyorlardı. İhtilalin ona karşı gösterdiği bu arka dönüşün manasını anlamakta gecikmedi:

İhtilalciler asık yüzleriyle ona, “Sen” diyorlardı, “ötekilerden ayrılmakla canını ancak kurtardın. Yoksa, bizim gözümüzde şimdi içeride olanlarla senin aranda ne fark olabilir! Kaldı ki, senden de soracaklarımız yok değil!”

6-7 Eylül Davası'na sokularak Yassıada'ya götürüldü. Kader, Demokrat Parti'nin dört kurucusunu yine aynı çatının altına toplamıştı. Aynı koridorun ayrı ayrı dört odasında kalıyorlardı. Demokrat Parti'nin bu eski hocası, ne öteki üç kurucuyu, ne yıllarca arkadaşlık ettiği başkalarını tanıır görünüyordu. Bayar ve Menderes, odalarından çıkartılmazlardı. Onlarla yalnızca duruşmada karşılaşıyordu. Fakat bu ikisinin de, yemek salonunda göz göze geldiği politika dostlarının da yüzüne bakmıyordu.

Mahkemeye ilk çıktıkları gün, Bayar, yerine oturmak için önünden geçerken, “Hâlâ dargın mıyız?” diye sormuş, cevap vermeyerek başını çevirdiğini görünce, partiyi beraber kurdukları bu eski arkadaşıyla bir daha ilgilenmemişti. Menderes'e gelince, bazı hükümet ve siyaset arkadaşlarının Yassıada'da söyledikleri sözleri, takındıkları tavırları sadece kaderin bir tecellisi diye karşılıyordu. 1946 yılının getirdiği heyecanla birbirlerine sarılarak muhalefet günlerinin bütün sıkıntılarına karşı koyduğu, iktidarın ilk aylarında memlekete hizmet planlarını beraber yaptığı bu arkadaşının 6-7 Eylül Olayları'nın sorumluluğunu kendi üstlerine bıraktığını gördüğü zaman, bu kaderin taşıdığı zulmün büyüklüğünü anladı. Kendisini suçlu, onu kusursuz kılan hükmü, ne kadar acı olursa olsun, kaderine inanmış adamın sükûnetiyle karşıladı ve eski aziz arkadaşının, okunan kararı dinledikten sonra, kaşlarını çatıp başını dikleştirerek, dö-

vüştten galip çıkmış horoz edasıyla yürüyüp gitmesine dudaklarında hazin bir gülümsemeyle baktı.

Demokrat Parti'nin profesör kurucusu, Menderes'in ölümünü tarihin ve on beş yılın hatıraları arasından seyretti. Zorlu için sevindi mi? Polatkan'ı düşünmek bile istemedi belki!

Demokrat Parti'nin dört kurucusundan şimdi ortada kalan yalnız o! Başka kim çıkarsa çıksın, bu partinin manevi vârisi ancak kendisi. Mademki ihtilalcilerin yanında yer bulamıyor, o halde miras hakkıyla karşılarına dikilebilir!

Hiçbir zaman halk adamı olamamış, halkın ruh, kalp ve diماغına hâkim his ve düşüncelere hiçbir zaman girememişti. Dünyanın her yerinde, en geri topluluklardan en ileri cemiyetlere kadar halk kitleleri, başka nitelikleri birbirlerinden ne derece ayrı olursa olsun, siyaset adamlarından vefa beklerler, bundan yoksun olanlara arka çevirirler. Demokrat kitleler de yıkılmış partilerinin, İttihat ve Terakki'den bu yana gelip geçmiş her devirde felaket ve nikbetlerden vefasızlığıyla sıyrılmış bu kurucunun çağrısına dönüp bakmayı bile düşünmeden yeni insanların kurdukları partilere dalga dalga koştular!

Tarihler, hele Osmanlı tarihi, haklı haksız öldürülmüş devlet adamlarının isimlerini, kişiliklerini, hizmetlerini yazarlar. Fakat, adını bile anmadıkları yüzler ve yüzlerce eceliyle ölmüş vezir, geçmişin karanlıklarına gömülüp kalmıştır.

Telden Tele

İşte birden gözlerimin önüne geldi. İri, göbekli vücudu, iki yanına sallanarak yürüyüşü, boyuna ve genişliğine göre çok küçük başı, eğri burnu, esmer, tombul yanakları, en neşeli kahkahalarla gülerken karşısındakine hep yarı alay, yarı şüpheyile dikilmiş bakışlarıyla Ankara Caddesi'nin bu sevimli yüzü, şu satırları yazdığım dakikalarda acaba ne yapıyor? Bastığı biraz eskimiş tahtaları çökertecek kadar ağır olduğu halde siyaset cambazhanesinin, altında ölüp parçalanmaya kadar her çeşit felaket uçurumları açılmış trapezlerinin birinden ötekine ne çeviklikle atlayabiliyordu. Hem de yüzünde aynı vurdumduymaz gülümseme, gözlerinde aynı, "Niye böyle bakıyor?" dedirten ışıklarla...

Politika manevralarının ilk derslerini, Serbest Cumhuriyet Fırkası macerasından sonra, Atatürk'ün emriyle girip Atatürk'ün emriyle çıktığı muhalefet oyununun yorgunluğunu Doğu illerinin "valiler valisi" koltuğunda dinlendirmeye koşan insanın yanında gördü. Halk Partisi iktidarı, Türkiye'yi Doğu'dan koparıp Batı'ya yöneltecek tedbirler arasında, Anadolu'nun Sivas, Erzurum gibi şehirlerinde birer günlük gazete çıkarmayı düşünmüştü. Bunların başına kendi ölçülerine göre kabiliyetli, yetişebilecek gençler ararken onu hatırlamışlar, Erzurum'a yollamışlardı. Fırsatları kullanmasını iyi biliyordu. Türk'ün bu eski şehrinde, toz, çamur ve tarihin harabeleri arasında, hayat boyunca gideceği yolu boyuna, uzun uzun düşünerek seçti. Politikaya girecek, sahiplerine düşmanlık çekmeyen moda fikirlerin peşinde ve önünde yürüyerek günün birinde maddi iktidarın gemlerini tutanlardan olacak!

Damarlarında dolaşan kan, kolu budu geniş ailenin her ferde ayrı bir hüner, ayrı bir özellik veren cinsten. Bilginin derinliklerine dalmış profesörlerden, ticaret hayatının bütün girinti ve çıkıntılarına sığmış işadamlarına, değişik devletlerin idarelerinde gerçek başarılarla ulaşmış devlet büyüklerinden dağ tepelerinde pusu kurmuş aşiret reislerine, sanat dünyasının ince şair ve zarif artistlerine kadar birçok ismin ardında aynı soyadı! Bütün bu insanların ortak nitelikleri de medeni cesareten, gerçeklere göz kırpmadan aldırış etmemeye, hatta onlara yok diye bakmaya kadar varan pervasızlık!

İnönü'nün cumhurbaşkanlığına kadar, Ankara Caddesi'nin -onun için Babîâli demek daha doğru; "Ankara Caddesi" ismini sevmediği gibi Babîâli, mizaç ve karakterine uygun düşüyor- üçüncü, dördüncü sıradan yolcusu olarak yaşadı. Yokuşun başından altına, altından başına mevsimlere göre, hızı değişmeyen adımlarla, ancak yaz aylarında bol bol terleyerek inip çıktı. Bu arada askerliğini bitirdi. Hukuk okumuştı, yabancı dil biliyordu, zeki ve akıllıydı, kalemi de oldukça kıvrak. Çeşitli gazetelerde kolaylıkla iş buldu, kısa zamanda memleketin büyük gazetelerinin birinin yazı işleri müdürlüğünü ona verdiler. Üstelik, bu gazete, devrin ağır baskılarına rağmen iktidara muhalefetten de yılmıyordu. Yazı işleri müdürü yavaş yavaş memleketçe tanıyan kalem oluyor, gazetenin tirajı artıyordu, bu yükselişte kendi payının yerini düşürerek ecirliğin acısını hüznle çekiyordu. Patron da ihtiyarlamış, zaten bozuk sinirleri büsbütün gerilmişti. Günün birinde sert bir tartışma, başka gazeteye geçiş... Fakat, bu ikinci gazete, ismine, okuyucusunun çokluğun rağmen, kalbinde yanan aleve yeter körük olamıyordu. Gözü ötedeydi. Çok beklemedi, ayrıldığı gazetenin sinirli sahibi öldü, mirasçılarının, gazeteyi idare için ilk akıllarına gelen, cesur, atak, adımlarını sağlam atmasını bilen bu eski arkadaşları! Hemen anlaştılar. Daha birkaç ay önce uzaklaştırıldığı gazetenin artık hem ortağı, hem başyazarıdır!

Koca gazeteyi, miras yoluyla başka bir ortağı da olan matbaayı, bir yandan, iri vücuduna uydurduğu yüksek sesiyle bir yandan da kulaktan kulağa konuşmalarla başladı. Yazıları ve yöneticileri arasında "dedim dedi"ye bu kadar boğulmuş, hiddetli

haykırışlarla sabahtan akşama böylesine dolu, girip çıkan bu derecede karışık başka bir gazete yoktur denilebilir.

İkinci Dünya Savaşı, demokrasilerin zaferi, Demokrat Parti'nin kuruluşu! Erzurum'da verilmiş kararın önünde birdenbire açılan kapı! 1946 seçimlerinde İstanbul'un Demokrat Parti listesinden Büyük Millet Meclisi'ne yolladığı bağımsız mebus olarak bu kapıdan geçti. Şimdi, politika arenasında boy gösterecek, sağa sola, öne arkaya yapacağı hamlelerle memleketin belli başlı siyaset pehlivanlarından biri olduğunu ispat edecek. Türkiye, ne de olsa hâlâ Şarklıdır, -Doğulu demek gerekir ama, yeni Türkçe'nin bazı kelimeleri, eskilerin tarihten getirdiği manaları veremiyor bir türlü- orada dedikodu, gösteriş, arkadan çekiştirme, zaman zaman sahte hiddet ve haykırışlar, günlük hayatın her alanında olduğu gibi, politikada da ana yolları... Sonra, bir adım gerisinde küfür ettiği adam, arkasına döner dönmez, en samimi, en candan arkadaşlık selamları ve sözleri...

Bir yandan günün iktidarına, onun kudretli temsilcilerine cesur, ağır, şiddetli hücumlar yaparken, diğer yandan aynı adamlarla, beraber yasadıkları okul hatıralarını bahane ederek baş başa uzun sohbetler, yemekler, memleket meseleleri üzerinde dertleşmeler ve gazete veya özel ihtiyaçları için ufak tefek ricaralar...

Bir yandan muhalefet liderlerine yakınlık göstererek onlara fikirler, öğütler verirken, öte yandan, bu liderler aleyhinde kıskırtıcı, onları gülünç gösterecek hikâyeler anlatmak, dört yana çekilebilecek sözler, yazılarla umumi efkârâ karışık düşünceler aşılacak, telkinler yapmak...

Bu şartlar ve hava içinde politika yapmanın güçlüğüne göze almak cesaretini kendinde buldu.

Demokrat Parti'nin 1946-1950 arası iç anlaşmazlıklarının hemen hepsinin altında yatanlardan biri de o! Parti Genel İdare Kurulu'nda ikilik yaratan olaylarda rolü büyük. 12 Temmuz Beyannamesi'nin İsmet Paşa'nın bir hilesi olduğu, Demokrat liderlerin Milli Şef'in ağına düştüğü kulaktan kulağa fısıldanırken gazetesinde tanınmış kimselere bu iddiaları doğrulayacak yazılar yazdırıyor. Fakat Demokrat liderlerle dostluk bağlarını da asla gevşetmiyor. Öyle ki, 1950 seçimlerinde bağımsızlık sıfı-

tını bırakıp Demokrat olarak Meclis'e girerken yeni iktidarın ilk hükümetinde koltuk sahibi olacağına yüzde yüze yakın bir güvenle inanıyor... Ancak bu sefer yüreğinde partiye karşı, kimseye belli etmemeye çalıştığı dargınlıklar titreşmekte. İstanbul teşkilatı onu aday göstermekten kaçınmış, Genel İdare Kurulu'nun tavsiyesi ile başka ilden seçilebilmişti.

Menderes, hükümetini kurdu. Fakat o, mesela basınla görevli devlet bakanı olarak Babıâli'ye, Ankara Caddesi'ne, gazetelerin ve gazetecilerin ziyaretine koşmadı. Beklemesini biliyordu. Birkaç ay sabredecek, sonra arzuladığını isteyecekti. Politika adamı, büyük rastlayışlar dışında yükselmesini de, düşmesini de kendi yapar. Heyhat, akıyla beklemeye karar verirken hisleri, alışkanlıklarıyla hırçınlıklar göstermekten kendini alamıyordu. Sonra, bakanlık koltuğuyla arasına yeni bir duvar daha çekmişti. Yine Ankara Caddesi'nin bazı isimleri iktidarın çevresinde toplanmışlar, bakanlıklara layık gördüklerini birer birer ortaya sürüyorlar, fakat eski yıllardan gelen küskünlüklerle onu bir türlü hatırlamak istemiyorlardı.

Daha 1950'nin ilk aylarında, İstanbul Sıkıyönetim İdaresi'nce kapatılan ortak gazete yerine çıkarttığı yenisi, onun için çeşitli sebeplerle yeter kuvvet olmaktan uzaktı. Bakanlık ümit ve hayalini, sık sık çıktığı, çoğu resmi ve çeşitli kaynaklardan devletçe ödenen yolluklarla karşılanmış dış seyahatler arasında kaybetti. O inanca varmıştı ki, Adnan Bey, başbakan, şu ve bu partide söz sahibi bulundukları sürece bu emel asla gerçekleşmeyecektir. O halde, hücum onlara! Elinde yine aynı silahlar, Grubun ekşimeye başlamış mebuslarıyla, Grup dışında Halk Partisi ile gelenleriyle, ancak bir yıl önce en ağır şekilde tartıştığı gazetecilerle, basında, kahvelerde, kulüplerde, evlerde, her yerde, her yerde hücum!

Yolunun üstüne dikildiklerini sandığı bazı kimseler hükümetten uzaklaştılar. Boşalan koltuklara da başkaları oturdu. Demek, yalnızca liderleri değil, partiyi de yıkmalı! Artık Demokrat Parti Grubu içinde esen bütün muhalif rüzgârların yaratıcıları arasında. "İspat hakkı isteyenler" hizbinin başlarından biri. Arkasından Hürriyet Partisi kurucularından, daha sonra, 1957'de seçilememiş olmaktan doğmuş hiddetin artırdığı şiddet-

le “Güç Birliğı”nin önderlerinden olacak. Bu kadarla da kalmayarak, 1946-1950 arası Demokrat liderlerden bin kat ileri hücumlarla yerin dibine batırıldığı Halk Partisi’nin, tarihin en korkunç müstebitleri diye ilan ettiği insanların içine ve yanına koşacak, 27 Mayıs’ın şafağında da bir yandan eski dostların gecenin karanlıklarına karışıp gitmesini zevkle seyrederken, bir yandan ufukta beliren ikbalini selamlayacak! Kendisine 27 Mayıs’ın sahiplerinden biri edasını kolaylıkla verdi. Aynı edayla Temsilciler Meclisi’ne girdi. Bir süre sonra da bakanlıklardan birinin koltuğuna oturtular.

Gençliğinden bu yana, hayallerinin en renklisini, en göz kamaştırıcısını, ancak ihtilalin ve ihtilalcilerin desteğıyle gerçekleştirebilmişti böylece...

Kaderin acı şakası bununla da bitmeyecekti. Sırtında bakan cübbesi, Ankara Caddesi’nde yaptığı ilk ziyaretten o cübbeyi çıkarmak zorunda kaldığı güne kadar düşmanlarını sevindiren, dostlarını hayretlere düşüren birbirini tutmaz kararlar verdi, sözler söyledi. Her hareketi, her sözü de onu Halk Partisi’nin ve şefinin kolları arasına biraz daha attı. O bu kollara sarıldıkça çevresindeki son dost halkası da daralıyor, küçülüyor, değersizleşiyordu. 1961 seçimlerinde, İstanbul’dan Halk Partisi’nin adayı olarak Meclis’e girdi. Artık, ayakları, 1946’nın bağımsız mebusu şöyle dursun, 1950 ve 1954’ün Demokrat mebusu kadar da kuvvetli basmıyordu toprağı. Etrafında tutunacak yer arıyor, bir yere dayanmak istiyordu. Aradığını ona gösterdiler: Falih Rıfkıların, Karaosmanoğluların bırakıp kaçtığı *Ulus* sütunları! Erzurum’dan Ankara’ya, okul sıralarından Büyük Millet Meclisi sıralarına, yıllarca hayal ettiği kudret şatosu yerine, altına çektikleri renksiz, şekilsiz, manasız taş!..

Değişen Soyadı

1946'dan bu yana siyaset meydanımızın bir köşesinden zaman zaman birden yükselip ufukları kaplayan, sonra yine birden hiçbir iz, ufacık bir titreme bile bırakmayarak silinen bir ses var. Şu, ormanlarda yüzlerce küçük kuşun hemen hemen birbirinin eşi biteviye cıvıltısı arasından ok gibi fırlayan, ince, tek çizgi çizgiğe benzeyen bir ses. Yükselir, yükselir ve söner.

Gözlerimin önünde işte! Ortanın kıyasıydı boyu. Alnından tepesine saçları dökülmüş, çıplak başı olduğundan daha kocaman duruyordu. Belki, yüzünün derisi kaldırılrsa hemen iskeleti çıkacak kadar etsizliğinden.

Fakat onun politika koşusuna başlarken göze çarpan yanı sadece soyadıydı. Milli Mücadele'nin oldukça tanınmış, Atatürk'ün yakın arkadaşlarından babasının bu niteliklerine pek uygun soyadını psikologların meselesi olacak bir ruh düğümüyle ikiye bölerek ilk kelimesinin yerine, kim bilir ya çocukluğunun askerlik oyunlarından gelen hatıralarının baskısıyla, ya yalın bir kılıcın keskinlik ve parıltılıklarından ürktüğü için, zararsız, tehlikesiz bir eşyanın ismini koymuştu. Yıllarca sonra, bu yeni soyadının ona pek yaraştığı görülecekti.

1946'da teknik bir bakanlığın orta dereceden memuru bulunduğunda, Demokrat Parti listesinden Büyük Millet Meclisi'ne girdi. O andan itibaren de siyasi hitabet tarihimize gerçekten yepyeni, "Çok şeyler biliyor, çok şeyler anlatıyor, ama neyi?" dedirten örnekler vermeye başladı.

Demokrat Parti ilk Meclis Grubu, 1946 seçimlerinin, her yandan esen rüzgârlarından doğmuş fırtınaları içinden gelen insanlar topluluğu olarak üzerinde dikkatle durulmaya değer özelliklerle süslüdür. Macera peşinde adam azdır bu grupta. Büyük kısım eski devrin, tek parti düzeninin alışkanlıklarından uzak. Birkaçı, Varlık Vergisi'nden muamele memurunun asık yüzüne kadar hükümetten şikâyetçi esnaf ve tüccar. Bazısı, uzun politika hayatlarının denemeleri sonunda akıl ve gönüllerinde yeni bir merhaleye erişmiş eski devlet ve idare adamları. Çoğunun yaşları henüz kırkın altında, heyecan ve hayalleri, gürgülerinden ileri, hiç değilse duygu ölçülerıyla idealist gençler. O da bunlardan biriydi. Ama yine onlardan bazılarıyla ayrılıklar vardı aralarında. Demokrasi, hürriyet, insan hakları ideallerine inancı, kendine olan inancıyla atbaşı gidiyor, hatta birincisi gücünü ikincisinden alıyordu. İdaresi, kendi fikir, his ve iradesinin gemlerine bağlı bir demokrasi! Bu onu bir yandan gururlu, bir yandan vehimli, biraz inatçı, biraz da kalıplı yapıyor, başkalarıyla ilgilerini zorlaştırıyor, çevresini tereddütlerinden, çekingenliklerinden ve kararsızlıklarından duvarlarla sarıyordu. Bu eksikliğin farkındaydı. Örtmek için de elinde tek çaresi konuşmak! O güne kadar sadece ya devletin resmi ya da aile, arkadaş, beş-on kişilik memur topluluklarının dikkat çekmek, göze çarpmak, etkili olmak gibi kaygılardan uzak, şartsız diliyle konuşmuştu. Şimdi, kitlelerin karşısına çıkacak, onlara adı demokrasi, bir hürriyet rejiminin faydalarını anlatacak, artık bıktıkları, fakat bir türlü kurtulamadıkları insanların beceriksizliklerini, kabahatlerini, hoyratlıklarını ortaya dökecek, vatanın üstünü yüzlerce yıldan beri örten baskı idaresinin, üzerlerinde, "İstemiyoruz" yazılı kâğıt parçacıklarını kapalı sandıklara atmakla yok edilebileceğine onları inandıracak!

Diline bu niteliği, bu kudreti verebilmek için nice zaman Meclis kürsülerinde, büyük kalabalıklar önünde konuşmaya alışmış liderlerin dizi dibinde kalmalıydı. Resmini yaptığımız idealist, böylece Demokrat Parti birinci kongresine kadar kuruculara, hele Menderes'e çok yakın durdu. Memleket içi hemen bütün gezilerde, bütün mitinglerde beraber. Kendi konuşmasına da her gün birinin üslubundan yeni renkler, çizgiler, sesler, jest-

ler katarak... Bazen Bayar gibi kaşlarını kaldırıyor, bazen Menderes gibi gülümsüyor, bazen de Koraltan'ı andırarak gürlüyordu. Birbirinden uzak mizaç ve görgülerin yıllar boyu gelişmiş üslup ve duruşlarından aldığı yamalarla meydana gelmiş, çoğu zaman içine başı sonu belirsiz, birbirini çelen fikirlerin, cümlelerin yığıldığı ya kesik kesik, ya uzun söz kalıpları. Bir de nedeni bir türlü anlatılamayacak, el, kol, kaş, göz hareketleri.

“Hürriyete kavuşmak gayreti içinde, birbirimize destek olmak gayretiyle, Halk Partisi iktidarının hatalarını, günahlarını açıklamak gayreti içinde bulunuyoruz.”

Siyasi hayatında bu ilk devreye hâkim özelliklerinden biri de gerçekten cesur oluşu... 1946'dan sonra, Halk Partili milletvekilleri, kızdıkları hatip üstüne yumruklar sıkılmış yürüme geleneklerinin ilk denemesini ona karşı yaptılar. Kollarını kavuşturmuş, dimdik duruyor, vurmak için uzanmış elleri sadece bakışlarıyla kırıyordu. Miting meydanlarında da pervasız. Zaman zaman Bölükbaşı'yla yarışıyor. Cesareti çılgınlıktan ayırmasını bilen liderler, ara sıra uyarıyorlar. Bu, ruhunda gurur kırıklığı fırtınaları doğuruyor. Fakat, geçici sarsılmalar büyük kongre yolunu yine kurucuların yanında ve Menderes'in kolunda aşmasını zorlaştırmıyor. Köprülü-Menderes ikilisinin arzu ve fikirlerini benimseyerek, hatta kendisi gibi Genel İdare Kurulu'na seçilebilmek hevesiyle heyecanlı birkaç genç arkadaşının şanslarını azaltıcı konbinezonlara giriyor, liderlerden sonra gelen oyla da büyük muhalefet partisinin idarecileri arasına giriyor. Daha dün, bir bakanlığın üçüncü sıradan memuruydu. Bugün dört-beş aylık siyasi geçmişine göre çok geniş tanınmışlığı, gençliği, mebusluğuyla parlak bir geleceğin eşğine adımını atmış. Şu hızlı yükseliş, ruh ve dimağının demokrasiyi Türkiye'de gerçekleştirme kavgasında kendisine ayırdığı yerin büyüklüğüne uygun.

Gururun yanında vehimler belirmekte gecikmedi. Kıskanılacaktı artık. Herkes, arkadaşları, yakınları, hatta lideri tarafından! İçinde fırtınalar başladı böylece. Dalgaları da onu bir süre Genel İdare Kurulu'yla Parti Meclis Grubu arasında salladı durdu. Bu çalkalanmaların verdiği dalgınlıkla arkadaşlarının kulaklarına fısıldıyordu vehmini. Bayar'ın onu kışkandığından kuşkusu var. Menderes çekemiyor kendisini.

Fakat yanlarından da ayrılamıyordu!

Politika adamı için, kıskanıldığı vehmine kapılmak, kıskanmak kadar tehlikelidir. Tarih bizde ve başka yerlerde nice idealist zekânın yalnız bu yüzden, arkalarında hüsrânlar, kırıklıklar, acılar bırakarak ziyan olup gittiğinin örnekleriyle dolu. Benim şu aşına yüzüm de böylesine bir maceranın adamı biraz. Hikâye, Demokrat Parti'nin 1948 buhranıyla başlar. Kuruculardan Grup başkanı seçilmiş olanın milletvekillerini, bazı büyük şehirlerin teşkilat başkanlarını küçük görür sanısını veren durumu, gereksiz, hiç değilse üzücü çıkışları Genel İdare Kurulu'nun, emelleri gizli bir kısım üyelerine çeşitli manevra imkânları sağladı. Bunlar heyecanlı, ateşli, ama tecrübesiz idealistlerin arkasına, kiminin şu, kiminin bu zayıf yanından faydalanarak saklandılar. Çizdiğimiz portrenin vehmi, kuvvetli sığınak oldu onlara. Cesur ve ataktı. Allah'tan ve peygamberlerinden sonra da kendine inanıyordu. Bu nitelikleriyle Grup'ta ve Genel İdare Kurulu'nda başlamış hareketin görünen başı olmakta gecikmedi. O günden sonra da parti toplantılarında, mitinglerde, özel sohbetlerde, konuştuğu her yerde, mesela parti liderlerinin asırlı resmini göstererek tekrarladığı yeni bir slogan, siyasi edebiyatımıza girdi:

"Biz isimsiz, resimsiz bir partiyiz. Biz isimsiz, resimsiz parti olmalıyız."

Dinleyenlerin çoğu bu sözleri, o ayların hemen hepsi Halk Partisi ve şefi aleyhine düşünülmüş parlak cümlelerinden biri sanarak alkışlarla kucaklarken, bazıları da hem birbirlerine, hem duvardaki resme bakarak dalgınllaşıyorlardı.

İsimsiz, resimsiz bir parti! Liderleri, idarecileri, milletvekilleri, teşkilat başkanları sıra sıra makineler! Herkes liderdir böyle partide, herkes her şey! Öyleyse kendi resmine, kendi ismine de paydos. Hayır, hayır, hedefi bu değil. İsteddiği, sadece, indirilecek resimlerden kalma gölgeleri o güne kadar isimsiz insanların resimleriyle örtmek!

Ödeneklerin artırılması tartışmaları, Kenan Öner olayı, 12 Temmuz Beyannamesi, Grup başkanlığı anlaşmazlığı, memleket içi gezilerinde İnönü'nün yanında bir demokrat milletvekilinin bulunması kararı, bütün bu meselelerde asıl hangi fikri tu-

tuyor belli değil. Genel Kurul'da, Grup'ta, parti toplantılarında konuşmaları açıklıktan uzak. Ama varılmış kararlarda imzaları var. Tutanaklarda Genel Kurul çoğunluğuyla beraberliğini anlatan sözleri yazılı. Bütün bunların yanında da İsmet Paşa'nın ağına düşüldüğü yolunda imaları, hatta Genel İdare Kurulu'nda, kurucuları tek parti alışkanlıklarıyla suçlamaları...

Genel Kurul'un yine tek partiden gelmiş bazı yaşlı üyeleri ufak kelimeler, baş sallamaları, kışkırtıcı bakışlarla bu konuşmalara katılıyorlar. Böylece üçü yeni, üçü eski çağın insanı bir sıraya diziliyor. O zaman, Kurul'un çoğunluğu Menderes'in ağzından soruyor:

"Bugüne kadar verilmiş kararlarda beraber miyiz, değil miyiz? Nereye kadar beraberiz?"

İp, bu soruyla gerginlik noktasını buluyor.

"12 Temmuz Beyannamesi bizi zayıf düşürdü. İnönü'nün tuzağına yakalandık" diyorlar. Bu beyannameyi kabul etmiş olduklarını gösteren imzaları karşısında, "Fakat Halk Partisi sözünde durmadı" cevabını veriyorlar. Bu sırada Peker düşmek üzeredir!

Bir başka şikâyet:

"Kurul'un Grup başkanı üyesini istemiyoruz. Grubun başkanı kendi içinden olmalı."

Fakat yeni seçilen, yine kurul üyesi. Resmini çizdiğimiz politikacı! Onun ve arkadaşlarının içine düştükleri bütün bu çelişmeler, Kurul'un, kendilerinden birinin el yazısıyla tutulmuş konuşma tutanaklarında bugün de görülüyor.

Halk Partisi, gözlerini Demokratlara ve liderlerine dikmiş, bu çekişmeleri dikkatle izliyor, daha da artırmak için çeşitli yolları maharetle kullanıyordu. Şimdi ölmüş rahmetli bir kurul üyesinin hatıraları arasında, İnönü'nün ona yaptığı bir ziyaretin hikâyesi var. Sözlerinin etkisi altında nasıl kaldığını yana yakıla anlatmaya çalışıyor, "Kandırdı beni" diyor.

İsmet Paşa, eskileri; eskiler de yenileri kandırdılar. İşte, Demokrat Parti'de 1948 bölünmesinin temelinde yatan bütün gerçek!

Halk Partisi'nin tarihini psikolojik açılarından ele alanların gözünden kaçmayacak, hatta gözüne batacak öyle özellikler var ki, bu siyasi topluluğun hem zaafı, hem kuvveti olmaktadır.

Halk Partisi'nin kökleri Milli Mücadele yıllarına, Birinci Büyük Millet Meclisi'ne iniyor. Kurucusu da bu mücadelenin, bu Meclis'in başkanı Gazi Müşir Mustafa Kemal Paşa. Halk Partisi'nin zaman geçtikçe kabalaşan gururu gibi vatanseverliği inhisarında tutmak eğilimi de bu kaynaktan doğmuştur. Ama ona gerektiği an, en canlı manevi dayanma kudreti de bu kaynaktan sızıyor yine. İnkılaplar, Halk Partisi'nin eliyle ve şiddet tedbirleriyle yapıldı. O uzun yılların bu partiye verdiği vazgeçilmez alışkanlık, hükmetme, emir verme, korkutma iptilasıdır. Onun yakasına silinmez damga olarak yapışmış bu hastalığın etkisiyle bir bakıma dünyada örneğine az rastlanan suples ve manevra kabiliyeti kazandı. Ayakta ve yerinde durmak için her yola, her fikre kucak açabiliyor, sağdan sola, soldan sağa kolaylıkla dönüyor, karşısına çıkmış bütün kuvvetleri, zayıf yanlarını yanıltmadan bularak bu nitelikleriyle vurup parçalayabiliyor. Halk Partisi'nin çok kısa, ancak birkaç satırla gösterdiğimiz bu özelliklerinin büyük sonucu, üyeleri arasında, başka bir siyasi teşekkülün erişemediği beraberlik duygusu belirmekte. Bu parti, siyasi tarihimizde yer almış iyi veya fena bütün eserlerini bu beraberlik sihriyle yarattı. Halk Partisi yine bu yoldan yavaş yavaş bir çeşit tekke olmuş, başındaki postnişinden kapının dışında boynu bükük, elleri göğüste bekleyen abdal dervişine kadar bütün mensupları, ayinleri gizli bir mezhebin kulları görünüşünü almışlardır. İşte bunun için, her zaman olduğu gibi 1948'de de büyük rakibi Demokrat Parti'yi içinden yıkma tedbirlerini perde arkası oyunlarla planlarken, bir yandan da açıktan ve herkesi şaşırtan geniş bir manevraya girişerek daha iki yıl önce partiyi sarmış klerikal zihniyeti parçalasın diye iktidara getirilmiş Peker'in yerine, eski sarık ve jaketatayından öksürüp gülmesine kadar Osmanlı bir insanı başbakanlık koltuğuna oturtuyordu. Kaba olduğu derece ince bir detaydı bu. 12 Temmuz Beyannamesi'ne atılmış imzalar kurumadan Peker'in eliyle şiddet politikasını yürütmeye başladılar. Böylece, muhalefet siperleri birbirine düştü. Demokratlar arasında, kavga, içeri sızmış kolların kışkırtmasıyla biraz daha alevlenerek bir tarafın partiden çıkartılması sonucuna varırken, Halk Partisi, şiddet politikasının temsilcisi Recep Bey'i iktidardan uzaklaştırarak ken-

di toptan düşmesinin ağırlığını hafifletmeye, 1946 seçimlerinin acı hatıralarını hafızalardan silmeye, hiç değilse hilesiz, baskısız bir seçim yapmak yoluyla günahlarının kefaretinin vermeye çalışıyordu. Bu manevrayla seçimlerde Demokrat Parti'nin karşısına yalnızca kendisi değil, daha dün onun saflarında hürriyetin pervasız öncülüğünü yapmış insanların bir kısmı da çıkacak.

Şu ince hesabın birinci sonucu, Demokrat iktidarın "Devri sabık yaratmamak" kararıyla belirdi. Bunca yılın çeşitli alışkanlıklarına rağmen üstünde oturdukları hükmetme tahtını sadece bir seçimle bırakmış insanlardan hesap sormak kolay değildi elbet.

Hesabın ikinci yanı, uzun vadeli. Bu ilk bölünmenin Demokrat Parti'de kesin tasfiyesi yapılırken, büyük kongrenin bir delegesi, "Geçirdiğimiz olaylar başlar kavgasıdır" demişti. Demokrat Parti'den çıkartılmış başların hemen hepsi Halk Partisi'nin destekleyicileri olmakta gecikmemişler, yıllar sonra da bir ihtilal sabahıyla başlayan İkinci Cumhuriyet'in devlet adamları kişiliğiyle ortaya çıkmışlardır.

Şu satırları yazarken merhum Mareşal Çakmak, gözlerimin önüne geliyor. Son yarım yüzyılın bu çok tanınmış, posbıyıklı, büyük başlı, yağız yüzlü askerini Milli Mücadele'de görmüştüm ilk defa. O da Keçiören bağlarında oturuyordu. Küçük bir çocuktum. O yaşların duyguları hafızada canlı kalıyor. Dinç atların çektiği faytonunda sağ eli kaputunun iki düğmesi arasına sokulmuş, dimdik duruşu bana, *Gök Bayrak* romanının Kurt Cebe'sini hatırlatmıştı. Bu benzetişini hiç kaybetmedim. Yalnızca görünüşüyle değil, saflığı, babacanlığıyla da Kurt Cebe... İnönü'yle aralarının asıl neden açıldığını tarih yazar bir gün. Bu konuda bir gerçek de şu: 1946'dan sonra İsmet Paşa'nın büyük endişelerinden biri, bu eski arkadaşlarıydı. Az bir zaman geçecek, bu endişeyi, Fevzi Çakmak Paşa'nın, düğümleri kısa yoldan çözme eğilimi karşısında Demokrat liderler de haklı olarak paylaşacaklardı. Onlar için Atatürk'ün kendisine, hatta özel konuşmalarda bile, "Paşa hazretleri" diye hitap etmekten vazgeçmediği bu çok sevilen askerin yarattığı başka bir tehlike de partiden çıkartılanların desteği olması. Cesaretlerini her yönden on misli artıran bir kuvvet. Fakat bütün bu pürüzler birbiri arkasına kendiliğinden silindiler. Büyük kongre, parti idarecilerinin kararlarını yerin-

de buldu; halk, Mareşal'i, ona duyduğu saygı ve sevgiden zerre azaltmadan siyasi davasının hayal ettirdiği yollarında tutmadı, 1950'den birkaç ay önce de İstanbul'un yüzlerce yılda bir görebildiği bir kalabalıkla, ebediliğin kapısına götürüp bıraktı.

Demokrat Parti'den bu ilk bölünmeyle ayrılanlar, yeni bir siyasi topluluğun çatısı altında birleştiler. Zaman dar; basın, kamuoyu aleyhlerinde. 1950 seçimlerinden, aralarından sadece birinin mebusluğuyla geçtiler. Gerçekten isimsiz, resimsiz parti olmuşlardı böylece!

Portresini çizdiğim politikacı, 1950-1960 yıllarını, bir zamanlar demokrat liderlerini unutturmak için ortaya attığı slogana çok uygun bir politika izleyerek aştı. Partisinin yine isimsiz, resimsiz genel başkanı oldu, bir aralık da. Yalnızca seçim mevsimlerinde şöyle bir beliriyor, "Demokrasi ve hürriyet gerçekleştirmek gayretleri içinde vatandaşların sağduyularına hitap etmek gayretiyle" konuşmalar yapıyor, sonra köşesine çekiliyordu.

Kabul etmeli, dili bir kısım arkadaşlarından ayrı. Hakaret, sövme, isnat, iftira yok. Duruşu başka. Her yönden başka. Birkaç eski dostunun, hatta Menderes'in ana partiye dönme tekliflerini soğukkanlılıkla karşılıyor, vaat etmiyor, yaklaşma patikaları aramıyor. Başının dertleri de artmıştı biraz. Maddi sıkıntılarının yanında siyasi gidişin tatsızlıkları var. Partinin hırçın, kavgacı, kendinden başkasına değil konuşmak, düşünmek hakkını bile çok görmeye başlamış bir yüzüyle çekişiyor, bu iki başlı baskıyla bazen aylarca gözden silinip gidiyor.

27 Mayıs'ı nasıl karşıladı bilmem, ama en azından kendini siyasi bir kadronun çemberinden kurtulmuş sandı bir süre. Milli Birlik, partileri kaldırmamakla beraber kapıları kapatmıştı. Şimdi, her politikacı yalnız başına. Bu şartla ve bir köşe, Demokrat Parti'yi, Demokratları övme köşesi dışında alabildiğine hürriyet! O güne kadar kendi vehimleriyle partilerin kadro duvarları arasında sıkışmış, biraz da ezilmiş kişiliğini bütün özellikleri, erişilmez yüksekliği, baş döndürücü renkleriyle gösterebilir artık. On dört yıllık politika hayatının denemeleri kendi hakkında inancını daha da kökleştirmişti. O, kadrolar içinde değil, üstünde olabilir. Kadro, ayağının altında ancak bir basamak.

Bu duygu ve inançla sesinin en yüksek perdeden çıktığı aylara girdi. Partisinin yetkili insanlarına danışmadan, parti çalışmalarının bir zaman sonra yine başlayacağını hesaba katmadan, yalnızca heyecanının dalgalarına sarılmış konuşuyor, konuşuyordu. Ama günün modasına uymuyor, her türlü savunma yolları yüzde yüz kapatılmış, elleri kolları bağlı eski arkadaşlarına isnatlar, iftiralar, küfürlerle saldırmak zaafına kapılmaktan kendini koruyor.

Milli Birlik Komitesi sivil idareye hazırlık olmak üzere partilerden seçilmiş politikacılarla bir çeşit koalisyon hükümeti kurarken, resmini yaptığımız politikacının partisinden istediklerine, artık değişmez olmuş, iktidarı da ayaklarının altında sayan lideri izin vermiyor. Sert, haşın tartışmalar. Bir gün de hiçbir söze kulak vermeden, iktidarların meşruluk derecelerini Büyük Millet Meclisi dışında ölçen kuvvetlerden birinin, gençliğin yetiştirilmesiyle görevli bakanlığın başına geçiyor.

Büyük tiyatro yazarı İbsen'in *Mimar Solnes* isimli bir piyesi var. Özü, en son eserinin üstünde başı dönerek düşen bir sanatkârın ruh hali. Genç bir kıza âşık mimar. Kendisini ona beğendirmek için doktorun uyarmasına aldırmayarak kubbeye çıkar, birden başı döner, yere yuvarlanır. Ona değil, eserine hayran genç kız, ayakları dibine serilmiş ihtiyarın ölüsüne bile bakmadan gözleri kubbede bağırır:

“Yaşasın Solnes!”

1946'nın idealist demokrat politikacısı, başına getirildiği bakanlıkta siyasi baş dönmelerin en hızlısına tutuldu. Eğitim konularının her alanında, profesörlere, öğretmenlere, öğrencilere, Türk milletini en kısa süre içinde yüzde yüz okur-yazar görmek hasreti içinde, bu sonuca bir an önce kavuşmak gayretiyle, verdiği uzun konferanslar 1961 seçimleriyle yarıda kaldıktan sonra, işte dört yıldır nerede, hangi köşede, ne yapıyor, kimse bilmiyor. Gençlik durmadan, “Yaşasın!” diye bağırmakta. Fakat o, yalnız bu sesleri değil, çevresindeki bütün sesleri de duymuyor, belki de duyamıyor artık.”

*Ölmek değil ömrümüzün en feci işi
Müşkil odur ki ölmeden evvel ölüp kişi.*

Şans mı, Kurnazlık mı?

Politika sahnesinde köşe kapmaca oynar gibi ağaç arkasından duvar arkasına, oradan bir taş yığınının gölgesine sıçrayarak bir görünüp bir kaybolan, her görünüşünde de eski yerinden bir adım ileri noktaya gelebilen sessiz sedasız bir taşralı var. Orta Anadolu'nun güneyinde, dik bir yokuşla inilen dar bir vadinin deresi kıyısında kurulu, yarı ilçe şehrin, yarı köy bir ilçesinde doğmuş bir taşralı!

Öğrenci, hâkim, memur, siyaset adamı, avukat olarak bu taşralı görünüşünü hayat yolunun her belaya karşı değişmez, en sağlam kalkanı diye kullanacak, bunun ötesinde gerekli gördüğü zaman, yüzünden çok, düşüncelerini örten kara gözlüklerden başka maskeye el atmayacak!

Uzuna yakın boyu, uzunca yüzü, sivri çenesi, küçük gözleri, elmacıkkemikleri, çıkık yanaklarıyla dedelerinin Orta Asya'dan geldiği sanısını veriyor.

Gençliğini bilenler, İstanbul'un tanınmış bir özel okulunda çoğu tüccar, işadamı çocuklarının kurnazlıklarına karşı, utangaç duruşuna, gözlerinin nereden ne geldiğini araştıran dikkatli, biraz dik, biraz sert, vehimli bakışlarını siper ettiğini hatırlıyorlar. Daha sonraları bu bakışlara, acele fakat düzgün bir konuşmaya maharetle çerçeve yapacağı, skolastik sınırlar dışına çıkarmayacağı kuvvetli mantığını katacak, dün savunduğu fikri bugün, manzarası sağlam bir düşünce sistemi içinde şiddetle yerebilecek.

Bu hünerini ilk defa Ankara'da savcı yardımcısı bulunduğu sırada Birinci Dünya Savaşı'nın tanınmış bir kumandanını,

“Yol kesmek, başkaldırmakla”la suçlandırırken bir başka generalin memleketin koca bir bölgesini bu kumandana “bağışladığını” yazan mektubunu ispat belgesi olarak göstermek suretiyle belli etti ve hemen göze çarptı! İleri sürdüğü delille yurdun bir parçasını bir kişiye bağışlamanın suç olmamasına karşılık, emri altındaki orduyu açlıktan kurtarmak için yiyeceği bol başka bir orduya gönderilmiş gıda maddelerine el koymanın büyük suç sayılması gerektiğini meydana çıkarmıştı. Devre hâkim insanların işine gelen de bu tezdî. Çok geçmeden, doktorasını yapmak üzere devlet hesabına, hem de ailece İsviçre’nin yolunu tutuyor. Döndüğü zaman memleket politika heyecanları içinde. Kendisi de bir dönüm noktasında... Karar vermesi gerekiyor. Bölgesinin halkı, tek parti devrinin sona ermesiyle beraber ikiye bölünmüş, sağdakiler de, soldakiler de onu mebus yapmak istiyorlar. Tanıdıklarının çoğu, dağlar, taşlar, rüzgârlar kulaklarına fısıldıyor:

“Demokrat Parti’den, Demokrat Parti’den!”

Fakat, devlet hesabına okudu. Devlet demek, Halk Partisi demek! Bütün işaretlere rağmen Demokrat Parti kazanamazsa hali ne olurdu? Alnında nankörlük damgası, ilçeden ilçeye, ayakları kırık savcı masalarından boyaları dökülmüş yargıç kürsülerine atıp duracaklar. Halk Partisi, iktidarı bırakacağı benzemiyor. 1946, hafızalarda çok canlı. Fakat, yenilmeyi kabul ederek iktidarı bıraksalar, Demokratlar memlekete getirmeye söz verdikleri prensipler içinde ona layık olduğu yeri elbette verecekler.

Bu düşünceler, hesaplar, tahminlerde her iki partiden iyi tanıdığı birçok kimseyle görüştü, sonunda da en az zararlı karara vardı. Adaylığını Halk Partisi’nden koyacak!

Halk Partili hemşerileri listelerinin başına onun ismini yazdılar. Kumar masasına oturmuştu. Şimdi sıra şansa!

Şans! Kumarda, aşkta, politikada şans! Evet, rolü var bütün bu büyük ihtiraslarda. İnsanın ayağına bazen de akli şaşırtan muzipliklerle geliyor.

İki parti genel merkezleri adaylarını açıkladıkları zaman seçim bölgesi Demokratlarını önce hayretten, sonra hiddetten, Halkçılarını da sevinçlerinden çılgına döndüren bir boşluk görüldü:

Demokrat Parti'nin bu bölgeye ait aday listesi bir eksiğiyle ilan edilmişti! Doldurulması imkânı da kanuna göre yok!

O ilde de seçimi Demokratlar kazandı. Ama Halk Partisi adaylarının ilk ismi, bu boşluğa sıkışarak milletvekili oluyordu.

Demokrat Parti Genel Merkezi'nde çalışan daktilonun bir hatasıydı bu. Listeyi tekrar kontrol edenler de aceleden boşluğun farkına varmadan eksik listeyi seçim kuruluna göndermişlerdi.

Bu ağır unutkanlığın dedikodusu iki yanda da geniş oldu. Demokratlar arasında, böylesine bir hatanın ancak bilinerek görülemeyeceğini iddia edenler çıktı. Bunlara göre genel merkezdeki bazı dostları, arkadaşlarını seçtirmek için bu dolabı kurdular.

Halkçılar içinde kulaktan kulağa fısıldanan söz başka. Yeni mebusları, Demokratlarla gizlice anlaşmıştır. Bu daktilo unutkanlığı siperinde seçildikten sonra Meclis'te onlara katılacak!

Oysaki, gerçek sadece, evet sadece, şans denilen esrarlı kuvveti elinde tutan şeytanın, işler altında bunalmış daktilo kızın dalgınlığından faydalanmış bulunmasından ibaretti. Ortada şeytanın bir şakası vardı yalnızca. Fakat bu şakayı yaparken sonuçlarının neler olacağını düşünmüş müydü? Belki de hayır!

Zayıf bir kadroyla Meclis'e ancak girebilmiş Halk Partisi, okumasını İsviçre'de tamamlamış, konuşması, mantığı, bilgisi yerinde genç milletvekilini ileri bir mevkiye hemen getirerek genel sekreter yardımcısı koltuğuna oturttu.

Fakat siyasi tecrübesi olmayan genç politikacının içi rahat değil. Ürküntüleri, korkuları var. Meclis kadrosu küçülmüş de olsa memlekette taraftarları milyonları aşan, hiyerarşik emirle idare edilmeye alışkın, başında daha dün mutlak bir diktatörün bulunduğu kocaman bir partinin en yüksek otorite yerlerinden birinde oturmanın zorluğunu hissediyor. Sonra, başta kendi seçim bölgesi, bütün memleketten aldığı koku fazla yanık. Halk Partisi hızla eriyebilir. Bir devre ya sürececek, ya sürmeyecek, o da şansının Demokratlara oyunuyla elde ettiği bir mebusluk için geleceğini tehlikeye atmak doğru olmaz. O halde yeni iktidarın ön safındaki dostlarla iyi geçinmeli. Kim bilir, belki de dört yıl sonra, seçimlere yakın günlerde bu dostların uzatacakları elleri tutarak, bu sefer ateşli bir Demokrat heyecanıyla yine Meclis'e girebilir.

Kendisini bu düşüncelere, bu ihtimale göre idare etti. Fakat Demokratlar, 1954'te yalnız daktilo hatalarını değil, politika-da şans oyunlarını da temizlemeye kararlıydılar. Bunu sezmekte gecikmedi ve yine Halk Partisi'nden, kazanamayacağını bile-rek, sessiz sedasız listeye girdi.

Beklediği, olmasına da kendisini alıştırdığı sonuç! Artık, Demokrat iktidarın adalet bakanından vazifeye başlama emri-ni getirecek postacıyı gözetlemekten başka işi yok! Nereye vere-cekler? Cennet İsviçre'den sonra dört yıl politika hayatı, büyük muhalefet partisinin genel sekreter yardımcılığı, ruhunda yep-yeni alışkanlıklar yaratmıştı. Gurbetler, karanlıklar, hasretler di-yarı Anadolu'nun uzak köşelerinde kendi halinde hâkim veya savcı olabilecek mi? Gösterilecek yere, "Hayır" diyebilmesi için devlete borcunu ödemesi gerekiyor. Buna da maddi varlığından çok, gönlü razı değil. Her çeşit rüzgâra, fırtınaya, yağmura, so-ğuğa göre hasat hesabı yapan yarı his, yarı akıl karışığı zekâsıyla düşündü ki, devlete borcu da her hak gibi zamanaşımına uğrar! Şimdi, siyaset sahnesinden, hatta gözden silinerek sanki devlet-le herhangi bir ilgisi yokmuş gibi davranıyor, bir yandan parti-sinden çekildiğini bildiren mektubu, öte yandan da özel bir şir-kette hukuk müşavirliği anlaşmasını imzalıyor.

Adalet Bakanlığı'ndaki dostlar bütün iyi niyetlerine rağ-men, günün birinde unutkanlıklarının daha fazla sürmeyeceği-ni haber verdiler. Şu ve bu kimseler eski defterlere parmak uzat-mışlar. Halk Partisi Genel Sekreter Yardımcısı'nın devlete borçlu olduğu hizmeti ortaya çıkarmışlardı.

Takvime baktı. Zamanaşımının son günü en çok altı ay öte-de ona gülümsüyor!

Yine düşünmeye daldı. Borcu, Adalet Bakanlığı'na değil, devlete karşı. Bu bakanlıktan başka herhangi bir devlet daire-sinde çalışmak suretiyle de borcunu ödemiş sayılır. İlk yapacağı iş, kendisini Adalet Bakanlığı'ndan isteyecek yeri bulma. Bunu sağladıktan sonra vazifeye tayin işini yeni bir unutkanlığın sipe-rine yatırmak kolay!

Bu fikrini teknik bir bakanlığın başında bulunan eski oldu-ğu kadar yakın bir çocukluk arkadaşına açtı. Okul sıralarının gülpembe hatırları için çok şey yapılır. İsteddiği böylece oldu!

Burada bu arkadaş bakımından kaderin bir alayına, kendisi için de insan ruhunun, neden, niçin sorularını cevapsız bırakan bir tezaadına işaret etmeden geçemeyeceğim:

Yıllar sonra ihtilalle devrilen Demokrat iktidarın sorumluları arasında bir insan olarak aleyhine açılmış birçok dosyanın Büyük Millet Meclisi namına tetkikine memur edilmiş komisyonun başı sıfatıyla ve hemen her konuda bu arkadaşını Yüce Divan'a götürmeye çalıştı. Bunun yaparken iyi biliyordu; eski dostunun, vazifesini kötüye kullanmış olduğu belki de tek mesele, kendisinin devlete borcunu zamanaşımına uğratmaktan ibaret. Acaba bunun meydana çıkmasından ürktüğü için mi böyle hareket etti? İnsan ruhu çözülmez düğümler kuyusu!

Artık, siyasi hayata yeniden hazırlanmaya bol bol vakti var. Yine karşılıklı cepheleri gözetliyor. Katılmadığı 1957 seçimleri Halk Partisi'nin belini doğrulttu biraz. O halde sessiz sedasız, hiçbir yana göz kırpmadan beklemeli. 1959'da siyasi ibre Demokratlara dönüyor. Seçim bölgesinde ve Ankara'da daha çok, Demokrat dostlar arasından görülüyor. Bavulunu bu sefer boşaltmamak üzere, fakat yavaş yavaş hazırlıyor. 1960 yazında memleket nabzını yoklayarak Halk Partisi saflarında kaybettiği yılların topunu bir hamlede kazanacağı sıçramayı yapacak.

27 Mayıs, bu taşralı politikacı için tam sürpriz! 28 Nisan Olayları'nın, Tahkikat Komisyonu kurulması kararının, İnönü'nün ihtilali haber veren konuşmalarının arkasında böyle bir gerçeğin gizlenebileceği aklına gelmemişti. Tarihini oldukça iyi bildiği demokratik düzende bu çeşit heyecanlar her zaman olmuştur, olacaktır. Demokratik prensiplerin uygulandığı her memlekette muhalefetler böyle gösterişlere özenirler.

Fakat, bunları düşünürken Türkiye'nin dimağ ve ruhunda Şarklılık-Garplılık kavgasının hâlâ sürüp gittiğini unutmuştu. Batı'da demokratik idarenin normal heyecanları, Doğu'da ihtilaller şeklinde kızarıyor!

Yavaş yavaş topladığı bavulunu hızla boşalttı, koltuğuna da ileri demokrasi üzerine birkaç kitap sıkıştırarak Temsilciler Meclisi sıralarına yerleşti. Artık, Halk Partisi'nin yeni hükümetlerinde poz verecek yüzlerden biri. Zaten az konuşurdu. Şimdi, hiç konuşmamaya, sadece arada bir yol gösteren işaretler ver-

meve alışıyor. Aklından çok, hissiyle seziyor ki, söyleyeceği her fazla cümle hayalinde sıraya dizilmiş koltuklardan birini kaldırabilir. Yine aklından çok hissi, bakanlık koltuğunun bu sıranın başında olmaması gerektiğini fısıldıyor. Yeni gelecek meclisin bir süre kilit noktasında bulunmalı, kudretini oralarda gösterdikten sonra bakanlık koltuğuna, gelip geçici olarak değil, temelli oturmalı!

Birbiri arkasına kurulan koalisyon hkmetlerine girmek istemedi. Eski iktidar sorumlularına ait dosyaları tetkik için seçilmiş komisyonlar başkanlığı ona, partisine bağlılığını belirtmek, daha birkaç yıl önce girmiştiği ayrılma hareketlerini unutturmak yolunda geniş fırsat vermekte. Senato grup başkanlığı da hükümete giden caddenin eşiğinde, üstüne güvenle basacağı sağlam taş sayılır!

Unutulan Adam

27 Mayıs sonrası politika arenasında boy gösteren gladyatörlerin sayısı bakımından oldukça önemli bir kısmı, Yassıada ve Balmumcu garnizonlarından geçmiş insanlar! İhtilalle yıkılmış devrin büyük valileri, parti başkanları, kudretli polis müdürleri. Bunlar, o iktidar mebuslarının çoğunluğundan, bakanlarının da epeycesinden daha nüfuzlu, işlere daha hâkim, kararlarda daha yetkili ve etkiliydiler. Temsilcisi oldukları parti hükümetlerinde de her yönden imtiyazlı köşeler tutuyorlardı.

Türkiye'nin ilk siyasetçi kamplarının bir kısım misafirleri, teğmenlerin, gediklilerin önünde sıraya dizilmişler, yarı alaylı, yarı hiddetli bakışların arasından, elleri göbeklerinde kavuşmuş, başları eğik, uslu uslu yürümüşler, kulaklarına çarpan küçültücü kelimeleri, benzetişleri, hatta açık hakaretleri işitmezlikten gelerek hal ve tavırdan tam numara almışlardı. Aralarından bazıları Adalet Divanı karşısına çıkarılmış, soruları dikkatle dinleyerek beklenen veya kendileri için zararsız cevapları vermişler, sonunda da, bir gün, yine aynı sıra halinde, parlak teşekkür nutuk ve dualarıyla evlerine dönmüşlerdi.

Büyük tecrübe! Yassıada ve Balmumcu garnizonlarından hayat üniversitesinin son derslerini aldılar. Bir iktidarın kilit noktalarından hapisanelerin korkuyla ümidin birbirine titreterek sarıldıkları karanlık köşelerine yuvarlanmanın ne demek olduğunu artık biliyorlardı. Şimdi, politikaya doğrudan doğruya, manen de olgun bir çağda girecekler, geçirdikleri tecrübelere dayanarak, memleket idaresinde kendilerine verilecek veya hayal ettikleri yerlerde hizmete koyulacaklar!

İhtilal daha geniş bir demokratik düzen getirmeye söz vermişti. Eskiden kalan iki partinin yanına yenileri de katılıyor, memleket heyecanlı bir politik hayata hazırlanıyordu. Demokrat liderler, ölüm ya da hapisane yolunu boylarken onların bu eski dostları da partilerin kapılarını çaldılar. Bir kısmı Adalet, bir kısmı Yeni Türkiye'ye girdi. Bu partiler, daha önce mevcut Millet Partisi'yle beraber, başları koparılmış, ocakları kapatılmış talihsiz teşekkülün boşluğunu dolduracaklarını iddia ediyorlar, böylece seçim şanslarını artırmış gözüküyorlardı. Hesaplarda aldanılmadı. 1961 seçimleri Demokratların bu vefalı dostlarını Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu sıralarına kolayca oturttu.

Yaşayan görüyor işte. Vali, parti başkanı, polis müdürü odalarından Yassıada ve Balmumcu ranzalarına inmişler, oradan da meclislerin ihtişamlı salonlarına sıçramışlardı. İnce bir cambazlık oyunu daha, bakanlık koltuklarına da tutunabilirler! Yeni idarenin, her çeşit denemeden geçmiş insanlara ihtiyacı var.

Bakınız, birinci ve ikinci koalisyonlarda çoğunluk, 1946'dan bu yana değişik tarih ve şekillerde eski Demokrat Parti saflarında veya hükümetlerinde belirmiş insanlarda! 27 Mayıs'ın sadece bir zihniyeti devirdiğinin bu manzaradan daha güzel bir delili olabilir mi? Yeni zihniyeti kavrayarak kabullenen, yine suyun başında!

İşte şimdi onlara uzaktan bakıyorum. Aralarından biri bana gülümsüyor. Ufak tefek, konuşması acele, yürümesi acele, bir yana, "Baş üstünde!" diyerek eğilirken, öte yana göz kırpan, silindir şapkadan Yassıada'da giydiği ticani beresine kadar her türlü örtüyü başına yakıştırabilen ruh doktoru! Onu mitolojide ölmezlerin insanlara musallat ettiği varlıklardan birine benzetmek istiyorum. Dilimin ucunda. Ama "Satir" bile olsa, bu yarı ilahlığı az görecektir diye korkuyorum. Halbuki huyu suyu, yüzü gülerken bakışının sertliği, bakışı okşarken yüzünün asıklığı tam onu hatırlatıyor. İtiraf etmeli, sevimliliği de! Üniversite kürsüsünden hükümet üyeliğine kadar elinden düşürmediği iki silahtan biri bu. Üç devirde, biri ötekini yere vurmuş iki rakip adama, yüzünün çizgileri, dudaklarının gülümsemesi, bakışlarının yönü değişmeden aynı sözleri üç defa söyledi:

"İşte İstanbul!"

Sonra her seferinde kendi kendine mırıldandı:

“Bu yüz binler, onu değil, beni alkışlıyor!”

Söz öyle sıcak, söyleyen öylesine sevimliydi ki, dinleyenler inanıyordu. Hem iki adam, hem kendisi.

İstanbul valisi, Bizans İmparatoru! Aralarında çok fark yok. Şehir o şehir, halk o halk olduktan sonra.

Bir zamanlar yardımcısı olarak çalıştığı, çok tanınmış bir profesörün şöyle dediğini anlatıyorlar:

Ruh hastalıklarının göze çarpmayanlarından biri de insanın kendinden başka herkesi deli sanması, herkese deli diye bakmasıdır. Bunlar cemiyeti idare etmek hakkını yalnızca kendilerinde görürler. Akıllı, sadece kendilerinde sandıkları için! Bu vehimle her kalıba girerler ve günün birinde de son kalıplarına sığmayarak patlar ve yere yıkılırlar.

Milli Şef devrinin hiçbir valisi onun kadar İnönü’ye inanır gözükmedi.

Demokrat Parti yıllarının hiçbir valisi onun kadar Bayar’a ve Menderes’e güvenmedi. İstanbul’un imarı işinde, “Büyük mimarın başkalfası benim!” diye övünüyor, bu hareketin şu ve bu kusurlu bir noktası kendisine anlatılınca gözlerinde manalı bakışlar, “Ruh doktoruyum. Bu kusurları görmek onları daha da artırır” yolunda sözlerle yaptığı imaların arkasında gizleniyordu.

Yassıada’dan sıyrıldıktan sonra gireceği partinin hangisi olması gerektiğini iyice araştırdı. Halk Partisi’ne yanaşmak için henüz erken. Adaletçiler fazla göze batıyorlar. Köylü Partisi, üniversitedeki derslerini hatırlatıyor. Yine en iyisi Yeni Türkiye. Evet, Yeni Türkiye! Bir yandan eski, fakat liderlerinden kavgayla ayrılmış Demokratlar. Bu bakımdan şansları var. Bir yandan, ihtilalin ilk hükümetinde önemli yer almış bir isim, partisinin başında. Bu bakımdan da askerlerin kanatları altında sayılabilir. Bu düşüncelere, yüksek sesle söyleyerek kendi kulağına işittirmekten bile çekindiği, renkli, göz kamaştırıcı bazı hayaller takılıyor. Lideri, üstünde oturduğu postun adamı değil. Siyasi alana, rejimin adı ne olursa olsun, kesin otoriteye hâkim, bilinen veya bilinmeyen bazı kuvvetlerin istedikleri manevraları kolay kolay yapamayacak. İşte o zaman bir hamle, baş kendisi!

Bir kere bir parti liderliği koltuğuna oturmaya görsün, memleket ruh hastaları kliniği, o da bu kliniğin doktorudur artık!

Teşhislerinin tespitine kendi partisinden başladı önce. Yardımcı olarak da iradesinin gemlerini her sabah şafakta esen rüzgâra teslim eden bir insan seçti. Bu sarı yüzlü, zayıf, yarı hastalıklı adam, daha çocukluğundan beri inandığı dehasının bir türlü anlaşılamamış olmasından dertli, zeksının meşalesiyle milli yolları aydınlatmak hasreti içinde kıvranıp duruyordu. Ne Halk Partisi, ne Demokratlar ondaki cevheri grememişlerdi.

Yeni Türkiye Partisi'nin, kurulduğu günden ta son aylara kadar akıl, mantık, basiretle bağdaşması imkânsız bütün kararlarının altında bu iki zat yatıyor. Biri liderliğini, ötekisi dehasını göstermek hevesinin peşinde!

Ruh doktoru, kendisi için kalbinde yaşattığı ykseklіđe ilk basamak olarak küçük bir koltuk tasarlamıştı. Kendi deyimiyle büyüklerin işine karışmadan oturacağı küçük bir bakanlık. Türkiye'nin en büyük şehrinde ona yarı sevgi, yarı şakayla "Küçük Vali" dememişler miydi?

Bir ayağını böylece hükümete atarken ötekini de parti başkanlığı merdivenlerine uzattı. Çok kısa, fakat şiddetli bir i karışması, partiyi sarstı. Genel başkan iki ay izinli, yerine vekil olarak da küçük bakan.

Bundan sonra olaylar, yüksek ateşli bir hastanın rüyaları kadar hayaller, gölgeler, garip seslerle dolu, hızla geçti. İki ay bittiği gün, yenilmemeye kararlı asıl lider, koruyucu tedbirlerini almış, başkanlık gemlerini eline geçirmişti yine.

Küçük bakan, rüyasından yorgun, gnl melalle kırık, yüzü hüzünle sarı uyandı. Dünyada birdenbire yapayalnız kalmıştı sanki. Ta Milli Mücadele'nin ilk günlerinden bu yana, bir söylentiye göre doğduğu şehirde başına geçmeyi düşündüğü bir hareketin sıcaklığıyla kafasına ve kalbine kök salmış yükselme heyecanı böylesine ürkek, böylesine boynu bükük olmamıştı! şimdi o uzun rüyasının perdelerini geçmişin gölgeli gerçekleri sayarak teselli arıyordu. Evet, bir devlet başı olamamış ama Bizans tahtına, ismi değişik de olsa oturmuştu ya! "Büyüklerin işine karışmayan küçük bakan" derken kendisine, büyük oldukları vehmiyle yüz göz insanları kastetmişti. Asıl büyüklük, aklın

egemenliğini hastaların arkasında yürütmek değil mi? Kliniklere ruh sükûnetini uzun yıllar, yine bu çeşit sözlerle aşlaştırmıştı. Neron, Roma halkının önünde elinde gitarı eğilirken bir gecede kül edeceği şehrin yerine yapacağı yenisinin planlarını hazırlamıyor muydu kafasında?

Bu düşünceler, ruhundaki melali silerek ümidin ılık rüzgârını yine estirmeye başladı. Taşdığı hayatın maceraları onu unutulmaz insan yapmıştı. İşte bir başka partinin, hem en büyüklerinden birinin liderleri, “Bize gel” diyorlar, “Başın derde girdiği her zaman elinden tutan zaten biz değil miyiz?”

Hayaller yine parlak renklere büründü. Davet edildiği köşke girebilir, eşliğinden başlayarak yavaş yavaş ihtişamlı lider salonuna yaklaşabilirdi. Kimleri idare etmemişti şimdiye kadar! Bir elinde not defteri, emir verenin, emir alanın bütün sözlerini, gözleri ona dikilmiş, durmadan yazarken yaptığı, daha çok, hastalıkların teşhisiydi. Yine aynı yola koyulacak, bir yandan defterler doldururken bir yandan da yükselmenin merdivenlerini tırmanacak. Sonra neden gitmesin Halk Partisi’ne? Çağırın, başını, doğduğu şehir macerasından kurtaran insan. Onun, ihtiyarlamış, yorulmuş olmasına rağmen, hâlâ tuttuğunu koparır gözüken kollarına şimdi de sığınabilir.

Üçüncü defa efendisi ve yardımcıları, boyunun kısalığından da faydalanarak yüzünden çok, ensesini okşuyorlar. O iyi biliyor, bu ense okşamalarının manasını. Ensesi okşanan adamın ruhunda duyduğu aşağılık hissini acısını da iyi biliyor. Çare yok, seçimlere kadar dayanacak!

Günler, haftalar, aylar geçti. Partinin yetkili adamları ona kontenjan adaylığı için söz verdiler. Böylece, eski Halk Partililerin bir oyununa gelmekten de kurtuluyordu. Rahat rahat bekledi.

1965 Eylül’ünün tatlı bir sabahı, partilerin kontenjan adaylarını ilan eden gazeteleri önüne serdi. Önce gözlerine inanamadı. Hiçbirinde ismi yok. Ankara’dan haber verilirken yanlışlık yapılmıştır belki. Telefona sarıldı. Karşısındaki seste garip bir zevkin titremeleri vardı:

“Galiba unuttular sizi!”

Telefonu kapatırken kendi kendine, ama çevresindekiler duyarak tekrarladi:

“Unuttular sizi!”

Bir daha, bir daha. Sonra birden, sadece bir kelimesi değik, haykırdı:

“Unuttular beni!”

Boynu, hastalarında görmediği kadar eğik, gözleri, hastalarının hiçbirinde karşılaşmadığı kadar soluk ışıklarla koltuğa çöktü.

Bir Hikâyeci

Şimdi, ölümünden birkaç yıl önceki görünüşüyle canlanıyor hafızamızda. Geniş, beyaz yüzünde açılmış iri, biraz patlak yeşil gözleri, birkaç tutam alnına düşmüş dağınık saçları, hafif yalpalı yürüyüşüyle savaştan yeni gelmiş bir Viking'e benziyor. Yorgun bir adam. Sesi de öyle. Kısık, nefes nefese. Yüz çizgileri, bakışları yaşına uymuyor. Daha ihtiyar bunlar. Ama dudaklarda çocuk gülümsemeler, çocuk kahkahalar.

Bir derginin yapraklarında karşılaştık ilk kez. Sonra, bir arkadaşım bahsetti ondan. Bir başka arkadaş da günün birinde bizi tanıştırdı. Birbirimize kâh çok yakın olduk, kâh uzaklaştık, her zaman da dost kaldık. Ben onu hep sevdim, o beni bazen sevdi, bazen sevmedi. Zaten hayatta sürekli sevgisi tabiata, çocuklara, annesine karşıydı. Sürekli korkuyu da yalnızca annesinden duydu. Kalan herkes ve her şey, akıntılı bir nehrin birbirini kovalayan dalgalarından ibaretti onun için.

"Avare" kelimesinin karşılığı yok yeni dilimizde. Serserilik değil, başıboşluk, emelsizlik değil. Belki, varlığını, ancak sezdiği güzellikleri arayan, bulamadığı için hüznü, yine bulamadığı ya da sadece bulmak ümidiyle yaşadığı için bahtiyar bir adamın ruh hali. Bu arayıp bulamama vehmi arasında gözüne çarpanlarla ses, resim, söz eserleri verebilirse bu adam avareliğin kutsal yaratıcı tepesine çıkmış olur. Benim bu arkadaşım da bu tepeye yönelmiş bir avareydi. Kendi kendine soruyordu sık sık, "Neden böyleyim?" Ruhunun derinliklerinden gelen bir fısıltı cevap oluyordu: "Bu sırrı, üstünde doğduğun toprakların efsanelerine karışmış atalarının şarkılarında bulursun belki!"

Ne bu efsaneleri araştırmaya, ne bu şarkıları öğrenmeye niyeti vardı.

Hikâyeye hemen hemen aynı zamanda başladık. Ben Ankara'daydım, o İstanbul'da. Ankara bir büyük şantiyeydi. Kupkuru, çorak, manzarasız ve asık yüzlü. İnsanları birbirine benziyor, konuşmaları da öyle. Ciddi, şaka, ya iş, ya politika. İstanbul'da kaba olduğu kadar ince, zalim olduğu kadar boynu bükük bir tarihle çevresini sarmış on altı çeşit rüzgârın her birinden ayrı renk, ayrı koku, ayrı mana alan bir tabiat kucaklaşıyordu. İnsanları, bu tarihin, bu tabiatın ortak çocuklarıydı. Hikâyelerimiz de yaşadığımız şehirlere göre gelişti biraz. Onlara göre çizgilendi. Ben Ankara'da vehimli, telaşlı, canı sıkılan insanlardan kendimi kurtaramıyorum, sadece bu insanın çevresinde kör kuyular kazıp duruyordum. Her gün de daha az yazarak. O, İstanbul'da tahtaları kararmış evlerin sıralandığı dar, kaldırımları delik deşik, karanlık sokaklarından geniş, ışıklı kalabalık büyük caddelerine ölümlerle dirilerin ince, uzun, siyah serviler altında kucak kucağa oturduğu mezarlıklarından içinde her biri ayrı bir efsane-nin yaratıcısı insanların yattığı türbelerine, gecekonduyla villalardan aynı şıklıkta fırlayan genç kız ve erkeklerin kol kola, göz göze dolaştığı kıyılarına kadar her köşesinde heyecandan heyecana atlıyordu. Canlı cansız her gördüğü onun için hikâye konusu. Taştan insana her varlık, yalnız dünyada beraber olma kaderinin macerasından bir iz, bir ses. Suda ışıklanan kandiller gibi dizilmiş oltalar arasından bir süre sonra başına gelecekten habersiz süzülen sinagrit, soğuk kış günleri solgun çocuk yüzlerini sıcaklığıyla pembeleştiren kalorifer, arkadaşları, annesi, hepsi bu kaderin, bu maceranın birer halkası. Gözüne çarpanlar çoğaldıkça hikâyeler yavaş yavaş, ancak anların empresyonist resimlerinden ibaret kalmaya başlıyor.

Düşünüyorum şimdi, son yarım yüzyılda devletten, şuradan buradan, arkadaşları dışında herhangi bir yerden, maddi bir yana dursun, en ufak manevi yardım görmeden onun eriştiği yaratıcılığa varabilmiş kaç isim var sanat alanında? Dillere destan olduğu günlerde de cebinde annesinin verdikleri bulunmasaydı neyle yaşardı acaba? Fakat, parayı sevmiyor, eline geçince nefes nefese tüketiyor, bitirince rahatlıyordu.

Evet, parayı sevmiyordu. Ama burada da aklıyla ruhu gariplik çelişmelerine uğruyor, aklı onu sonsuz enginliğe sürüklüyordu. Bahşış vermek işkenceydi onun için. Sabah karar verdiğinden bir santim fazlasını harcamış olmak daha büyük işkence.

Akıyla ruhunun bu çatışmasından doğan sonuçlar var.

Parayı sevmediği için anasının verdikleriyle yetinerek babadan kalanın damlasına dokunmadı. Hasisliğiye aklının fantezisinden ibaret kaldı.

Okumaması babasının büyük derdi oldu. Başka bir kaygı da beraberinde belirdi. Oğlu kendinden sonra bırakacağı malları ve işi yürütmeye hevesli gözüküyor. O halde bu gezmeden, kitaptan, yazıdan başını kaldırmayan genci, ticaret hayhuyuna zorla itmeli. Hikâyecinin ismi böylece, Balık Pazarı'nda küçük bir büronun tabelasına komisyoncu olarak yazıldı. Baba için hazine deneme, oğlu için bir perdelik komedyalı!

Büro, sabahtan akşama ticaretten başka her konuda bol bol gevezelik eden arkadaşların buluşma yeri. Müşteriler geliyor, şunu bunu istiyorlardı. Bunlarla mı uğraşacak? Hepsini rakip komşulara yollayarak bir dakikalığına kestiği sohbete yine dalıyor. Akşamları da kepenk erkenden iniyor, bir solukta Beyoğlu.

Birkaç ay geçmeden ismi tabeladan silindi, perde, bazı iç organlar hasta, sinirler yorgun kapandı.

Hikâyeyi her zaman yazı sanatının gecekondu saydım. Belki yanlış, ama bugün de aynı inançtayım. Bu sanatın asıl konusu, şiir ve roman. Yazı sanatının büyüklüğüne ve derinliğine ancak şiirle, romanla varılıyor. Sanatkâr olarak sadece hikâyeleriyle geniş tanınmışlığa, unutulmazlığa erişmişlerin azlığı da bundan. Hele küçük hikâyeye büsbütün gecekondu. Bunda büyük isim, dünyada yok gibi. Fakat hikâyelerini ruh yapılarıyla hayat maceralarının aynası yapabilenler, çağlarından öteye aşmak yolunu bulabiliyorlar. Benim bu arkadaşım da ruhunun mayasını, yaşama macerasının anlarını hikâyelerine aksettirenlerden biri. Kendi kendisiyle çelişme halindeydi durmadan. Bir gün şık, temiz, düzgündü. Bir gün perişan, kirli, dağınık. Bir gün yalnız, kişi di-yordu, onun dışında değer, kuvvet yok. Akşama, toplum, işte tek varlık diye haykırıyordu. Kâh kalabalıkların arasında eriyordu... Kâh bir başına haftalarca kalmak için denizler ortasında bir ada-

nın tepesine kaçıyordu. Avrupa'ya okumaya gitti, birkaç yıl hiçbir şey yapmadan, arkadaşlarından sık sık uzaklaşarak, nerede olduğunu bildirmeden yaşadı. Neredesin, ne yapıyorsun diyenlere, "Ahmet'in plağı oldum" cevabını veriyordu. Bazı plaklar vardı bir zamanlar... İğne, bitiş yerinden, en dar yuvarlaktan konulur, genişliğe doğru yürürdü. Arkadaşları arasında Ahmet isminde birinin böyle bir plağı varmış, gülerek dinlerlermiş. Portresini çizdiğim sanatkâr da kendini bu plağa benzetiyordu. Bu benzetiş, gerçeğe de uyuyor, sevgilerinden hikâyelerine kadar. Büyük yapıydı roman. Buna takatı yoktu. Hikâyeye de bir nefesten ibaret onun için. Fakat, hikâyeleriyle kendi kişiliğini birleştirtince bir roman çıkıyor ortaya. Çelişmeler içinde bir adamın hayatı. Bu çelişmelerin en esrarlısı, maddi yaşamının çeşitli bağlarıyla ruhun sonsuz hürriyeti arasındaydı. Dünyada pek az sanatçı, kendisini bir yandan bu kadar bağlı, bir yandan bu hafiflikte serazat bulmuştur.

Düşündüm bir saniye, "serazat" yerine ne demeliyim? Başboş... Hayır, bu arkadaşım başboş değildi. Anası tepesinde dimdik duruyordu. Çevresine karşı ilgisiz mi? Bu da hiç değil. Dört yanını kendine özel görüşlerle onun kadar kavrayan pek az edebiyatçı var aramızda.

Serazattı. Hiçbir kural tanımadan dilediği gibi yazıyor, dilini bazen anlatmak istediklerini belirtmeyecek derecede bozuyordu. Bir yaprağında öldürdüğü kahramanını ondan sonra gelen yaprağında yaşatarak... Bu dalgınlığı sadece güldürüyordu onu.

Serazattı! Yaşadığı adanın balıkçıları ta ölünceye kadar onun tanınmış bir hikâyeci olduğunu bilemediler. Kahvelerine geliyordu. Deniz ve balık hikâyelerini dinliyor, kâh gülüyor, kâh birkaç kelime konuşuyordu. Ölen bu adalının cenazesinde bulunmak için toplanmış kalabalığı görüp söylenenleri işitince biraz şaşırarak, "bir büyük insan olduğunu" fark etmişlerdi.

Yarım bırakacağım bu portreyi. Sahibinin hayatı ve eseri gibi. Devrinin büyük hikâyecisi demek onu anlatamıyor. Neden büyük diye sorunca alınan cevap kandırıcı değil. Fakat, bu niteliğe ondan daha çok yaklaşan da yok. Tepeye en yakın noktada. Yaşasaydı varır mıydı? Kim bilir? Ama hiçbir kuşkunun örtemeyeceği gerçek şu:

Yaşadığını çevresindeki halkalara, kendinden çok ötedeki kuşaklara kadar duyuran adamdı.

Bitirirken

Bir şair, bir hikâyeci ve birçok siyaset adamı. Hepsi yaş farkları bir yana, hayat macerasını beraber yaşayanlar. Bu maceranın, her biri için ayrı renkleri, sesleri, girinti çıkıntıları var. Fakat onları aynı galeriye sıralamak kolaylığını bize veren ortak nitelikleri de yok değil. Bir kere hepsi aynı devrin, Cumhuriyet'ten bu yana dökülen yılların insanı. Ayrılıkları, beraberlikleri bu köşe başında birleşiyor. Sonra yine hepsi yarım kalmış. Özel hayatlarında olduğu kadar cemiyet ve toplum hayatında, mutlulukta, bedbahtlıkta, Allah'ın verdiği kabiliyetleri işlemeye ne sabırları, ne heyecanları yetmiş. Tereddüt kabul etmeyen vatanseverliklerinin ötesinde, dört yanı belli fikirlerin, ideallerin adamı az aralarında. Kendilerine, akıl ve düşünceden çok, hislerle, sezilerle yön çiziyorlar.

O halde bütün bu yüzleri neden bir devrin sembolleri saymayalım? Şu karmaşık portrelerin dışında kalanlar da onlar gibidir biraz.

Osmanlı İmparatorluğu gelenekleri, devlet ve toplum üzerinde kavramları, bunlara göre müesseseleriyle yıkıldığı güne kadar anonim bir aklın idaresindeydi. Bu aklın bütün kıvrımları, Saray ve Babiâli'de buluşuyordu. Şairleri, devlet adamları, profesörleri, sanatçıları, toplumdaki yerlerini Saray ve Babiâli'nin manevi protokolüne göre almışlardı. Bu protokolle sırtlarına geçirilmiş cübbelerin biteviye koyu rengi, mizaç ve karakter farklarını, eksiklerini, kusurlarını örtüyor, onlara derli toplu bir görünüş veriyordu.

Milli Mücadele ve inkılaplar, İmparatorluğu müesseseleriyle birlikte yıktı. Kişiler, içinde olduklarından başka göründükleri manevi protokolün yıkıntıları ortasında asıl ölçüleri, biçimleriyle, biraz da birbirlerine yabancı olarak kaldılar. Cumhuriyet müesseselerinin kurulması, yeni manevi protokolün belirmesi zor ve ağır oluyor. Tek başlarına kalmış insanlar da kendilerine kişiliklerini dayatabilecekleri destekler arıyorlar. Bu destekler, devletin maddi kuvvetlerini iradelerine bağlayanlar. Bir, iki, üç adam. Kalanlar, şairinden profesörüne, politikacısına kadar bu bir, iki, üç adama benzemeye çalışıyor. Bazısı kaşını, bakışını; bir kısmı sesini, yürüyüşünü, birkaçı hiddetini, şiddetini, üç beşi de şefkatini, sevgisini!

Kim bu bir, iki, üç adam? İsimleri önemli değil? Sadece kudret sahipleri, işte o kadar. Devrin bütün öteki tanınmışları, büyüklü küçüklü, bilerek bilmeyerek onların taklitçileri. Ölçülerini onlardan alarak kendilerine uydurmaya koyuluyorlar. Ya boyları, enleri, ya da kolları bacakları eksik kalıyor. Sonunda da biraz empresyonist görme niteliği olan bir göz, fırçasını rahat kullanıyor üzerlerinde.

Bu portreler yalnızca benim aşınalarım sayılmaz. Bakmasını bilen herkesin, hatta Cumhuriyet'ten bu yana yaşayanların aşınaları. Bu bakımdan onlara, "Aşına Gölgele" de diyebilirdim. Ben bu gölgelerden ancak yirmisinin resmini çizdim. Başkaları, aralarında benim de bulunduğum bir yığın insanı, kendi başarısı nispetinde fırçasının veya kaleminin önüne getirebilir elbet.

Aşına Yüzler'de biri şair, biri hikâyeci, diğerleri politikacı yirmi iki kişiliğin, tanınmış bir politikacı olduğu kadar usta bir hikâyeci de olan Samet Ağaoğlu'nun kaleminden çıkan portreleri yer alıyor. İsimleri anılmasa da bu portreler içinde Orhan Veli'yi, Sait Faik'i, Fuat Köprülü'yü, Nihat Erim'i, Kasım Gülek'i ve daha başkalarını rahatlıkla tanıyabiliyoruz.

"Bu portreler yalnız benim aşınalarım sayılmaz, bakmasını bilen herkesin, hatta Cumhuriyet'ten bu yana yaşayanların aşınaları. Bu bakımdan onlara 'Aşına Gölgele' de diyebilirdim."

KAYSERİ İL HALK KÜT.(DEPO)

